ANNE VE ANNEANNELERİN AİLE İŞLEVLERİ İLE PSİKOLOJİK DAYANIKLILIKLARI ARASINDAKİ İLİŞKİ

Büşra KUPIK
191104113

YÜKSEK LİSANS TEZİ
Psikoloji Anabilim Dalı
Gelişim Psikolojisi Yüksek Lisans Programı
Danışman: Dr. Öğretim Üyesi Gülçin KARADENİZ

İstanbul
T.C. Maltepe Üniversitesi
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
Şubat, 2022

ANNE VE ANNEANNELERİN AİLE İŞLEVLERİ İLE PSİKOLOJİK DAYANIKLILIKLARI ARASINDAKİ İLİŞKİ

Büşra KUPIK
191104113
Orcid: 0000-0002-7644-7525

YÜKSEK LİSANS TEZİ
Psikoloji Anabilim Dalı
Gelişim Psikolojisi Yüksek Lisans Programı
Danışman: Dr. Öğretim Üyesi Gülçin KARADENİZ

İstanbul
T.C. Maltepe Üniversitesi
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
Şubat, 2022

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

Bu belge, Yükseköğretim Kurulu tarafından 19.01.2021 tarihli *"Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge"* ile bildirilen 6689 Sayılı Kişisel verilerin Korunması Kanunu kapsamında gizlenmiştir.

ETİK İLKE VE KURALLARA UYUM BEYANI

Bu belge, Yükseköğretim Kurulu tarafından 19.01.2021 tarihli "*Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge*" ile bildirilen 6689 Sayılı Kişisel verilerin Korunması Kanunu kapsamında gizlenmiştir.

TEŞEKKÜR

Tez yazım sürecim boyunca desteklerini eksik etmeyip her zaman yanımda olan aileme ve tüm arkadaşlarıma teşekkür ederim.

Tezimin yazım aşamasında birçok destek sağlayan, düzenli takip ederek titiz bir çalışma ortaya koymama yardımcı olan değerli hocam Gülçin KARADENİZ'e teşekkür ederim.

Büşra KUPİK

Şubat, 2022

ÖZ

ANNE VE ANNEANNELERİN AİLE İŞLEVLERİ İLE PSİKOLOJİK DAYANIKLILIKLARI ARASINDAKİ İLİŞKİ

Büşra KUPIK
Yüksek Lisans Tezi
Psikoloji Anabilim Dalı
Gelişim Psikolojisi Tezli Yüksek Lisans
Danışman: Dr. Öğretim Üyesi Gülçin KARADENİZ
Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2022

Bu çalışmada, aralarında biyolojik bağ olan anne ve anneannelerin aile işlevleri ile psikolojik dayanıklılıkları arasındaki ilişkiler incelenmiştir. Araştırmada, psikolojik dayanıklılık, risk faktörlerine karşı içsel geliştirilen bir başa çıkma stratejisi olarak ele alınmıştır. Bu amaçla, çalışma grubunu oluşturan anne (n=102) ve onların biyolojik annesi olan anneannelere (n=102) Sosyo-Demografik Bilgi Formu, Risk Faktörlerini Belirleme Listesi, Aile Değerlendirme Ölçeği, Rotter İç-Dış Kontrol Odağı Ölçeği, Başa Çıkma Stratejileri Kısa Formu ve Kısa Psikolojik Sağlamlık Ölçeği uygulanmıştır. Araştırmanın sonucunda, psikolojik dayanıklılığın ve aile işlevlerinin anne ile anneanne grupları arasında anlamlı bir farklılaşma gösterdiği saptanmıştır. Bulgular, annelerin psikolojik dayanıklılıklarının anneannelere göre anlamlı düzeyde yüksek olduğu yönündedir.

Anahtar Sözcükler: Psikolojik dayanıklılık, aile işlevleri, kuşaklar.

.

ABSTRACT

THE RELATION BETWEEN THE FAMILY FUNCTIONS AND PSYCHOLOGICAL RESILIENCE OF MOTHERS AND GRANDMOTHERS

Büşra KUPIK
Master Thesis
Department of Psychology
Developmental Psychology Thesis Master Program
Supervisor: Dr. Faculty Member Gülçin KARADENİZ
Maltepe University Institute of Social Sciences, 2022

In this study, the relationships between the psychological resilience and family functions of mothers and grandmothers, who have biological bonds, are discussed. Within the scope of the research, resilience was considered as an internally developed coping strategy against risk factors. For this purpose, Socio-demographic Information Form, Risk Factor Identification List, Family Evaluation Scale, Rotter Internal-External Locus of Control Scale, Coping Strategies Short Form, and Short Psychological Resilience Scale were applied to the mothers (n=102) and grandmothers (n=102) as their biological mother, who constitute the research group. The research determined that psychological resilience and family functions showed a significant difference between the mother and grandmother groups. Findings indicate that the psychological resilience of mothers is significantly higher than that of grandmothers.

Keywords: Psychological resilience, family functions, generations.

İÇİNDEKİLER

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI ..... **ii**
ETİK İLKE VE KURALLARA UYUM BEYANI ..... **iii**
TEŞEKKÜR ..... **iv**
ÖZ ..... **v**
ABSTRACT ..... **vi**
TABLOLAR LİSTESİ ..... **ix**
KISALTMALAR ..... **x**
ÖZGEÇMİŞ ..... **xi**
BÖLÜM 1. GİRİŞ **1**

1.1. Aile İşlevleri 2

1.1.1. Aile İşlevlerini Etkileyen Faktörler 5
1.1.2. Aile İşlevleri ve Aile Dayanıklılığı 6

1.2. Psikolojik Dayanıklılık 10

1.2.1. Psikolojik Dayanıklılık ve Risk Faktörleri 12
1.2.2. Psikolojik Dayanıklılık ve Koruyucu Faktörler 15
1.2.3. Aile İşlevleri ve Üyelerinin Psikolojik Dayanıklılıkları 18

1.3. Problem 20
1.4. Amaç 22
1.5. Önem 23
1.6. Varsayımlar 25
1.7. Sınırlıklar 25
1.8. Tanımlar 25

BÖLÜM 2. YÖNTEM **27**

2.1. Araştırma Modeli 27
2.2. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi 27
2.3. Veriler ve Toplanması 29

2.3.1. Demografik Bilgi Formu 29
2.3.2. Risk Faktörlerini Belirleme Listesi 29
2.3.3. Aile Değerlendirme Ölçeği (ADÖ) 29
2.3.4. Rotter İç-Dış Kontrol Odağı Ölçeği (RİDKOÖ) 30
2.3.5. Başa Çıkma Stratejileri Kısa Formu (BÇS- Brief COPE) 31
2.3.6. Kısa Psikolojik Sağlamlık Ölçeği (KPSÖ) 32

2.4. Verilerin Çözümlenmesi ve Yorumlanması 32

BÖLÜM 3. BULGULAR **35**

3.1. Araştırma Ölçeklerinin Betimsel İstatistikleri 35
3.2. Karşılaştırma Analizleri 36

BÖLÜM 4. TARTIŞMA VE SONUÇ **45**

BÖLÜM 5. ÖNERİLER **56**

EKLER **58**

EK-1 DEMOGRAFİK BİLGİ FORMU **58**

EK-2 RİSK FAKTÖRLERİNİ BELİRLEME LİSTESİ **59**

EK-3 AİLE DEĞERLENDİRME ÖLÇEĞİ **60**

EK-4 ROTTER İÇ-DIŞ KONTROL ODAĞI ÖLÇEĞİ (RİDKOÖ) **61**

EK-5 BAŞA ÇIKMA STRATEJİLERİ ÖLÇEĞİ **62**

EK-6 KISA PSİKOLOJİK SAĞLAMLIK ÖLÇEĞİ **63**

KAYNAKÇA **64**

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 2.1 Katılımcıların demografik özellikleri……. 28

Tablo 2.2 Basıklık – Çarpıklık Değerleri…… 33

Tablo 3.1 Araştırma Ölçeklerinin Betimsel İstatistikleri…… 35

Tablo 3.2 Annelerin risk faktörlerine göre psikolojik dayanıklılıkların Kruskal Wallis analiz sonuçları……. 36

Tablo 3.3 Anneannelerin risk faktörlerine göre psikolojik dayanıklılıkların Kruskal Wallis analiz sonuçları…….. 37

Tablo 3.4 Aile işlevlerine göre anne ve anneanne grubunun bağımsız gruplar t testi analiz sonuçları…… 37

Tablo 3.5 Psikolojik dayanıklılık düzeylerine göre anne ve anneanne grubunun t-testi analiz sonuçları…… 38

Tablo 3.6 Başa çıkma stilleri puan ortalamalarına göre anne ve anneanne grubunun t-testi analiz sonuçları…… 39

Tablo 3.7 Kontrol odağı puan ortalamalarına göre anne ve anneanne grubunun t-testi analiz sonuçları…….. 40

Tablo 3.8 Anneannelerin aile işlevleri, psikolojik dayanıklılıkları, başa çıkma stilleri, kontrol odağı olma durumları arasındaki ilişki…. 41

Tablo 3.9 Annelerin aile işlevleri, psikolojik dayanıklılıkları, başa çıkma stilleri, kontrol odağı olma durumları arasındaki ilişki…….. 43

KISALTMALAR

ADÖ : Aile Değerlendirme Ölçeği

RİDKOÖ : Rotter İç-Dış Kontrol Odağı Ölçeği

BÇS- Brief COPE : Başa Çıkma Stratejileri Kısa Formu

ASDK : Araçsal Sosyal Destek Kullanma

MİZ : Mizah

DOK : Duygulara Odaklanma ve Ortaya Koyma

MK : Madde Kullanımı

KAB : Kabullenme

DEB : Diğer Etkinlikleri Bırakma

DİN : Dine Yönelme

YAD : Yadsıma

DİK : Davranışsal Olarak İlgiyi Kesme

ZİK : Zihinsel Olarak İlgiyi Kesme

KS : Kendini Sınırlandırma

OYY : Olumlu Yeniden Yorumlama

DSDK : Duygusal Sosyal Destek Kullanma

PL : Planlama

KPSÖ : Kısa Psikolojik Sağlamlık Ölçeği

ÖZGEÇMİŞ

Büşra KUPIK

Psikoloji Anabilim Dalı

Eğitim

Derece	*Yıl*	*Üniversite, Enstitü, Anabilim/Anasanat Dalı*
Y.Ls. ( )		-Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Psikoloji Anabilim Dalı
	2015	Maltepe Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Sosyal Hizmet (ÇAP)
Ls.	2014	Maltepe Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Psikoloji Anabilim Dalı
Lise	2010	İstanbul Kadıköy Lisesi

İş/İstihdam

Yıl	*Görev*
2021- Devam etmektedir	Sosyal Hizmet Uzmanı, Ahbap Derneği
2020 – Devam etmektedir	Psikolog, Kendine Gülümse Oluşumu
2019- 20	Rehber Öğretmen, İkizler Koleji
2018 -19	Psikolog, Derece Koleji Anaokulu

Mesleki Birlik/Dernek Üyelikleri

Yıl	*Kurum*
2021-	Üye: Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği
2019-	Üye: EMDR Türkiye Derneği
2019-	Üye: Türk Psikologlar Derneği
2018-	Üye: Türkiye Çocuklara Yeniden Özgürlük Vakfı

Alınan Burs ve Ödüller

Yıl	*Burs/Ödül*
2014	Maltepe Üniversitesi Eğitim Bursu

Yayınlar ve Diğer Bilimsel/Sanatsal Faaliyetler

BÖLÜM 1. GİRİŞ

Günümüzde ruh sağlığı alanında yürütülen çalışmaların, varolan psikolojik dayanıklılığı korumaya odaklandığı ve desteklemeye önem verdiği bilinmektedir (Fletcher ve Sarkar, 2013; Çetin ve ark., 2015; Graber ve ark., 2015; Tümlü ve Recepoğlu, 2013). Psikolojik dayanıklılığa yönelik çalışmaların artmasındaki temel faktörler arasında, baş edilemezmiş gibi algılanan riskli durumlarla sağlıklı bir şekilde başa çıkan bireylere yönelik yürütülen araştırmalar yer almaktadır (Akar, 2018). 11 Eylül saldırısının ardından Amerikan Psikoloji Derneği (APA) '*Psikolojik Dayanıklılığa Giden Yol'* isimli bir çalışma başlatıp dayanıklılık kavramına vurgu yaparak konunun önemini tekrar gündeme getirmiştir (Newman, 2004).

Varolan riskli durumlarla etkili bir biçimde başa çıkabilen ve gelişimini normal bir seyirde sürdürebilen çocukların sağlam/zarar görmez şeklinde nitelendirildikleri bilinmektedir (Winders, 2014). Fakat günümüz araştırmacılarının çoğunun psikolojik dayanıklılık kavramını çocuğun doğasında bulunan içsel bir özellik olmanın yanı sıra çocukla çevresi arasında sürekli bir biçimde devam eden etkileşimlerin dinamik bir süreci olarak kabul ettiği görülmektedir (Luthar ve Zelazo, 2003). Bireylerin psikolojik dayanıklılığı yüksek yetişkinler olabilmeleri, çocukluk yıllarındaki bu dinamik süreçten etkilenmektedir (Gamzeli ve Kahraman, 2018).

Bireylerin yaşamın ilk dönemlerinde riskli yaşam olaylarına maruz kalması ilerleyen yıllarda bazı aksamalar yaşamasına yol açabilmektedir. Bireylerin günlük yaşam içerisinde karşılaşabileceği olumsuz yaşam durumları psikolojik anlamda sağlıklı bir hayat sürdürmesi ve psikolojik dayanıklılık göstermesi açısından risk faktörü olarak değerlendirilebilmektedir (Aydöner, 2018). Bireylerin karşılaştıkları yaşam olaylarında kendini toparlama güçlerinin açığa çıkabilmesi için bir risk veya zorlu bir durumla karşı karşıya kalması gerekmektedir. Yoksulluk, ailede varolan psikolojik veya fiziksel bir rahatsızlık, genetik etkenler, taciz, boşanma, iflas, doğal afetler gibi birçok olumsuz yaşam deneyimleri risk faktörü olabilmektedir (Karaırmak, 2006). Yaşanan bu sürecin sonucunda duruma uyumlanarak o an mevcut olan zorlu süreçlere rağmen bireyin yaşamın farklı alanlarında bir başarı elde etmesi önemli olmaktadır (Terzi, 2008).

Kişilerin, yaşamlarındaki risklere rağmen süreçten olumlu sonuçlar elde edebilmesi, sahip oldukları güçlü özelliklerin varlığı ve risklerin etkilerini azaltabilecek destek sistemlerinin güçlendiriliyor olması koruyucu ve önleyici ruh sağlığı hizmetleri açısından önem arz etmektedir (Akar, 2018). Bireylerin içinde yetiştiği aile ortamı, benimsenen kurallar, aile üyeleri arasındaki iletişim ve ilişkinin niteliği bireye etki etmektedir (Gizir, 2007). Aynı zamanda başa çıkma stratejileri (Schofield ve ark., 2014), travma sonrası stres semptomları (Kazlauskas ve ark., 2017) ve saldırganlık, antisosyal davranışlar, risk alma davranışları (Serbin ve Karp, 2003) gibi özelliklerin kuşaklar arası geçişli olduğu düşünülmektedir (Chauvin ve Berman, 2004). Dolayısıyla varolan ruh sağlığını korumak anlamında psikolojik sağlamlığın önemli olduğu düşünülmektedir (Fletcher ve Sarkar, 2013). Genetik aktarıma yönelik araştırmalara verilen önemin artmasıyla beraber kuşaklar arası çalışmaların alana yenilik katacağı düşünülmüştür (Atallah, 2017; Denov ve ark., 2019; Schofield ve ark., 2014).

1.1. Aile İşlevleri

Aile, içerisinde barındırdığı bireylerin birbirlerine karşı sevgi dolu oldukları, duygusal yakınlık ve bağlılıklarının olduğu, sosyalleşme ve diğer tüm ihtiyaçlar açısından birbirlerine psikolojik ve biyolojik bir şekilde bağlı olmalarını sağlayan bir kurum olarak adlandırılabilmektedir (Çalışkan, 2017). Aile sistemi uzun yıllardan beri toplumun en önemli sistemlerinden birini oluşturmaktadır (Yapıcı, 2010). Aile kurumunun işlevselliğini değerlendirirken birçok uzman tarafından farklı görüşlerin ortaya atıldığı görülmektedir (Işık ve Güven, 2007).

Sezal (1981; akt. Kır, 2011) aile kurumunu, üyelerinin birbirine evlilik veya kan bağı veya evlat edinmeyle bağlılığı olan bireyler grubu olarak tanımlarken, Walsh (2012) aile işlevselliğinin çok boyutlu yapısına dikkat çekmektedir. Turner ise (1965; akt. Kır, 2011) aile sistemini sosyal ve biyolojik açıdan ele almaktadır. Ona göre aile kurumu, biyolojik anlamda evlenip çocuk sahibi olan ve onları büyüten, sosyalleştiren, kendine has tarzı bulunan sosyal bir grup olmaktadır. Bulut (1990) ailenin işlevlerini açıklarken kişiler arası iletişime, karşılıklı saygı ve iş birliğinin önemine vurgu yapmaktadır. Ailenin sahip olduğu bu yapının, amaçları belirleme, üyelerin birbirlerine yönelik duygusal desteği, bireylerin birbirlerinin iyi oluşlarını desteklemek amaçlı

teşviklerini kapsamaktadır. İlişkilerin yapısı sistemin işlevlerini sağlıklı bir şekilde yerine getirmesinde önemli bir belirleyici olmaktadır (Bulut, 1990).

Aile işlevleri arasında, neslin devamını sağlamak, çocuklara eğitim vermek, ekonomik ihtiyaçları karşılamak, statü sağlamak, inandığı dinin bilgilerini ve inançlarını kazandırmak, boş zamanı değerlendirmeye yönelik etkinlikler planlamak, aile üyelerinin birbirlerini koruması ve desteklemesi, karşılıklı sevgi ortamı oluşturmak ve cinsel doyumu sağlamak için meşru ortam oluşturmak gibi etkenler sayılabilmektedir.

Nirun (1994) aile kurumunun işlevlerini bireysel, kişisel ihtiyaçlar ve insani ihtiyaçlar şeklinde ele alarak üç yönlü bir bakış açısı sunmaktadır. Ona göre aile kurumu, beslenme, barınma, korunma, sağlığı koruma gibi konuları kapsayan bireysel, eğitim verme, büyütme, sahip olduğu haklarını sağlamak gibi kişisel ihtiyaçlar ve manevi anlamda duygu ve düşünce aktarımı gibi bireyin ihtiyaçlarını karşılamakta olan sosyoekonomik bir kurumdur. Sezal (2003) çekirdek aile yapısını inceleyerek işlevlerine yönelik bazı açıklamalarda bulunmuştur. Bunlar; kadınla erkeğin toplumun kendileri için atfettiği rolleri uygun bir şekilde yerine getirebilecekleri bir ortam sağlamak, kadınla erkek arasındaki cinsel birleşmeyi meşrulaştırmak, çocuk sahibi olmak ve yetiştirmek için uygun ortam sağlamak ve kültürel birikimi sonraki kuşaklara aktarmaktır.

Kır (2011) tarafından yürütülen çalışmada ailenin 6 farklı işlevi olduğu üzerinde durduğu görülmektedir. Bunlar; biyolojik, psikolojik, toplumsal, eğitim, kültürel ve ekonomik işlevler şeklinde açıklanmaktadır.

Biyolojik işlev: Ailenin biyolojik işlevleri arasında birbirlerine evlilik bağıyla bağlı olan bireylerin cinsel ihtiyaçlarını tatmin etmeleri, arzularını gerçekleştirmeleri, çocuk yaparak ve yetiştirerek neslin devamını sağlamak yer almaktadır. Ailenin biyolojik işlevlerinden bir diğeri ise henüz kendisini koruyamayan, ihtiyaçlarının başkaları tarafından karşılanmasına ihtiyaç duyan çocukları (Tezcan, 1985) ve diğer üyeleri korumaktır (Kır, 2011). Ataerkil toplum yapısına sahip ailelerde çocukların bakım ve gelişiminden genellikle kadınların sorumluluk aldığı bilinmektedir (Adisa ve ark., 2019).

Psikolojik işlev: Ailenin üstlendiği önemli işlevlerden biri arasında psikolojik işlevler bulunmaktadır. Psikolojik işlevler arasında duygusal bakım desteğini sağlamak, korumak, sevgi ve saygı gibi psikolojik ihtiyaçların karşılanması yer almaktadır. Aile, üyelerinin duygusal bağlarla da birbirine bağlı olduğu bir kurumdur. Dolayısıyla yetişkinlerin çocuklarının fiziksel ihtiyaçlarını karşılamanın yanı sıra onların üzüldüğü, ağladığı, öfkelendiği, sevindiği, nazlandığı anlarda ona destek olması da ailenin üstlendiği önemli psikolojik işlevlerdendir. Aynı zamanda üyelerine sıcak bir aile ortamı sağlamak, duygusal ihtiyaçlarını karşılamak, sevgi göstermek (Tezcan, 1985) ve çocukların özgüven gelişimine katkı sağlamak psikolojik işlevler arasında yer almaktadır. Aile içinde birincil bakım verenin genellikle kadın olması sebebiyle çocuklarla kurdukları bağlanma örüntüsü onların gelişiminde önemli bir rol üstlenmektedir (Kesebir ve ark., 2011).

Toplumsal işlev: Toplumsal yapının temelini aile kurumu oluşturmaktadır. Dolayısıyla toplumsal düzende yer alan temel sorumluluklar da aile kurumu tarafından üstlenilmektedir. Kişinin toplumsal statüsü ve rolleri olsa da gerçek kişilik gelişimi diğerleriyle kurduğu sosyal ilişkilerden de etkilenmektedir. Bireyler için bu ortamı da en iyi aile sistemi sağlamaktadır (Acar, 1990). Aile sisteminin toplumsal işlevleri arasında; üyelerinin güvenliğini sağlamak, gelişmekte olan üyelerinin toplumsallaşmalarını desteklemek, ait olmak, bağlılık ihtiyaçlarını karşılamak, sosyal anlamda bir statü sağlamak, toplumsal kontrol sağlamak, eş seçmek ve aile kurmak, tanıdık çevre edindirmek, huzurlu ve güvenli bir yaşam imkânı sunmak, paylaşmak, boş zaman değerlendirmek yer almaktadır (Kır, 2011). Çocuklarının gelişiminde önemli etkisi olan annelerin çocuklarıyla kurduğu bağ ve duygusal etkileşimin yetişkinlik yıllarında diğerleriyle kurdukları ilişkilerine etki ettiği bilinmektedir (Kuczynski, 1984; Pielage ve ark., 2005; Young ve ark., 2017).

Eğitim işlevi: Çocuklar biyolojik varlıklar olarak dünyaya gelir ve ilk eğitimini aile kurumu içerisinde alır. İlk defa aile içerisinde öğrenir ve sosyalleşirler. Bu açıdan aile sisteminin çocukların eğitiminde en etkin kurum olduğu kabul edilmektedir (Özensel, 2004). Ailenin eğitim işlevleri arasında; üyelerinin gelişmesini desteklemek, seçme ve yönlendirme yapma işlevleri yer almaktadır.

Kültürel işlev: Kültür, toplumun yaşam stili ve deneyimleri, sahip olduğu maddi ve manevi değerler olarak tanımlanabilmektedir. Toplumun bir üyesi olan kişilerin bilgi, beceri, teknoloji, gelenek ve görenek, alışkanlıklar, sanatsal faaliyetler gibi birçok etkenin birleşiminden oluşmaktadır (Erden, 1998). Kültürel işlevler ise milli değerleri, gelenek, görenekleri yaşatmak ve nesilden nesile aktarmak, dini öğretileri aktarmak (Gökçe, 1990) şeklinde açıklanmaktadır. Çocuklar büyüdükleri ortamda ailelerin sahip olduğu kültürel yapıyı görüp öğrenmekte ve kendi yaşamlarında da bunları sürdürmektedirler. Dolayısıyla bu şekilde de çocukların yaşamında önemli bir yeri olan annelerin sahip olduğu kültürel alt yapı bir sonraki nesle aktarılmaktadır (Şahin, 2019).

Ekonomik işlev: Ekonomi kavramının temel ögeleri arasında üretim ve tüketim yer almaktadır. Üretimin temel ögelerini hammadde, anapara, girişim ve emek, tüketimin temel ögelerini ise tüketicilerin tavrı, tasarruf ve israf davranışları oluşturmaktadır. Günümüz bilgi ve teknoloji çağında diğer toplumsal faaliyetlerde olduğu gibi ekonomik faaliyetler için de yetişmiş bireylere ihtiyaç duyulmaktadır (Bilgili, 1993). Aile kurumu, bireyleri ekonomik düzene destek sunması için yetiştiren ve destekleyen bir rol üstlenmektedir. Ekonomik işlevler arasında; üyelerine iş bulmak, meslek edindirmek yer almaktadır (Kır, 2011). Değişen birçok yapıyla beraber ailenin ekonomik işlevleri de bu süreçten etkilenmektedir. Geçmiş yıllarda ailenin ekonomik işlevleri tamamen erkeklerin sorumluluğu altındaydı. Fakat geçen zamanla beraber kadınlar da iş hayatında ön plana çıkmaya başlamaktadır. Kadınların yeni roller ve statü kazanmasında önemli katkısı olan bu durumun kadınlar ile erkekler arasında daha eşitlikçi bir konuma ulaşılmasını sağlamaktadır (Canatan ve Yıldırım, 2009).

1.1.1. Aile İşlevlerini Etkileyen Faktörler

Aile sisteminin işlevselliği çok boyutlu bir yapıdan oluşmaktadır. Bu yapı, aile sisteminin hedeflerini, içinde barındırdığı üyelere sağladığı duygusal desteği ve iyi oluş hallerini arttırmak için sergiledikleri teşviklerden oluşmaktadır. Bununla birlikte aile sisteminin işlevselliği onun eylemlerini ve etkili olan ve olmayan etkileşimlerini yansıtmaktadır (Walsh, 2012). Ogburgn (1963; akt. Bulut, 1993) aile sisteminin işlevlerini yedi alt başlıkta toplamaktadır. Bunlar; ekonomik ihtiyaç karşılama, sosyal statü sağlama, ailedeki çocukların eğitim ihtiyaçlarını planlama, inanç sistemlerini

aktarma, boş zaman aktiviteleri sağlama, üyelerin birbirini koruması ve sevgi ortamı sağlamak şeklinde açıklanmaktadır. Aile sisteminin bahsedilen bu işlevleri gerçekleştirmesinde, yapısı, üyeler arası iletişim şekli, saygı ve iş birliği önem taşımaktadır.

Aile işlevlerinin sağlıklı/sağlıksız olma durumunu etkileyen bazı etmenler vardır. Dünya Sağlık Örgütü'nün sağlık tanımında sağlık, tam iyilik hali olarak açıklanmaktadır (WHO, 2021). Dolayısıyla sağlıklı aile kavramında en önemli unsur aile üyelerinin tam iyilik halinde olmalarıdır. Sağlıklı aile, üyeler arasında dolaysız ve açık iletişim tarzının benimsendiği, sevgi, saygı, doyum kavramlarının ön planda olduğu, bireysel farklılıkların hoşgörüyle karşılandığı bir sistemdir. Sağlıklı bir işlevselliğe sahip olan ailelerin sistemin düzenini ve duygusal dengesini korumak için gayret ettiği bilinmektedir (Carter ve McGoldrick, 1988; akt. Çalışkan, 2017). Böylece sağlıklı işlevlere sahip bu aileler çatışma içeren, kritik anlarda sabit bir duygusal durumla baş edebilir becerilere sahip olmaktadır. Yukarıda bahsedilen sağlıklı aile yapısı özelliklerini taşımayan aile sistemleri sağlıksız aile olarak değerlendirilmektedir. Sağlıksız aile yapısı özellikleri arasında, üyeler arası açık iletişimin kurulmaması, üyelerin birbirine sevgi, saygı, hoşgörü göstermemesi, tahammülsüz tutumların sergilenmesi yer almaktadır. Aile üyelerinin eğitim durumları, yaşları, hane halkı sayısı, ebeveynlerin evlenme yaşları gibi niteliksel özellikleri, aile içi ilişkiler, sosyoekonomik durum, ailede herhangi bir kronik hastalığı veya herhangi bir özrü bulunan bireyler, psikolojik dayanıklılık gibi işlevselliğe etki eden faktörlerdendir (Çalışkan, 2017).

Meyers ve ark. (2010) yürüttükleri bir çalışmada annenin işlevselliğinin, olgunluk seviyesi, depresif duygu durumu, yaşamındaki stres faktörleri, sosyal destek mekanizmaları, ailenin kökeni, sosyoekonomik düzeyi gibi durumlardan etkilendiğini saptamışlardır.

1.1.2. Aile İşlevleri ve Aile Dayanıklılığı

Aile kurumunun sahip olduğu özellikler bireyin psikolojik dayanıklılığı ve dolayısıyla aile dayanıklılığı için önemli kaynaklardan biri olarak görülmektedir (Walsh, 2003). McCubbin ve ark. (1996) aile sağlamlığını aile sisteminin zorluklar karşısında gösterdiği olumlu davranışlar ve işlevsel güçler segilemesi şeklinde

açıklamaktadır. Zorlu durumlar karşısında sosyal destek almaktan çekinmeyen, özkontrolünü sağlamakta zorlanmayan, zorluklar karşısında kaynaklarını kullanarak çözüm üretebilen, esneklik gösterebilen aile sistemlerinin dayanıklılığının yüksek olduğunu ifade etmektedir. Walsh (2003) yaptığı açıklama ile ailenin zorlu yaşam olaylarında aile sisteminin işlevselliğini arttıran bazı alanlardan bahsetmektedir. Bunlar; ailenin paylaştığı inanç sistemi, ailenin sahip olduğu yapısal özellikler, iletişim becerileri ve problem çözme süreçlerinden oluşmaktadır.

Mücadelecilik – Meydan Okuma

Mücadelecilik- meydan okuma, başa çıkması güç durumlara rağmen onlarla mücadele etmek, ayakta kalmak, o zorlukların üstesinden gelmek ve risk almak olarak tanımlanabilmektedir (Kaner ve Bayraklı, 2010). Zorluklarla başa çıkabilen, onlara meydan okuyabilen bireyler yaşamları boyunca karşılaştıkları problemlere çözüm odaklı bir yaklaşım gösterebilmektedirler. Alanyazın incelendiği zaman kadınların erkek bireylere kıyasla problemli durumlar karşısında daha hızlı bir şekilde çözüm üretebildikleri sonucuna ulaşılmaktadır (Özyeşil ve ark., 2014). Anne ve anneanneler arasındaki kuşaklararası ilişkiler incelendiğinde ise Batı toplumlarında ebeveynlerin çocuklarının bireyselleşmelerine daha çok izin verdiği fakat toplulukçu kültüre sahip toplumlarda bireyleşmenin kısıtlandığı görülmektedir (Markus ve Kitayama, 2003). Toplulukçu kültürlerde özellikle toplumsal cinsiyet rollerinden dolayı kadınların bireyleşmelerine çok fazla izin verilmediği ve kısıtlanan kadınların benzer davranış örüntülerini kendi kız çocuklarına da yansıtabildikleri bilinmektedir (Haj-Yahia, 2011; Rastogi ve Wampler, 1999). Aynı zamanda mücadeleci ebeveynlerle büyüyen çocukların zorluklarla karşı karşıya kaldıklarında ebeveynleri gibi davranmaya eğilimli olabilecekleri düşünülmektedir. Dolayısıyla başa çıkma tarzı, problem çözme, iletişim ve roller aslında kuşaklar arası çalışmalarda çok önemli olabilmektedir (Bretherton, 1990; Idema ve Phalet, 2007; McCloskey, 2013; Ziller, 1964).

Mücadeleci insanların problem çözümünde yılmadıkları, bireyleştikleri için diğerlerinden bir şeyler yapmasını beklemedikleri gözlenmektedir. Bu bireylerin problem çözümünde zorlandıklarında ise daha çok yardım arayışına girebildikleri bilinmektedir (Nadler, 1990). Toplulukçu kültürlerde yaşayan kadınların bir sorun durumunda öğrendikleri toplumsal cinsiyet kalıpları doğrultusunda harekete geçmek

konusunda aktif bir rol üstlenmekten çekindikleri düşünülmektedir. Bu noktada ailede önemli kararları verme konusunda erkekler veya aile büyüklerinin büyük bir rol üstlendiği düşünülmektedir. Ancak kırsal bölgelerde yaşayan kadınların zorluklarla daha sık mücadele etmek durumunda kaldıkları düşünüldüğünde mücadeleci kişilik özelliğini daha fazla sergiledikleri saptanmıştır (Kaya, 2017; Ökten, 2009; Önder, 2013).

Öz-Yetkinlik

Öz-yetkinlik, bireyin yaşamını etkili bir şekilde idame ettirebilmesi için sahip olması gereken özellikler şeklinde açıklanabilmektedir (Kaner ve Bayraklı, 2010). Bireylerin nasıl hissettiği, ne düşündüğü, kendisini motive etme biçimini ve kendisine nasıl davrandığını etkilemektedir. Bireylerin karşı karşıya kaldığı durumları uygun bir şekilde yönetebilmeleri için gerekli olan eylem ve hedeflerin düzenlenmesindeki inançları, onların özyetkinlik inançlarını ifade etmektedir (Bandura, 1995). Kişilerin davranışlarına ve yönelmek istedikleri aktiviteleri belirlemesine yardımcı olmaktadır. Özyetkinlik puanları yüksek olan kişilerin yeterliliklerini geliştirmeye yönelik motivasyonlarının yüksek olduğu ve öğrenme sürecinde önemli bir etken olduğu saptanmıştır (Schunk, 1996). Aynı zamanda bu kişilerin yaratıcılık düzeylerinin de yüksek olduğu, karşı karşıya kaldıkları problemlere yaratıcı çözümler bulabildikleri, esnek bir yapılarının olduğu, iletişim becerilerinin yüksek olduğu, davranışlarını daha iyi kontrol edebildikleri ve amaçları doğrultusunda yönetebildikleri, duygulara eşlik edebilme becerilerinin daha iyi olduğu düşünülmektedir (McCrae ve Costa, 1987).

Aile sistemi içerisinde bireylerin birbirlerine yönelik tutumları, ilgi, sevgi ve bakım davranışları aile kurumunun sağlıklı bir işlevselliğinin olması bakımından önem taşımaktadır. Özyetkinlik puanları yüksek ebeveynlerin, çocuklarının fiziksel ve duygusal gelişimlerini takip ettikleri ve hepsiyle birebir ilgilendikleri bilinmektedir. Özellikle kadınlar, ekonomik anlamda düzenli bir gelire sahip olduğu zaman hayatı daha yaşanabilir bulmakta, diğer zorluklarla daha iyi mücadele edebilmekte ve bağımsız davranabilmektedir. Bu bağlamda yüksek özyetkinliğin, kadınların problem çözme becerileri ve diğerleriyle olan iletişimlerine de olumlu anlamda bir katkı sağladığı, aile içerisinde aldığı rolleri güçlendirdiği ve sistem üzerinde daha çok söz hakkı elde ettiği bilinmektedir (Wettersten ve ark., 2004).

Yaşama Bağlılık

İnsanlar geçmişten bugüne değin hem kendisinin hem de dünyanın varoluşuna dair bir anlam arayışı içerisinde olmuşlardır (Sezer, 2012). Yaşama bağlılık, bireyin hayata yönelik olumlu bakış açısına sahip olması ve sosyal yaşama olumlu katılımını ifade etmektedir (Kaner ve Bayraklı, 2010). Her insanın tercih ettiği ve ulaşmak için mücadele ettiği idealleri, o bireyin şu andaki davranışlarını şekillendirmektedir (Adler, 2014). Yaşamı boyunca bireyi harekete geçmeye iten, yaşama bağlılığını arttıran önemli bileşenler arasında kendileri için değerli olan konularda ulaşılabilir amaçlar belirleyebilmesi ve hedeflerini gerçekleştirebilmek için kararlı bir tutuma sahip olabilmeleri yer almaktadır (Uğur ve Akın, 2015). Kişilerin yaşama bağlılığının, amaçlarını gerçekleştirmeye yönelik kararlılığı ve güveni riskli yaşam deneyimleri karşısında bireyin psikolojik dayanıklılığını desteklediği (Wrosch ve ark., 2003) ve olabilecek psikolojik sorunlara yönelik koruyucu bir rol üstlendiği düşünülmektedir (Eryılmaz, 2012).

Yaşama bağlılığı yüksek olan kadınların yaşama anlam yükledikleri, ulaşmak istedikleri amaçlar belirledikleri, olumlu duygular hissettikleri ve psikolojik dayanıklılıklarının daha yüksek olduğu bilinmektedir (Uğur ve Akın, 2015). Aile kurumunda herhangi bir risk faktörü kaynaklı meydana gelen negatif duygudurumlar karşısında bireylerin bu durumla başa çıkabilmek için yüksek dayanıklılığa ve pozitif bir bakış açısına sahip olması önemlidir. Yaşama bağlılığı yüksek olan kadınların amaçları doğrultusunda ilerleme motivasyonları da yüksek olduğu için davranışlarını kontrol edebildikleri, diğerleriyle iletişim kurmaya açık oldukları, karşısında bulunan kişinin duygularına daha empatik yaklaşabildikleri bilinmektedir (Akduman ve ark., 2018). Etkili iletişim kurabilen sağlıklı ailelerde üyeler arasında açık ve net bir tutum olmaktadır. Yüksek dayanıklığa sahip aile ortamında stresli durumların varlığında bile bireyler etkili iletişim kurabilmekte ve birbirlerine duygularını açıkça ifade edebilmektedirler (Walsh, 2003).

Kontrol

Kontrol, bireyin yaşamını kontrol edebilmesi olarak tanımlanabilmektedir (Kaner ve Bayraklı, 2010). Bireye, ailesi tarafından küçük yaştan itibaren kendisiyle

ilgili konularda kendi kararını vermesinin sağlanması yani kontrolün bir şekilde kişide olmasını desteklemenin, kişinin gelişim sürecine olumlu katkı sağlayacağı düşünülmektedir (Özateş Gelmez, 2019). Birey odaklı kültürlerde kişinin kendi kararını alması olağan karşılanırken toplulukçu kültürlerde karar verme süreçlerinde aile baskısı, toplumsal cinsiyet rolleri gibi sebeplerle kişinin yaşam kontrolünü elinde tutmakta zorlandığı ve dışarıdaki sistemler tarafından kontrol altına alınmaya çalışıldığı bilinmektedir (Guess, 2004). Yaşamının kontrolünü kendisi sağlayan bireyler karşılaştıkları problemlerde başka kişilere kıyasla daha fazla çözüme yönelik davranmakta, problemli durumun üstesinden gelebilmekte, diğerleriyle daha etkili ve yapıcı iletişim kurabilmektedir (Erbay ve ark., 2015). Bununla beraber, bireyleşemeyen kadınlar kurallara daha fazla bağlı kalmakta ve evlendiği zaman da kocasının kendisine kurallar koymasını bekleyebilmektedir (Yaman Efe ve Ayaz, 2010).

1.2. Psikolojik Dayanıklılık

Amerikan Psikoloji Derneği (APA, 2022) psikolojik dayanıklılık kavramını sıkıntılı, trajik olan, travmatik, tehdit içeren durumlar veya aile içi sorunlar, önemli sağlık sorunları veya iş stresi gibi önemli olan birçok stres faktörü karşısında mevcut duruma uyum sağlama süreci olarak tanımlamaktadır. Pozitif psikoloji alanında ele alınan bir kavram olan psikolojik dayanıklılık üzerine farklı araştırmacılar tarafından birçok tanımlama yapıldığı görülmektedir. Masten (1994), psikolojik dayanıklılığı bireyin riskli yaşam koşullarına rağmen gösterdiği uyum olarak tanımlarken Tugade ve Fredrickson (2004) psikolojik dayanıklılığı, kişilerin gelişimlerine ve uyum süreçlerine etki edebilecek risk durumlarına rağmen pozitif sonuçlar elde edebilmesi ve negatif etkide bulunan duygusal tecrübeleri, farklılaşan istekler ve riskli yaşam durumlarına yönelik esneklik ve uyumlanma kapasitesi olarak açıklamaktadırlar. Rutter (1990) yürüttüğü araştırmasında bireyin tehlikeler ya da riskli yaşam durumlarıyla karşı karşıya kaldığında dahi iyimser ve umutlu olabilmesinin önemli olduğu vurgusunun üzerinde durmaktadır. Weston ve Parkin (2010) ise psikolojik dayanıklılığı bireyin günlük yaşam içerisinde karşı karşıya kaldığı stresli ve riskli durumlarla baş edebiliyor olma ve mevcut duruma uyum sağlayabilme becerisi olarak tanımlamaktadır. Friborg ve arkadaşları (2005) yürüttükleri bir araştırmada psikolojik dayanıklılığı beş boyutta açıklamıştır. Bunlar; kendilik algısı, gelecek algısı, sosyal yeterlilik, aile uyumu, yapısal

stil ve sosyal kaynaklardır. Psikolojik dayanıklılık kavramını tanımlamaya yönelik birçok farklı açıklama olmasına rağmen bu ifadeler bazı ortak özelliklere dikkat çekmektedir (Akar, 2018). Bunlar arasında psikolojik sağlamlığın dinamik bir yapısı olduğu, travma ve bazı risk durumlarıyla başa çıkmak, sağlıklı bir uyumlanma davranışı sergilemenin önemi yer almaktadır (Garmezy ve ark., 1984; Luthar ve Cicchetti, 2000; Masten ve Reed, 2002).

Alanyazın incelendiğinde psikolojik dayanıklılık kavramını ilk kullanan ve bu alana yönelik araştırmalar yapan bilim insanlarından biri Werner'dir. Çalışmasında (2004) alana önemli katkı sağlayan, kırk yıl süren ve yürütülen bu çalışmalarda riskli olarak adlandırabilecek etkenlere maruz kalan çocukları incelediği görülmektedir. Çalışma grubunu, doğum komplikasyonları yaşamış, ailesinde fiziksel veya ruhsal rahatsızlık öyküsü olan, ebeveynler arası çatışmalar yaşayan, düşük sosyoekonomik düzeydeki bir ortamda yetişen çocuklar oluşturmaktadır. Bu çalışma ile katılımcıların biyolojik, psikolojik ve sosyal anlamda maruz kaldıkları bu risk faktörlerinin onlar üzerindeki etkileri incelenmesi amaçlanmıştır. Boylamsal olarak yürütülen bu araştırma sonucunda yaşam deneyimleri takip edilen çocukların yaklaşık üçte birinin ilerleyen yaşlarda ruhsal açıdan sağlıklı birer yetişkin oldukları saptanmıştır. Araştırmanın önemli sonuçlarından biri de bu çocukların normal gelişim göstermeyen çocuklara kıyasla özerk, empatiyle yaklaşabilen, başarı odaklı, olumlu sosyal ilişkiler kurabilen bireyler olmasıdır (Werner, 2004).

Psikolojik dayanıklılık kavramı, bireyin kendisini toparlama gücü olarak en önemli unsurlar arasında yer almaktadır. İçsel bir kaynak olarak anılan psikolojik dayanıklılığın birey üzerindeki etkilerine odaklanmış olan birçok araştırma yürütüldüğü bilinmektedir (örn: Ben-Zur, 2009; Coppens ve ark., 2010; Endler ve Parker, 1990; Hooberman ve ark., 2010; Karadeniz, 2019; Olff ve ark., 1993; Staudinger ve ark., 1999). Kobasa ve Pucetti (1983) tarafından yürütülen bir çalışmada yüksek psikolojik dayanıklılığın hem fiziksel sağlık hem de ruhsal sağlık ile pozitif yönlü anlamlı bir ilişkisi olduğu, stresli yaşam olaylarının olumsuz etkilerini azalttığı saptanmıştır. Ganellen ve Blaney (1984), DeNeve ve Cooper (1998), psikolojik dayanıklılık seviyesi yüksek olan bireylerin içinde bulundukları çevrenin stresli bir yapısı olsa da iyilik hallerini korumayı sürdürebildiklerini belirlemişlerdir (akt. Ergüner Tekinalp ve Terzi,

2016). Aynı zamanda alanyazında riskli durumlar veya olumsuz yaşam olayları ile ilgili farklı değişkenlerin incelendiği çalışmalara da rastlanmıştır (Karaırmak, 2006). Psikolojik dayanıklılıkla ele alınan değişkenler arasında; kaygı (Perişan, 2018), iç göç (Çağlayan ve Kemik, 2018), yaşlı kadınlardaki dayanıklılık (Wagnild ve Young, 1990), duygusal öz-farkındalık (Harmancı ve ark. 2019), çalışan bireylerin duygusal durumu, şiddete maruz kalma yer almaktadır (Gopal ve Nunlall, 2017).

Kadınların sosyal, ekonomik, psikolojik birçok anlamda erkeklere kıyasla daha fazla riskli duruma maruz kaldıkları bilinmektedir (Smyth ve Sweetman, 2015). Bunlar arasında eğitim sisteminden uzaklaştırılma (Yıldız ve ark., 2011), zorla çalıştırılma (Can Gürkan ve Coşar, 2009), erken yaşta evlendirilme, zorla evlendirilme (Gezer Tuğrul, 2018), şiddete maruz kalma (Naçar ve ark. 2009; Sakallı Uğurlu ve Akbaş, 2013), ev içi sorumlulukların ve çocuk bakımının büyük çoğunluğu üstlenme (Günay ve Bener, 2011) gibi birçok faktör yer almaktadır. Kadınlar maruz kaldığı bu risk faktörlerinden etkilenmekte ve aile içinde sağlıklı veya sağlıksız bir işlev edinmektedir. Aile içinde maruz kaldıkları riskler kadınların psikolojik dayanıklılıklarına (Aydöner, 2018) ve çocukları ile kurdukları ilişkilerine (Karreman ve Vingerhoets, 2012) etki etmektedir. Büyüdüğü ortamdan ve anneleriyle kurdukları ilişkiden etkilenen kız çocuklarının bu davranışları model alarak kendi çocuklarıyla kurdukları etkileşimlerde de benzer bir yapıyı benimsedikleri bilinmektedir (Yehuda ve Lehrner, 2018). Yoksul çocuklarla ilgili olarak yürütülen bir araştırmada, risk faktörleri ile koruyucu faktörler üzerinde durulduğu ve bu çalışma ile birey, aile ve çevre kaynaklı koruyucu faktörlerin akademik başarıyı olumlu etkilediği ortaya koyulmaktadır (Gizir, 2009). Literatürde psikolojik dayanıklılık kavramı ele alınırken bir risk durumunun varlığına özellikle dikkat çekildiği bilinmektedir (Bromand ve ark., 2012). Dayanıklılık konusunda yapılan birçok açıklamanın iki temel kavram etrafında şekillendiği görülmektedir. Bunlar; sıkıntı durumu yani riskler ve olumlu adaptasyon olan koruyucu faktörlerdir (Fletcher ve Sarkar, 2013).

1.2.1. Psikolojik Dayanıklılık ve Risk Faktörleri

Maruz kalınan riskli durum bireyde psikolojik sağlamlığın oluşması için önkoşullardan biri olmaktadır (Fletcher ve Sarkar, 2013). Yapılan araştırmalarda bireylerin ortaya koyduğu davranışların psikolojik dayanıklılık olarak adlandırılabilmesi

için riskli durumların varlığı gerekmektedir. Kirby ve Fraser (1997) risk kavramını; olumsuz durumların yaşanma olasılığını arttırabilecek veya olası bir problem durumunun meydana gelmesine sebep olabilecek etkiler olarak açıklarken, Masten ve Reed (2002) ileriki zamanlarda olumsuz sonuçlar doğurabilecek durumlar olarak değerlendirmektedir. Maruz kalınan şiddet durumundan içinde bulunulan düşük sosyoekonomik seviyeye kadar çeşitli faktörleri kapsayan risk durumu yaşamın ilerleyen dönemlerinde karşılaşılabilecek gelişimsel problemlere ilişkin bir yordayıcı olarak görülebilmektedir (Werner, 1989).

Bireyin çocukluk veya ergenlik dönemlerinde riskli yaşam olaylarına maruz kalması diğer gelişim dönemlerinde bazı aksamalar yaşamasına yol açabilmektedir. Bireyin yaşamında karşı karşıya kalabileceği olumsuz yaşam durumları psikolojik anlamda sağlıklı bir hayat sürdürmesi ve psikolojik dayanıklılık göstermesi açısından risk faktörü olarak değerlendirilebilmektedir (Aydöner, 2018). Yoksulluk, ailede psikolojik veya fiziksel bir rahatsızlığın mevcut olması, genetik etkenler, tacize uğrama, boşanma, iflas, doğal afetler gibi birçok olumsuz yaşam deneyimleri risk faktörü olarak sayılabilmektedir (Karaırmak, 2006). Alanyazında öncü olarak nitelendirilen Werner (1955) tarafından yürütülen bir çalışmada düşük sosyoekomik düzey, şiddete maruz kalmak, ebeveynlerin eğitim seviyesi, genetik etkenler, ailede patolojik bir rahatsızlığa sahip üyenin varlığı, yoksulluk gibi sebeplerin risk faktörü olarak değerlendirildiği bilinmektedir.

Bireylerin karşılaştıkları yaşam olaylarında kendini toparlama güçlerinin açığa çıkabilmesi için bir risk veya zorlu bir durumla karşı karşıya kalması gerekmektedir. Yaşanan bu zorlu durumlar; sevilen birinin kaybı, hastalık, ayrılık, boşanma, terk edilme, kaza, doğal afet gibi bazı yaşam olayları olabilmektedir. Yaşanan bu sürecin sonucunda duruma uyumlanarak o an mevcut olan zorlu süreçlere rağmen bireyin yaşamın farklı alanlarında bir başarı elde etmesi önemli olmaktadır. Bunlar, bireysel risk faktörleri, ailesel risk faktörleri ve toplumsal risk faktörleri başlığı altında toplanmaktadır (Terzi, 2008).

Bireysel risk faktörlerinde; erken doğmuş olma (Gizir, 2009), düşük doğum ağırlığı, düşük özgüven, kronik bir hastalığa sahip olma, engellilik hali, özel eğitime ihtiyaç duyma, akademik anlamda bir başarısızlık yaşama, dikkat eksikliği ve/veya

hiperaktivite sorunu yaşamak, kötümser kişilik yapısına sahip olma, kronik stres gibi daha kişiye ait özellik ve değişimleri kapsayan süreçler yer almaktadır (Terzi, 2008). Risk faktörleri arasında aynı zamanda alkol ve madde kullanımı, adölesan gebelik, düşük zekâ seviyesi, utangaç, pasif bir mizaca sahip olmak, toplumun genelinden farklı bir etnik kökene ait olmak gibi durumlar bulunmaktadır.

Ailesel risk faktörleri bireyin aile sistemi içerisinde maruz kaldığı riskli durumları ifade etmektedir. Kaufman ve Zigler (1987) bireylerin çocukluk yıllarında maruz kaldıkları aile içi şiddete dair davranış örüntülerinin kuşaklar arası aktarımına vurgu yaparak şiddete maruz kalan bireylerin o örüntüyü sürdürebildiklerini ortaya koymaktadır. Aynı zamanda ebeveynlerin kendi istismar geçmişlerinin varlığı kendi çocuklarına yönelik davranışlarında istismara eğilimi arttırdığı düşünülmektedir. Ailesel risk faktörleri arasında; anne baba kaybı, anne ve/veya babanın alkol veya madde kullanması, anne ve/veya babanın ruhsal veya fiziksel bir hastalık halinin mevcudiyeti, evlat edinilmiş olma, anne babanın boşanması, tek ebeveynle yaşamını sürdürme, ebevynlerin fiziksel kontrolünün olmaması, üvey anne veya üvey baba ile yaşıyor olmak, ebeveynlerinin suç geçmişinin olup olmaması gibi bazı durumlar yer almaktadır (Terzi, 2008). Aynı zamanda kalabalık aileye sahip olmak, aile şiddetine maruz kalmak ve kardeşler arası yaş farkının çok olması gibi durumlar da ailesel risk faktörleri arasındadır (Öz ve Yılmaz, 2009).

Toplumsal risk faktörleri arasında; toplumsal olarak dışlanan bir aileye sahip olmak, doğal afete maruz kalmak, göç yaşama, düşük sosyoekonomik düzey gibi durumlar yer almaktadır. Yukarıda bahsi geçen tüm durumlar bireyin gelişiminde ve psikolojik sağlamlığında etkisi olan önemli yaşam olaylarıdır. Yukarıda bahsedilen risk faktörlerinin kadınların yaşamında da önemli bir yeri olduğu bilinmektedir. Kadınların maruz kaldığı riskler arasında ise; eğitimden uzaklaştırılma (Yıldız ve ark., 2011), zorla çalıştırılma, erken yaşta evlendirilme, zorla evlendirilme (Gezer Tuğrul, 2018), erken yaşta çocuk sahibi olma (Şen ve Kavlak, 2011), pasif bir mizaca sahip olma (Erdoğan Taycan ve Çepik Kuruoğlu, 2013), fiziksel, sosyal, psikolojik, ekonomik şiddete maruz kalma (Naçar ve ark. 2009; Sakallı Uğurlu ve Akbaş, 2013), fiziksel veya psikolojik bir rahatsızlığa sahip olma, üvey anne veya üvey baba ile yaşıyor olma (Aslantürk ve Kaya

Kılıç, 2020), göç yaşama (Demir ve Arıöz, 2014), kalabalık aileye sahip olma gibi faktörler yer alabilmektedir.

1.2.2. Psikolojik Dayanıklılık ve Koruyucu Faktörler

Yürütülen psikolojik dayanıklılık çalışmalarında risk faktörleri kadar önemli bir yeri olan diğer kavram ise koruyucu faktörler olmaktadır. Durlak (1998), koruyucu faktörleri mevcut risklerin olumsuz etkilerine karşı bir tampon görevi gören değişkenler olarak açıklamaktadır. Masten (1994), koruyucu faktörler ile risk faktörleri arasında bir zıtlığın olduğunu ve psikolojik dayanıklılık becerilerinin arttığı durumlarda bireydeki stres düzeyinin azaldığı fikri üzerinde durmaktadır. Rutter (1990), bir özellik ya da bir durumun koruyucu faktör olarak nitelendirilmesi için mevcut risklerle bir ilişkisinin olması gerekliliği üzerinde vurgu yapmaktadır. Koruyucu faktörler dinamik bir yapıya sahiptir, bir kişi için faydalı olurken bir başkası için fayda sağlamayabilmektedir (Werner, 1989). Zaman içinde koruyucu faktörler işlev değiştirebileceği gibi bir durumda koruyucu fayda sağlayan faktörler başka durumlarda da fayda sağlayabilmektedir. (Johnson ve Wiechelt, 2004). Alanyazın incelendiği zaman psikolojik sağlamlığa ilişkin yürütülen çalışmaların risk faktörlerinden ziyade koruyucu faktörleri incelemeye yönelik yürütüldüğü görülmektedir (Karaırmak, 2006).

Psikolojik sağlamlığı yüksek olan çocukların, günlük yaşam olaylarında maruz kaldıkları zorluklarla başa çıkmalarında yardımcı olan gizil güçler gibi içsel kaynaklar ve sosyal destek mekanizmaları gibi dışsal kaynaklardan yararlandıkları görülmektedir. Psikolojik sağlamlığa ilişkin alanyazında bu durumlar içsel ve dışsal koruyucu faktörler olarak isimlendirilmektedir. İçsel koruyucu faktörler; sağlıklı bilişsel yapı, olumlu mizaç, etkili iletişim becerileri, sağlıklı ilişkiler, zekâ, özsaygı, özyeterlilik, mizah, pozitif benlik algısı şeklinde ifade edilmektedir. Dışsal koruyucu faktörler ise güvenli ilişkiler, pozitif anne babalık, bakım, sosyoekonomik durum, sağlanan akademik destek, pozitif sosyal destek, saygı yer almaktadır (Olsson ve ark., 2003). Werner (1989)'in yaptığı açıklamada ise koruyucu faktörleri üç farklı başlıkta topladığı görülmektedir. Bunlar; bireysel faktörler, aileyle ilgili olan koruyucu faktörler, aile dışı koruyucu faktörlerden oluşmaktadır.

Bireysel koruyucu faktörler; bireysel risk faktörleri karşısında stresli durumlarda birey için koruyucu özellikte olan faktörlerdir. Zekâ, empati, kolay mizaç, iç kontrol odağı, yüksek benlik saygısı, mizahi özelliklere sahip olmak, öz-yeterlilik, öz-farkındalık, özerklik, etkili problem çözme becerileri, umut ve sosyal olarak yeterlilik gibi faktörler koruyucu faktörler arasında sıralanabilmektedir. Garmezy ve Masten (1986), Rutter (1987) yürüttükleri çalışmalarla psikolojik dayanıklılık puanları yüksek çocuk ve ergenlerin arkadaşları ve diğer bireylerle olan ilişkilerde daha aktif bir rol üstlendiklerine değinmiştir. Aynı zamanda genetik faktörler arasında bir etmen olan cinsiyet kavramının da psikolojik dayanıklılık üzerinde önemli bir etkisi olduğu bilinmektedir. Kumpfer (1999) yürüttüğü çalışmada risk durumunda kızların, erkeklere oranla psikolojik dayanıklılıklarının daha yüksek olduğuna değinmektedir.

Aile ile ilgili koruyucu faktörler bireylerin güçlü bir psikolojik sağlamlığa sahip olmaları açısından önem teşkil etmektedir. Aile sıcaklığı, aile sevgisi, duygusal destek, yapı ve sağlıklı sınırlar koruyucu etkenlere sahip olmaktadır (Hooper, 2009). Aile sistemi içerisinde uyumlu bir yapı ile büyüyen kişilerin daha az şiddet davranışı sergilediği bilinmektedir (Schlack ve ark., 2013). Aile ile ilgili koruyucu faktörler arasında; ebeveynlerle/bakım verenlerle olan yakın ilişki, sosyoekonomik seviyenin yeterli seviyede olması, geniş aile ile sıcak ilişkiler, ebeveynlerin iyi niteliklere sahip olması gibi etkenler yer almaktadır.

Aile dışı koruyucu faktörler arasında; kan bağı olmayan bir yetişkin ile destekleyici ve pozitif ilişki içerisinde olunması, olumlu yapıya sahip bir sosyal çevre içinde yer alma ve iyi bir eğitim alma gibi durumlar yer almaktadır (Werner, 1989). Aile dışı koruyucu faktörler arasında aynı zamanda pozitif okul ilişkileri ve akran desteği, olumlu rol modelin olması gibi faktörler de yer almaktadır (Öz ve Yılmaz, 2009).

Bireylerin zorlu yaşantılar karşısındaki önemli kişisel kaynakları arasında problem çözme becerileri, iç kontrol odaklı oluşu, sosyal destek mekanizmalarının yeterliliği ve verimliliği, başa çıkma stilleri yer almaktadır. Problem çözme becerileri, bireyin karşılaştığı zorlu yaşam durumlarıyla başa çıkmaları ile ilgili kişisel kaynaklar (Ergin ve Dağ, 2013) olarak tanımlanabilmektedir. Davila ve ark. (1996) bireyler arası problem çözme becerilerinin kişilerin ruhsal belirtileriyle ilişkili olduğunu

açıklamaktadırlar. Kişiler arası problem çözme becerilerinin erken yaşta aileden öğrenilen tutum ve davranışlardan etkilenebileceği düşünülmektedir. Rahim (1983), ortak yaşam alanını kullanan bireylerin birbirinin benzeri durumlarda yine birbirleri ile ortak olan çatışma biçimleri kullanma eğiliminde olduklarını ifade etmektedir. İlgili alanyazın incelendiği zaman erkeklere kıyasla kadınların problem çözme becerilerinin daha düşük olduğu görülmüştür (Erbay ve ark., 2015). Bu doğrultuda, kız çocuklarının erken dönemlerinde bakım verenlerden öğrendikleri problem çözme becerilerini içselleştirerek kendilerinin de kullandığını ve yerleşen bu davranış dizisini de kendi çocuklarına aktarabildikleri bilinmektedir (Elder ve Liker, 1982). Problem çözme becerileri gelişmiş olan kişilerin bazı ortak özellikleri bulunmaktadır (Erbay ve ark. 2015). Bunlar; yenilikçi bakış açıları, yeni fikirlere açık olmaları, sorumluluk sahibi olmaları, yeni ve farklı fikirleri üretebilmeleri, aktif, enerjik olmaları, özgüveni yüksek bireyler olmalarıdır (Aksu, 2008).

Bireylerin aile ve arkadaşlık ilişkilerinde sorunlarla karşılaştıklarında iç veya dış kontrol odaklı oluşları problem çözme becerilerini ve psikolojik dayanıklılıklarını etkileyebilmektedir. Kontrol odağı kavramı, bireylerin ortaya koydukları davranışları ile davranışlarının sonuçları arasında bulunan farklılıkları algılama biçimleri ile ilgili kişilik özellikleri üzerine yapılan bir tanımlamadır. İç ve dış kontrol odağı şeklinde ikiye ayrılmaktadır. İç kontrol odağı, bireylerin yaşamları üzerinde kontrol sahibi olduklarını hissetmeleri ve başına gelen durumları değiştirebileceklerine yönelik düşünceleri iken dış kontrol odağı, bireylerin yaşadıkları olaylar üzerinde dış faktörlerin etkili olduğunu, dolayısıyla yaşanan süreçleri kontrol edemeyecekleri düşünerek durumlara daha teslimiyetçi bir şekilde yaklaşmalarıdır (Dağ, 1991). İç kontrol odaklı kişilerin problemleri daha aktif yollar kullanarak çözdükleri bilinmektedir (Morry, 2003). İç kontrol odaklı olan annelerin herhangi bir problem durumunda uzlaşmacı bir tavır sergiledikleri, duruma aktif ve kişisel bir güce sahip olarak (Ozolins ve Stenstrom, 2003) yaklaştıkları için kızları ile kurdukları ilişkilerinde bu durumun pozitif bir etkisi olabilmektedir.

Bireylerin yaşamında aile, arkadaş ve yakın çevre sosyal destek kaynağı olarak önemli bir yer tutmaktadır. Sosyal destek, gerekli durumlarda duygusal, maddi ve bilişsel destek sağlayan, riskli yaşam olayları karşısında bireylerin aktif bir şekilde başa

çıkmasına yardımcı faktör olarak tanımlanmaktadır (Eker ve ark., 2001). Kişilerin sosyal destek sistemleri sosyolojik ve psikolojik sorunların çözümünde, önlenmesinde ve aynı zamanda tedavisinde bireyler için güçlü bir kaynak olmaktadır. Özellikle kadınların yaşamında önemli bir süreç olan gebelik ve sonrasında da önemli bir yeri olduğu bilinmektedir. Aynı zamanda sosyal desteğin sürmesi kadınların gebelik ve doğum sonrasında annelik rolüne uyum sağlama sürecini olumlu etkilemektedir (Contreras ve ark., 2010). Algılanan sosyal desteğin annenin bebeğe yönelik duyarlılığını arttırdığı ve kurulan yakın ilişkileri kolaylaştırdığı saptanmıştır (Okanlı ve ark. 2003). Annenin aldığı bu sosyal destek sayesinde bebeği ile arasındaki diyalogları daha olumlu bir hal alacak ve kurulan ilişkinin bebeğin psikolojik dayanıklılığına olumlu etkisi büyük olacaktır. Algılanan sosyal desteğe rağmen olumsuz durumlar bireylerin sıkıntılar yaşamasına sebep olabilmektedir. Bu noktada bireylerin olumsuz durumlarla başa çıkma stilleri etkili olmaktadır (Avero ve ark., 2003; Buchwald, 2003).

Başa çıkma stilleri, bireylerin olumsuz durumlar karşısında kullandıkları, psikolojik zorlanma veya strese sebep olan faktörlerin azaltılmasına yöneliktir. Bilişsel ve davranışsal tepkileri içeren aktif bir süreç olarak tanımlanabilmektedir (Sürücü ve İlhan, 2013). Bireylerin kullandığı başa çıkma stilleri özellikle kadınların stresli durumlarda yaptıkları değerlendirmeleri ve çözüme yönelik davranışlarını etkileyebilmektedir (Garity, 1997; Kiran, 2009; Steinhardt ve Dolbier, 2008; Van Buren ve Van Gordon, 2020). Tüm olumsuzluklara rağmen bireyin hayata tutunmaya çalışması ve psikolojik dayanıklılığını korumasında özellikle koruyucu faktör olarak belirtilen aile işlevlerinin etkisi olabileceği düşünülmektedir. Dolayısıyla annelerin psikolojik dayanıklılık ve aile işlevlerinin birbiriyle ilişkili olabileceği ve ailenin sağlıklı olmasında risk faktörlerinin etkisinin bulunabileceği düşünülmektedir.

1.2.3. Aile İşlevleri ve Üyelerinin Psikolojik Dayanıklılıkları

Bireylerin iyi olma halleri ve sürekliliği, aile sisteminin işlevlerini sağlıklı bir şekilde yerine getirmesiyle mümkün olmaktadır (Yapıcı, 2010). Sağlıklı bir aile yapısına sahip bireylerin aile içi düzeni ve duygusal dengeyi daha iyi koruyabildikleri ortaya koyulmaktadır (Carter ve McGoldrick, 1988; akt. Çalışkan, 2017). Meyers ve ark. (2010) annenin, olgunluğunun, stresini yönetebilme becerilerinin, sosyal destek mekanizmalarının, sosyoekonomik düzeyinin psikolojik dayanıklılığı etkilediğini

vurgulamaktadır. Psikolojik dayanıklılık, bireyleri dış faktörlerden kaynaklanan olumsuz etkenlerden koruyan bir karakter özelliğinden ziyade risk faktörlerinin etkilerini azaltmaya yönelik sahip olduğu tutum, beceri ve psikososyal kaynaklardır (Caffo ve Belaise, 2003). Risklerin ve içinde bulunulan kötü koşulların bireyde yol açtığı olumsuz etkileri azaltan veya onları etkisiz hale getiren faktörler olarak adlandırılabilen psikolojik dayanıklılık kavramında en önemli unsurlardan birini aile sistemi oluşturmaktadır. Çünkü aile sisteminin karşı karşıya kaldığı zorlayıcı yaşam olayları içerisindeki tüm bireyleri etkilemektedir (Walsh, 2003). Psikolojik dayanıklılık ve aile işlevselliğini etkileyen önemli bir durum da kuşaklar arası ilişkilerdir. Önceki kuşaklarda öğrenilen davranış örüntülerinin sonraki kuşaktan gelen kişilerle kurulan ilişkilerde kendisini tekrar ettiği bilinmektedir (DeMause, 1988). Schofield ve ark. (2014) bireylerin kişisel kaynaklarının ve pozitif ebeveynlik geçmişlerinin gelecek nesildeki çocuklar için de pozitif ebeveynlik ortamını teşvik etmede ve rol model olmada anlamlı bir ilişkisinin olduğunu ortaya koymuştur. Bireyin içinde büyüdüğü aile yapısı, kişisel kaynaklarını oluşturma noktasında önemli bir yer edinmektedir. Dünyada yaygın olarak rastlanan çekirdek aile yapısı son yıllarda Türkiye aile sistemini de yapısal anlamda geleneksel aileden çekirdek aileye doğru bir yönelim içerisine geçme noktasında etkilemektedir. Bu yapısal değişim süreci aynı zamanda aile içi ilişkilerin, rol dağılımının, kurulan diyalogların ve sosyal destek mekanizmalarının da değişmesine etki eden faktörlerden olmaktadır (Taylan, 2009).

Gelişim dönemlerinin tümünde kadınlar erkeklere kıyasla daha çok risk faktörüne maruz kalmaktadır. Bunlar arasında; şiddet, yoksulluk, iş yükü çokluğu gibi riskli yaşam olayları, itaatkâr, güçsüz, fedakâr olmak, pasif olmak, öğrenilmiş çaresizlik gibi toplumsal cinsiyet rolleri yer almaktadır. Bu riskli durumları yaşayan annelerin diğerlerine kıyasla psikolojik rahatsızlığa daha çok yakalandıkları görülmüştür (Koyun ve ark. 2011; Petaluma, 2010). Baba veya bakım veren desteği de alınabilmekle beraber genellikle çocuk yetiştirme konusunda birincil bakım verenin anneler olduğu bilinmektedir (Rijt-Plooij ve Plooji, 1993; Soysal ve ark. 1999).

Birçok zorluğun yaşanabildiği ülkemizde bireylerin mevcut durumdan fiziksel ve ruhsal anlamda etkilenebildiği ve yaşanan pandemi durumunun da bireyler açısından bir risk faktörü oluşturduğu düşünülmektedir. Dolayısıyla bireylerin psikolojik

dayanıklılıklarının ve başa çıkma becerilerinin yaşanan toplumsal olaylardan etkilendiği, işlevsel olan veya olmayan bazı stratejiler geliştirdikleri, bu durumun, bireylerin psikolojik dayanaklılığına ve aile içi ilişkilerindeki işlevselliğe etki ettiği düşünülmektedir.

Ataerkil düzene sahip olan kadınların, toplum ve aile kaynaklı riskli birçok yaşam durumuyla karşı karşıya kaldığı bilinmektedir (Ökten, 2009). Alanyazın incelendiğinde ülkemizde yaşayan anne ve anneannelerin bireysel risk faktörleri arasında; erken doğmuş olma, düşük özgüven, kronik bir rahatsızlığa sahip olma, dikkat eksikliği yaşama, kötümser kişilik yapısı, şiddete maruz kalma (Terzi, 2008) yer almaktadır. Ailesel risk faktörleri; anne baba kaybı, anne ve/veya babanın alkol ve/veya madde kullanıyor oluşu, anne ve/veya babanın ruhsal ve/veya fiziksel bir hastalık halinin mevcudiyeti, tek ebeveynle yaşamını sürdürme, üvey anne veya üvey baba ile yaşamak olarak saptanmıştır. Toplumsal risk faktörleri arasında; toplumsal olarak dışlanan bir aileye sahip olmak, doğal afete/çatışma durumuna maruz kalmak, göç etme, düşük sosyoekonomik düzey yer almaktadır (Terzi, 2008).

1.3. Problem

Zaman içerisinde toplumda yaşanan önemli tarihi anlar ve sosyal düzendeki farklılaşmalar, kişilerin değer, inanç, tutum ve eğilimlerine etki etmektedir. Bu sebeple belli bir döneme denk gelen bireylerin, kendisinden önceki kuşaklardan farklı olarak ortak bazı eğilimleri ve bilişsel algılayış şekilleri olmaktadır. Bu farklılık ve algılayış biçimi kişilerin yetişme tarzı ve yaşadıkları ortamdaki değişiklikler olarak açıklanabilen kuşak kavramıyla da değerlendirilebilmektedir (Keleş, 2011). Ülkemizde yapılan araştırmalar incelendiği zaman kuşakların genel olarak beş ayrı başlıkta incelendiği görülmektedir. Bunlar; sessiz kuşak, bebek patlaması kuşağı, X kuşağı, Y kuşağı ve Z kuşağı şeklindedir. Her kuşakta bireysel, ailesel ve toplumsal risk faktörleriyle bireylerin güçlü ve zayıf yönleri gelişmektedir. Psikolojik dayanıklılığın kuşaklararası bir geçiş gösterdiği bilinmekle birlikte zaman içerisinde yaşanan tarihi anlar ve sosyal düzenden etkilendiği de önemli bir gerçektir (Duckworth ve ark, 2005).

Özellikle çocuk bakımı ve aile düzeninin sürdürülmesinde birçok sorumluluğu olan annelerin, aile sisteminin korunmasında önemli bir rol oynadığı araştırmalarla

vurgulanmaktadır (Evans, 1997; akt. Özyürek ve Tezel Şahin, 2005). Bu noktada kadınların duygusal ve sosyal gelişiminde, içinde bulundukları aile sisteminin yapısı ve ailenin diğer üyeleriyle, özellikle de kendi anneleriyle olan diyaloglarının önem taşıdığı bilinmektedir (Aktaş ve Özden, 2020). Bireyin hayatındaki riskli yaşam deneyimleri, travmalar, sosyal öğrenme ve genetik süreçler ile sonraki nesillere aktarılmaktadır (Kira, 2001).

Kadınların pikolojik dayanıklılıkları ve aile işlevleri üzerinde önemli bir etkisi olan bir diğer etken ise yaşadıkları yerleşim yerinin sosyal, siyasal ve kültürel konumudur (Terzi, 2008). Alanyazın incelendiğinde ülkemizde yaşayan bireylerin, psikolojik dayanıklılık düzeyleri üzerinde önemli etkisi olan birçok risk faktörü bulunduğu görülmektedir. Bunlar arasında toplumsal cinsiyet rolleri (Lengua ve Stormshak, 2000), kadınların eğitim düzeyleri (Fletcher ve Sarkar, 2013), sosyodemografik özellikler (Artan ve ark., 2020), kalabalık ailede büyümüş olma (Bonanno ve ark., 2015), ülkenin siyasal ve sosyal anlamdaki hareketli konumu (Butler ve ark., 2006), genetik etmenler (Niitsu ve ark., 2019), iç veya dış kontrol odaklı oluşları (Buddelmeyer ve Powdthavee, 2016), yoksulluk (Wadsworth ve Santiago, 2008), hastalık durumları (Park, 2012), travmatik deneyimler yaşama (Reyes ve ark., 2019) gibi etkenler yer almaktadır. Yukarıda bahsedilen risk faktörleri diğer bireylerde olduğu gibi kadınların psikolojik dayanıklılık düzeylerini etkilemektedir**.** Dolayısıyla psikolojik dayanıklılığı yüksek olan kadınların ailelerinin sağlıklı işlevselliğe temel bu durumun da kendi çocuklarıyla olan ilişkilerine yansıdığı ve bu şekilde kuşaklar arası bir aktarımın söz konusu olduğu düşünülmektedir.

Yukarıda açıklanmaya çalışılan bilgiler ışığında bireylerin psikolojik dayanıklılıklarının sosyal destek kaynaklarından biri olan sağlıklı aile yapısı ile (aile içi işlevsellikle) ilişkili olabileceği düşünülmektedir. Bu araştırmada kuşaklar arası ilişkilerin incelenmesi amacıyla anne olan kadınlar ile onların annelerinden oluşan örneklem grubunda aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır.

1. Annelerin psikolojik dayanıklılıkları risk faktörlerine göre farklılaşma göstermekte midir?
2. Anneannelerin psikolojik dayanıklılıkları risk faktörlerine göre farklılaşma göstermekte midir?

3. Aile işlevleri anne grubu ile annaanne grubu arasında farklılaşma göstermekte midir?

4. Psikolojik dayanıklılık anne grubu ile annaanne grubu arasında farklılaşma göstermekte midir?

5. Başa çıkma stilleri anne grubu ile annaanne grubu arasında farklılaşma göstermekte midir?

6. İç ya da dış kontrol odağı olma anne grubu ile annaanne grubu arasında farklılaşma göstermekte midir?

7. Anneannelerin aile işlevleri ile psikolojik dayanıklılıkları arasında bir ilişki var mıdır?

8. Annelerin aile işlevleri ile psikolojik dayanıklılıkları arasında bir ilişki var mıdır?

9. Anneannelerin aile işlevleri ile başa çıkma stilleri arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

10. Annelerin aile işlevleri ile başa çıkma stilleri arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

11. Anneannelerin aile işlevleri ile iç ya da dış kontrol odağı olma durumları arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

12. Annelerin aile işlevleri ile iç ya da dış kontrol odağı olma durumları arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

13. Anneannelerin başa çıkma stilleri ile psikolojik dayanıklılıkları arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

14. Annelerin başa çıkma stilleri ile psikolojik dayanıklılıkları arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

15. Anneannelerin iç ya da dış kontrol odağı olma durumları ile psikolojik dayanıklılıkları arasında bir ilişki var mıdır?

16. Annelerin iç ya da dış kontrol odağı olma durumları ile psikolojik dayanıklılıkları arasında bir ilişki var mıdır?

1.4. Amaç

Akar (2018), psikolojik dayanıklılık alanında yürütülen çalışmaların dört dalga halinde ilerlediğinden bahsetmektedir. Bunlardan birinci dalga araştırmaları psikolojik dayanıklılık kavramının tanımlanmasını, mevcut risk ve koruyucu faktörlerin açığa çıkarılmasını merkeze almıştır. Psikolojik dayanıklılığı yüksek kişilerin kim oldukları

ve farklı nasıl davranışları olduğuna dair soruların cevaplarını aramışlardır. Psikolojik sağlamlığın ikinci dalga araştırmacıları bireyin olumsuz yaşam olaylarına karşı pozitif sonuçlar elde etmesine yardımcı koruyucu etkenlerin işlevlerine odaklanmışlardır. Psikolojik dayanıklılığın, oluşturulan modellerle daha anlaşılır hale gelmesini ve kavramsallaştırılmasını sağlamıştır. Üçüncü dalga araştırmacılar müdahale programları planlayarak psikolojik dayanıklılık kavramının geliştirilebilir özellikte olup olmadığı ile ilgilenmişlerdir. Son olarak dördüncü dalga araştırmacıları farklı disiplinlerden elde edilen sonuçlarının incelenmesi ile psikolojik dayanıklılık kavramına ilişkin çerçeveyi genişletmişlerdir. Bu bilgiler ışığında, kadınların kuşaklararası aile işlevleri ve psikolojik dayanıklılıkları arasındaki ilişkiye yoğunlaşan bu araştırmanın birinci dalga araştırmalara katkı sağlaması amaçlanmaktadır.

1.5. Önem

Günlük yaşamda bireylerin karşılaştıkları riskli durumlarla etkili bir şekilde başa çıkabilmeleri için yüksek psikolojik dayanıklılığa sahip olmalarının önemi yadsınamaz (Soltani ve ark., 2013). Bireylerin kişilik özellikleri ve içinde bulundukları sosyal çevrenin psikolojik dayanıklılık üzerindeki etkileri incelendiği birçok çalışma bulunmaktadır. Sıkıntılı, travmatik, trajik olan, tehdit içeren durumlar veya aile içi sorunlar, önemli sağlık sorunları veya iş stresi gibi önemli olan birçok stres faktörü karşısında duruma uyum sağlama süreci olarak tanımlanabilen (APA, 2020). Psikolojik dayanıklılık ile ilgili olarak kaygı (Perişan, 2018), iç göç (Dervişoğlu Akpınar, 2017) yaşlı kadınlardaki dayanıklılık (Wagnild ve Young, 1990), duygusal öz-farkındalık (Harmancı ve ark., 2019), çalışan bireylerin duygusal durumu (Aydemir, 2018), şiddete maruz kalma (Gopal ve Nunlall, 2017) gibi boyutlarla araştırmalar yürütüldüğü görülmektedir.

Literatür incelendiğinde kadınlarda psikolojik dayanıklılık üzerine (Howell ve ark., 2018; Johnson ve ark., 2008; Karoly ve Ruehlman, 2006; Manning, 2014; McCrae ve Costa Jr., 1988; Miller ve Chandler, 2002; O'Rourke, 2004; Ong ve ark., 2006; Sexton ve ark. 2010; Tsirigotis ve Luczak, 2018) ve kadınların aile işlevselliklerine yönelik (Kamışlı, 2018; Philbrick ve Fitzgerald, 2007; Türkleş ve ark., 2013) farklı araştırmalar yürütüldüğü görülmektedir. Ancak aile işlevlerinin, özellikle de kuşaklar

arası ilişkiler boyutunda ele alındığı bir araştırmaya rastlanmamıştır. Annelerin ve anneannelerin psikolojik dayanıklılıkları ve aile işlevleri arasındaki ilişkilerin yönünün belirlenmesinin, ilgili alanyazının sınırlı olması ile onların etkileşiminin aile işlevine etkisi ve psikolojik dayanıklılık alanına katkısı olacağı düşünüldüğünden önem taşımaktadır.

Yaşanan riskli durumlarla mücadele etmek konusunda bireylere yardımcı olan bazı kaynaklar tanımlanmaktadır (Öz ve Yılmaz, 2009). Psikolojik dayanıklılık, bireylerin karşı karşıya kaldıkları riskli durumların kendilerinde yol açtığı etkileri azaltan veya onları etkisiz hale getiren bir baş etme becerisi olarak düşünülmektedir. Psikolojik dayanıklılığın önemli unsurlarından birinin de hemcinslerinin bakış açısı, problem çözme becerileri ve baş etme stilleri olduğu düşünüldüğünde aile kurumunun sağlıklı işlevselliğini sürdürmesinde kadınların önemli bir rolü olduğu bilinmektedir. Kadınlar çoğu zaman toplumsal olarak sabır, anlayış, sevgi, özveri sembolü olarak görülmektedir. Fakat maruz kaldıkları risk faktörleri sebebiyle psikolojik dayanıklılıklarının düşebildiğine rastlanmaktadır bu durumun ise varolan psikolojik bütünlüğü korumakta engel teşkil edebileceği düşünülmektedir (Koyun ve ark, 2011).

Kadınların aile işlevselliği konusunda evlililik doyumu ile ilişkisinin incelendiği (Çalışkan, 2017), evlilik uyumu ile ilişkisinin araştırıldığı (Ekşi ve Kahraman, 2012), ruh sağlığının incelendiği (Türkleş ve ark., 2013), kırsal kesimde yaşam ile ilişkisine bakıldığı (Tellioğlu ve Özdemir, 2018), çalışmanın toplumsal cinsiyet algıları ile ilişkisinin incelendiği (Kızıldağ ve Cin, 2018) çalışmalara rastlanmaktadır. Bireyin karşılaştığı olumsuz yaşam olayları ile başa çıkma ve işlevselliğini sürdürmesine yönelik bir kavram olan psikolojik dayanıklılık ve anne çalışmaları incelendiği zaman ebeveynlik rolü (Tambulut ve Eker, 2019), medeni hal ile ilişkisi (Parmaksız, 2019), mizah anlayışı ile ilişkisi (Aydın, 2020) üzerine çalışmalar yürütüldüğü görülmektedir. Bununla beraber, kuşaklar arası bir karşılaştırma ile anne ve anneannelerin aile işlevselliği ve psikolojik dayanıklılıklarına ilişkin çalışmaların yapılmadığı görülmektedir. Bu yönleri ile kuşaklar hakkında yapılacak araştırmalar bu kuşaklarda yetişen bireylerin daha iyi anlaşılmasına katkı sağlayarak kuşaklar arası ilişki ile ilgili farkındalığı destekleyecek, çalışmaların bu kısımlar dikkate alınarak geliştirilmesine katkı sunacaktır.

1.6. Varsayımlar

Bu çalışmada, veri toplanan çalışma grubunun kendilerine yönelik sorulan soruları içtenlikle cevapladıkları varsayılmaktadır.

1.7. Sınırlıklar

1.7.1. Araştırma 2021 yılında toplanan bilgilerle sınırlıdır.

1.7.2. Elde edilen bulgular araştırmaya dâhil olan katılımcıların iletilen ölçme araçlarına verdikleri bilgiler ile sınırlıdır.

1.7.3. Elde edilen bulgular ölçek sayısının ve maddelerinin çokluğu sebebiyle katılımcıların uygulama sırasındaki yorgunluk düzeyleri ile sınırlıdır.

1.8. Tanımlar

Aile işlevi: Aile içerisinde bireylerin aralarındaki etkileşimi, birbirlerinin davranışlarına yönelik verdikleri tepkileri, kuşaklar arası ve aile içi alt sistemler arası belirgin olan sınırları ve aynı zamanda gerçekleşen değişiklikler karşısındaki esneklik süreci olarak ifade edilebilmektedir (Walsh, 2012).

Psikolojik dayanıklılık: Bireylerin riskli yaşam durumları karşısında, hayatında meydana gelen bu değişimlere uyum sağlayabilme ve işlevsel başa çıkma yöntemleri kullanma becerileri olarak adlandırılabilmektedir (Kındıroğlu ve Yaşar Ekici, 2019).

Risk faktörü: Bireyin fiziksel, psikolojik veya sosyal iyilik halini olumsuz yönde etkileyebilecek durumlar olarak tanımlanabilmektedir (Terzi, 2008).

Problem çözme becerileri: Bireylerin karşılaştıkları yaşamsal zorluklarla başa çıkmaları ile ilgili kişisel kaynaklardır (Ergin ve Dağ, 2013).

Kontrol odağı: Bireylerin ortaya koydukları davranışları ile davranışlarının sonuçları arasında bulunan farklılıkları algılama biçimleri ile ilgili kişilik özellikleri üzerine yapılan bir tanımlama olmaktadır (Dağ, 1991).

İç kontrol odağı: Bireylerin yaşamları üzerinde kontrol sahibi olduklarını hissetmeleri ve başlarına gelen durumları değiştirebileceklerine yönelik düşünceleridir (Dağ, 1991).

Dış kontrol odağı: Bireylerin yaşadıkları olaylar üzerinde dış faktörlerin etkili olduğunu, dolayısıyla yaşanan süreçleri kontrol edemeyecekleri düşünerek durumlara daha teslimiyetçi bir şekilde yaklaşmaları olarak tanımlanmaktadır (Dağ, 1991).

Başa çıkma stili: Psikolojik zorlanma veya strese sebep olan faktörlerin azaltılmasına yönelik olarak bilişsel ve davranışsal tepkileri içeren aktif bir süreç olarak tanımlanabilmektedir (Sürücü ve İlhan, 2013).

BÖLÜM 2. YÖNTEM

2.1. Araştırma Modeli

Araştırmada çocuğu olan kadınlar ile onların annelerinin psikolojik dayanıklılıkları ile aile işlevleri arasındaki ilişki incelenmiştir. Mevcut bir durumun betimlenmesi amaçlandığı için genel tarama modeli kullanılmıştır (Karasar, 2005). Genel tarama modeli, evren ile ilgili genel yargıya varabilmek için örneklem grubu üzerinde yürütülen düzenlenmelerdir (Karasar, 2005). Karasar (2004) geçmişte yaşanmış veya hala varlığını sürdüren bir durumu olduğu haliyle betimlemeyi amaçlayan araştırmalarda tarama modellerinin uygun görüldüğünü ifade etmektedir. Tarama çalışmalarında, mevcut durum herhangi bir müdahale olmaksızın açıklanmakta ve ortaya çıkarılmaktadır. Yaşananlar değil, var olmaya devam eden durumlar tartışılır. Bu tür çalışmalarda araştırmacı, üzerinde çalıştığı olguyu kontrol etmez ve araştırma durumuna ve verilere müdahale etmez (Sönmez ve Gülderen Alacapınar, 2016).

2.2. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Araştırmanın evrenini, evli kadınlar ve onların anneleri oluşturmaktadır. Evreni temsil edebilmesi için örneklem sayısının seçkisiz olmayan örneklem ile belirlenmesi uygun görülmüştür. Çalışma grubunu Türkiye'de çeşitli illerde yaşayan çocuklu evli kadınlar ve onların anneleri oluşturmaktadır.

Yürütülen araştırmaya katılan çocuğu olan evli kadınlar ve onların anneleriyle ilgili demografik bilgiler Tablo 2.1'de sunulmuştur

Tablo 2.1.

Katılımcıların Demografik Özellikleri

Değişkenler		Anne (n=102) N	100 %	Anneanne (n=102) N	100 %
Medeni durum	Evli	102	100	102	100
Eğitim düzeyi	Okuma yazma bilmeyen	0	0	12	11.8
	Okuma yazma bilip okula gitmeyen İlkokul	0	0	6	5.9
	Ortaokul	5	4.9	39	38.2
	Lise	5	4.9	14	13.7
	Meslek Yüksekokulu	26	25.5	25	24.5
	Lisans	4	3.9	1	1.0
	Lisansüstü	47	46.1	4	3.9
	Doktora	11	10.8	1	1.0
		4	3.9	0	0
Göç yaşama	Evet	15	14.7	33	32.4
	Hayır	87	85.3	69	67.6
Ekonomik düzey	Düşük	11	10.8	22	21.6
	Orta	72	70.6	69	67.6
	Yüksek	19	18.6	11	10.8
Çalışma durumu	Çalışmıyorum	40	39.2	85	83.3
	Çalışıyorum	62	60.8	17	16.7
Destek kaynağı	Aile	47	46.1	62	60.8
	Arkadaş	6	5.9	5	4.9
	Eş	49	48	35	34.3
COVID geçirme durumu	Evet	31	30.4	19	18.6
	Hayır	71	69.6	83	81.4

2.3. Veriler ve Toplanması

2.3.1. Demografik Bilgi Formu

Demografik Bilgi Formu, yapılan literatür taramasının ardından çalışmayı yürüten araştırmacı tarafından alanında uzman kişilerden görüş alınarak hazırlanmıştır. Tez danışmanı tarafından incelenip onaylanarak uygulamaya hazır hale getirilmiştir. Formda katılımcılar hakkında bilgi toplayan 11 soru yer almaktadır. Bunlar arasında; annelerin yaşı, doğdukları yer, medeni halleri, çocuk sayıları, engelli çocuk durumları, eğitim durumları, iş durumları, gelir düzeyleri, covid geçirip geçirmemeleri, pandemi sürecinde ruh sağlığı alanında destek alıp almamaları ve kimden destek aldıkları hakkındaki demografik bilgileri öğrenmeye yönelik sorular yer almaktadır (EK 1).

2.3.2. Risk Faktörlerini Belirleme Listesi

Risk Faktörlerini Belirleme Listesi, Terzi tarafından 2008 yılında geliştirilmiştir. Liste, otuz maddeden oluşmaktadır ve maddeler üç alt alanı kapsamaktadır. Bu alt alanlar; kronik bir hastalığın olması, özgüvenin az olması gibi bireysel alt alan, anne ve/veya babanın uyuşturucu kullanımı, aile içinde şiddet görme gibi aile alt alanı ve düşük sosyoekonomik düzey, göç gibi toplumsal alt alandır.

Bireyin kendisini toparlama gücünü ortaya çıkarabilmesi için bir risk, tehlikeli bir durum ya da bireyin bir zorluğa maruz kalması ve bu süreç sonucunda da mevcut duruma uyum sağlayarak olumsuz koşullara rağmen yaşamı sürdürerek değişik alanlarında başarı elde etmesi önemlidir (Luthar ve Cicchetti, 2000). Bu sebeplerle yürütülen bu çalışmada psikolojik sağlamlığa ilişkin veri elde edebilmek için kullanılan veri toplama araçlarından birisi de bu ölçme aracı olmaktadır. Bu anlamda Risk Faktörlerini Belirleme Listesi bir ölçek değil, sadece bireylerin yaşamlarında varolan olumsuz durumları tespit etmek ve buna göre çalışma grubu oluşturmak amacıyla hazırlanmış bir kontrol listesidir (EK 2).

2.3.3. Aile Değerlendirme Ölçeği (ADÖ)

Aile Değerlendirme Ölçeği (ADÖ), Amerika Birleşik Devletleri'nde yer alan Brown Üniversitesi ile Buttler Hastanesi uzmanları tarafından tarafından geliştirilmiş olup Türkçe uyarlaması Bulut tarafından 1990 yılında gerçekleştirilmiştir. Ölçek, bir

bütün olarak aile sisteminin barındırdığı çeşitli boyutlar hakkında bilgi elde etmek ve bu bilgileri direkt aile üyelerinden toplamak amacı ile geliştirilmiştir. Ölçek, ailenin sahip olduğu yapısal özellikleri, örgütsel özellikleri ve aile bireyleri arasında bulunan mevcut etkileşimi, sağlıklı ve sağlıksızlık şeklinde ayırt edilebilir düzeyde tanımlamaktadır.

ADÖ, yedi alt alandan oluşmaktadır. Bu alt alanlar; gereken ilgiyi gösterme, problem çözme, iletişim, duygusal tepki verebilme, roller, davranış kontrolü ve genel fonksiyonlar olarak saptanmıştır. Altmış maddeden oluşan bu ölçek, on iki yaşından büyük tüm aile üyelerine uygulanabilecek şekilde geliştirilmiştir. ADÖ dörtlü likert tipindedir. Cevap seçenekleri "aynen katılıyorum", "oldukça katılıyorum", "biraz katılıyorum" ve "hiç katılmıyorum" şeklindedir. Bir puanı sağlıklı cevabı, dört puanı sağlıksız cevabını içermektedir. Alt boyutlar için saptanan puan ortalamaları 4.00'a yaklaştıkça o işlev açısından sağlıksız oluşun arttığı şeklinde bir yorum yapılmaktadır. 2.00'ın üzerinde olduğu saptanan puan ortalamalarının aile işlevlerinde sağlıksız bir sürece doğru gidişin göstergesi olduğuna dikkat çekilmektedir. Teorik olarak 2.00 puanı ayırt edici değer olarak kabul edilmektedir. İç tutarlılık katsayısını hesaplamak amacı ile yapılan cronbach alpha katsayıları .72 ile .92 aralığında saptandığı bilinmektedir (Bulut, 1990).

Bu çalışmada, ölçeğin Cronbach Alpha güvenirlik katsayısı toplam puanı için .86; İletişim boyutu için .80; Problem Çözme boyutu için .77; Roller boyutu için .78; Duygusal Tepki Verebilme boyutu için .74; Gereken İlgiyi Gösterme boyutu için .74; Davranış Kontrolü boyutu için .70; ve Genel İşlevler boyutu için .74 olarak hesaplanmıştır (EK 3).

2.3.4. Rotter İç-Dış Kontrol Odağı Ölçeği (RİDKOÖ)

Rotter İç-Dış Kontrol Odağı Ölçeği (RİDKOÖ), Rotter (1966; akt. Dağ, 1991) tarafından geliştirilmiştir. Ölçeğin Türkçe uyarlama çalışmaları Dağ tarafından 1991 yılında yürütülmüştür. Kontrol odağı kavramı, bireyin yaşamsal olaylar karşısında başa çıkma yöntemlerini ortaya koyan bir kişilik özelliği şeklinde tanımlanmaktadır. Yirmi dokuz maddeden oluşan ölçek, ikili likert tipindedir. Ölçek içerisinde bulunan altı madde araştırmanın amacını gizlemek amacıyla dolgu olarak yerleştirilmiştir. Ölçek puanları sıfır ve yirmi üç arasında değişmektedir ve yükselen puan dış kontrol odağı

olduğu inancının artmasına işaret etmektedir. Yürütülen bu çalışmada ölçeğin test-tekrar test güvenirlik katsayısı r=.83 olarak saptanmıştır. Ölçeğin KR-20 tekniğiyle elde edilen güvenirlik katsayısı .68 olarak ve Cronbach alfa iç tutarlık katsayısı .70 olarak tespit edilmiştir. Esas araştırmada örneklem grubunda beş yüz otuz iki katılımcının olduğu veriler üzerinden iç tutarlık katsayısı da .71 olarak bulunmuştur. Deneklerin görüşme kontrol odağı puan ortalaması ile RİDKOÖ puanları arasında .69 değerinde bir pearson korelasyon puanı elde edilmiştir (Dağ, 1991).

Bu çalışmada, ölçeğin Cronbach Alpha güvenirlik katsayısı toplam puanı için .77 olarak hesaplanmıştır (EK 4).

2.3.5. Başa Çıkma Stratejileri Kısa Formu (BÇS- Brief COPE)

Başa Çıkma Stratejileri Kısa Formu (BÇS- Brief COPE) Carver ve arkadaşları (1993) tarafından geliştirilmiştir. Ölçeğin Türkçe'ye uyarlama çalışmaları Bacanlı ve arkadaşları (2013) tarafından yapılmıştır. Bireylerin strese yönelik gösterdikleri farklı davranışları ölçmeye yönelik olarak geliştirilmiş olan bir kısa formdur.

Ölçek, on dört alt alandan oluşmaktadır. Bu alt alanlar; Araçsal Sosyal Destek Kullanma (ASDK), Mizah (MİZ), Duygulara Odaklanma ve Ortaya Koyma (DOK), Madde Kullanımı (MK), Kabullenme (KAB), Diğer Etkinlikleri Bırakma (DEB), Dine Yönelme (DİN), Yadsıma (YAD), Davranışsal Olarak İlgiyi Kesme (DİK), Zihinsel Olarak İlgiyi Kesme (ZİK), Kendini Sınırlandırma (KS), Olumlu Yeniden Yorumlama (OYY), Duygusal Sosyal Destek Kullanma (DSDK), Planlama (PL) olarak sıralanmaktadır. Dörtlü likert tipinde olan ölçek maddelerine verilecek yanıtlar "asla böyle bir şey yapmam" ile "çoğunlukla böyle yaparım" arasında seçeneklerden oluşmaktadır. Her alt alandan alınabilecek ham puan 2-8 arasında değişmektedir. Geliştirilmiş olan bu ölçme aracının yapılan faktör analizi sonucunda on dört faktörlü bir yapıya ulaşıldığı görülmektedir. Test tekrar test güvenilirliği yöntemi aracılığıyla yürütülen ölçümlerde faktörlerin korelasyon katsayılarının .44-.90 aralığında değer aldığı görülmüştür. İç tutarlılık katsayısını hesaplamak amacı ile yapılan cronbach alpha katsayılarının .39 ile .92 aralığında saptandığı bilinmektedir (Bacanlı ve ark., 2013).

Bu çalışmada, ölçeğin Cronbach Alpha güvenirlik katsayısı toplam puanı .75 olarak hesaplanmıştır (EK 5).

2.3.6. Kısa Psikolojik Sağlamlık Ölçeği (KPSÖ)

Kısa Psikolojik Sağlamlık Ölçeği (KPSÖ), Smith ve arkadaşları (2008) tarafından geliştirilmiştir. Ölçeğin uyarlama çalışmaları Doğan (2015) tarafından yürütülmüştür. Ölçek, beşli likert (1-hiç uygun değil, 5-tamamen uygun) tipinden ve altı maddeden oluşmaktadır. Ölçek içerisinde ikinci, dördüncü ve altıncı maddeler tersten kodlanmaktadır. Kullanılan ölçeğin içtutarlılık katsayısının .83 olarak bulunduğu bilinmektedir (Doğan, 2015).

Bu çalışmada, ölçeğin Cronbach Alpha güvenirlik katsayısı toplam puanı için .82 olarak saptanmıştır (EK 7).

2.4. Verilerin Çözümlenmesi ve Yorumlanması

Elde edilen veri toplama araçları, çalışma grubuna dahil olan bireyler tarafından doldurulmuştur. Çocuğu olan kadınlar ile onların annelerinin psikolojik dayanıklılıkları ile aile işlevleri arasındaki ilişkiyi belirlemeye yönelik yapılan bu çalışmadan elde edilen veriler bağımlı ve bağımsız değişkenler dikkate alınarak, bilgisayar ortamında SPSS 22. 0 (Statistical package for the Social Sciences) kullanılarak analiz edilmiştir. Normal dağılım gösteren gruplar için parametrik, normal dağılım göstermeyen gruplar için nonparametrik testler uygulanmıştır.

Tablo 2.2

Basıklık – Çarpıklık Değerleri

	Çarpıklık		Basıklık	
	İstatistik	Ss	İstatistik	Ss
KPSÖ	-.23	.17	-.07	.33
RIDKOÖ	.14	.17	-.07	.33
ADÖGİ	.80	.17	.32	.33
ADÖPÇ	.71	.17	.00	.33
ADÖİ	-.67	.17	-.29	.33
ADÖR	-.41	.17	-.05	.33
ADÖDTV	-1.10	.17	.83	.33
ADÖGİG	.66	.17	.15	.33
ADÖDK	.71	.17	1.59	.33
BÇSÖ	-.12	.17	.48	.33
BÇSÖASDK	-.80	.17	-.25	.33
BÇSÖMİZ	.01	.17	-.50	.33
BÇSÖDOK	-.26	.17	-.16	.33
BÇSÖMK	.11	.17	.34	.33
BÇSÖKAB	-.41	.17	-.56	.33
BÇSÖDEB	-1.23	.17	-1.43	.33
BÇSÖDİN	-.14	.17	.08	.33
BÇSÖYAD	.22	.17	.67	.33
BÇSÖDİK	.33	.17	.24	.33
BÇSÖZİK	.06	.17	-.57	.33
BÇSÖKS	-.49	.17	-.61	.33
BÇSÖOYY	-.96	.17	1.16	.33
BÇSÖDSDK	1.67	.17	1.88	.33
BÇSÖP	.20	.17	.40	.33

Normalliğe ilişkin olarak çarpıklık ve basıklık değerleri incelendiği zaman psikolojik dayanıklılık, aile işlevselliği, iç-dış kontrol odaklı oluş, başa çıkma stratejileri ölçeklerinin alt boyutlarının çarpıklık ve basıklık değerlerinin George ve Mallery (2010)

tarafından ölçüt olarak belirlenmiş -2 ile +2 aralığında olduğu görülmektedir (Tablo 2.2).

Yürütülen araştırma betimsel ve ilişkisel olmak üzere iki boyuttan oluşmaktadır. Yürütülen bu araştırmada elde edilen verilerin analizi için frekans dağılımları verilmektedir. Karşılaştırma analizlerinin verilebilmesi için normallik testinden elde edilen sonuçlar doğrultusunda Bağımsız Örneklem t Testi ile Tek Yönlü Varyans analizi olan ANOVA uygulaması yapılmıştır. ANOVA testinde gruplar arası varyans grupların ortalamaları arasındaki farklardan doğan değişkenliği ölçer. Gruplar arası varyans ne kadar büyük ise, grup ortalamalarının birbirinden farklı olma olasılığı o kadar fazladır. Gruplar içi varyans her gruptaki değerler arasındaki varyansı ifade eder ve rasgele nedenlere bağlı olan değişkenliği ölçer. Gruplar içi varyans ne kadar büyük ise, grup ortalamalarının birbirinden farklı olma olasılığı o kadar azdır (Büyüköztür ve ark., 2010).

SPSS veri setinin normal dağılım gösterip göstermediğinin saptanabilmesi için histogram ve normallik plotu gibi grafiksel yöntemler ve basıklık-çarpıklık gibi numerik yöntemler vardır. Veri setinin normal dağılım gösterip göstermediğinin kontrol edilebilmesi için kullanılan ölçeklerin puanlarının ortalamasının basıklık-çarpıklık değerleri dikkate alınmıştır. Aynı zamanda karşılaştırma analizlerinin yapılabilmesi için çalışma grubunun veri sayısı kimi araştırmacılara göre 30'un kimi araştırmacılara göre de 15'in altında olunca elde edilen puanların karşılaştırma analizleri yapıldığında normal dağılım varsayımı zor olmaktadır.

Anne ve anneannelerin psikolojik dayanıklılık ve aile işlevleri değişkenleri arasındaki ilişkinin incelenebilmesi için yapılan normallik testi sonuçlarına göre parametrik analizler uygulanmıştır. Anlamlılık düzeyini saptamak üzere $p<.05$ ve $p<.001$ şeklindeki iki düzey tercih edilmiştir.

BÖLÜM 3. BULGULAR

Çalışmanın bu bölümünde araştırma problemlerinin çözümlerine yönelik olarak yapılan istatistiksel analizler yer almaktadır. Bu başlıkta sırasıyla betimsel istatistikler, karşılaştırma analizleri ve korelasyon analizi yer almaktadır. Normal dağılım gösteren gruplar için parametrik, normal dağılım göstermeyen gruplar için nonparametrik testler uygulanmıştır.

3.1. Araştırma Ölçeklerinin Betimsel İstatistikleri

Araştırmada kullanılan ölçeklerin betimsel istatistikleri Tablo 3.1'de sunulmuştur. Tabloda yer alan ölçme araçları; Risk Faktörleri Belirleme Listesi, Kısa Psikolojik Sağlamlık Ölçeği, Rotter Kontrol Odağı Ölçeği, Aile Değerlendirme Ölçeği, Başa Çıkma Stilleri Ölçeği'dir.

Tablo 3.1

Araştırma Ölçeklerinin Betimsel İstatistikleri

Ölçekler	N	Min	Maks.	Ort.	SS
ADÖ[1] Problem Cözme	204	6.33	20.67	16.68	3.20
ADÖ İletişim	204	12.44	32.44	26.32	4.52
ADÖ Roller	204	14.36	3.36	30.14	4.32
ADÖ Duygusal tepki verebilme	204	8.17	20.67	16.39	2.54
ADÖ Gereken ilgiyi gösterme	204	9.29	22.43	17.58	2.45
ADÖ Davranış kontrolü	204	12.11	30.22	17.98	2.83
ADÖ Genel İşlevler	204	18.08	39.33	33.32	4.13
KPSÖ[2] Toplam Puan	204	6.00	30.00	19.75	4.60
RİDKOÖ[3] Toplam	204	4.00	22.00	11.71	3.76
BÇS[4] Toplam Puan	204	46.00	101.00	71.46	8.86

[1] ADÖ: Aile Değerlendirme Ölçeği
[2] Kısa Psikolojik Sağlamlık Ölçeği
[3] RİDKOÖ: Rotter İç Dış Kontrol Odağı Ölçeği
[4] BÇS: Başa Çıkma Stratejileri

3.2. Karşılaştırma Analizleri

Problem 1: Annelerin psikolojik dayanıklılıkları risk faktörlerine göre farklılaşma göstermekte midir?

Annelerin psikolojik dayanıklılıklarının risk faktörlerine göre farklılaşma gösterip göstermedikleri Kruskal Wallis analizi ile hesaplanmıştır. Elde edilen sonuçlar Tablo 3.2'de paylaşılmıştır.

Tablo 3.2

Annelerin Risk Faktörlerine Göre Psikolojik Dayanıklılıkların Kruskal Wallis Analiz Sonuçları

	Anne risk grupları			
	$\bar{X}$	*Ss*	*h*	*p*
Psikolojik dayanıklılık	20.66	4.25	5.50	.16

*p>.05

Annelerin risk faktörlerine göre psikolojik dayanıklılıkların Kruskal Wallis analiz sonucunda p=.16 (p>.05) olup anlamlı bir sonuç saptanmamıştır.

Problem 2: Anneannelerin psikolojik dayanıklılıkları risk faktörlerine göre farklılaşma göstermekte midir?

Anneannelerin psikolojik dayanıklılıklarının risk faktörlerine göre farklışlama gösterip göstermedikleri Kruskal Wallis analizi ile hesaplanmıştır. Elde edilen sonuçlar Tablo 3.3'te paylaşılmıştır.

Tablo 3.3

Anneannelerin Risk Faktörlerine Göre Psikolojik Dayanıklılıkların Kruskal Wallis Analiz Sonuçları

	Anneanne risk grupları			
	$\bar{X}$	*Ss*	*h*	*p*
Psikolojik dayanıklılık	18.83	4.77	12.39	.68

*p>.05

Anneannelerin risk faktörlerine göre psikolojik dayanıklılıkların Kruskal Wallis analiz sonucunda p=.054 (p>.05) olup anlamlı bir sonuç saptanmamıştır.

Problem 3: Aile işlevleri anne grubu ile anneanne grubu arasında farklılaşma göstermekte midir?

Aile işlevlerinin anne grubu ile anneanne grubuna göre kıyaslamaları bağımsız gruplar t testi analizi ile hesaplanmıştır. Elde edilen sonuçlar tablo 3.4'te paylaşılmıştır.

Tablo 3.4

Aile İşlevlerine Göre Anne ve Anneanne Grubunun Bağımsız Gruplar t Testi Analiz Sonuçları

	Anne		Anneanne		*t*	*p*
	$\bar{X}$	*Ss*	$\bar{X}$	*Ss*		
ADÖ Genel İşlevler	34.05	3.87	32.60	4.27	2.52	.01*
ADÖ Problem çözme	16.71	3.18	16.65	3.24	.12	.90
ADÖ İletişim	26.97	4.37	25.67	4.60	2.06	.04*
ADÖ Roller	30.51	4.12	29.77	4.49	1.22	.22
ADÖ Duygusal Tepki Verebilme	16.77	2.24	16.01	2.78	2.15	.03*
ADÖ Gereken İlgiyi Gösterme	17.99	2.26	17.17	2.56	2.41	.01*
ADÖ Davranış Kontrolü	17.81	2.90	18.15	2.76	-.85	.39

*p<.05

Tablo 3.4'te aile işlevlerinin anne grubu ile anneanne grubuna göre puan ortalamaları arasındaki saptanan farklılık bağımsız gruplar t testi ile analiz edilmiştir. Bağımsız gruplar t testi analizi sonuçlarında anne ve anneannelerin aile işlevleri anlamlı farklılaşma göstermektedir, t = 2.52 p=.00 (p<.001). Buna göre annelerin ($\bar{X}$=34.05 *SS*= 3.87) genel işlevleri anneannelerden ($\bar{X}$=32.60, *SS*= 4.27) anlamlı düzeyde daha yüksektir. Yapılan analiz sonucunda annelerin iletişim becerilerinin ($\bar{X}$=26.97 *SS*= 4.37) anneannelerin iletişim becerilerine göre ($\bar{X}$=25.67 *SS*= 4.60) anlamlı düzeyde daha yüksektir. Bağımsız gruplar t testi analizi sonucu annelerin duygusal tepki verebilme ($\bar{X}$=16.77 *SS*= 2.24) puanları, anneannelerin ($\bar{X}$=16.01 *SS*= 2.78) duygusal tepki verebilme puanlarına göre pozitif yönde ve anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu saptanmıştır.

Problem 4: Psikolojik dayanıklılık anne grubu ile annaanne grubu arasında farklılaşma göstermekte midir?

Psikolojik dayanıklılık düzeylerinin anne grubu ile anneanne grubuna göre kıyaslamaları bağımsız gruplar t testi ile hesaplanmıştır. Elde edilen sonuçlar tablo 3.5'te paylaşılmıştır.

Tablo 3.5

Psikolojik Dayanıklılık Düzeylerine Göre Anne ve Anneanne Grubunun t-Testi Analiz Sonuçları

	Anne		Anneanne			
	$\bar{X}$	*Ss*	$\bar{X}$	*Ss*	*t*	*p*
Psikolojik dayanıklılık	20.66	4.25	18.83	4.77	2.89	.00*

*p<.05

Tablo 3.5'te psikolojik dayanıklılık düzeylerinin anne grubu ile anneanne grubuna göre puan ortalamaları arasındaki saptanan farklılık bağımsız gruplar t testi ile analiz edilmiştir. Bağımsız gruplar t testi sonuçlarında anne ve anneannelerin psikolojik dayanıklılık düzeyinin anlamlı bir farklılaşma gösterdiği saptanmıştır, t = 2.89 p=.00 (p<.05). Buna göre annelerin ($\bar{X}$=20.66, *SS*= 4.25) psikolojik dayanıklılık düzeyinin

anneannelere ($\bar{X}$=18.83, *SS*= 4.77) göre anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu saptanmıştır.

Problem 5: Başa çıkma stilleri anne grubu ile annaanne grubu arasında farklılaşma göstermekte midir?

Başa çıkma stilleri puan ortalamalarının anne grubu ile anneanne grubu kıyaslamaları bağımsız gruplar t testi ile hesaplanmıştır. Elde edilen sonuçlar tablo 3.6'da paylaşılmıştır.

Tablo 3.6

Başa Çıkma Stilleri Puan Ortalamalarına Göre Anne ve Anneanne Grubunun t-Testi Analiz Sonuçları

	Anne		Anneanne			
	$\bar{X}$	*Ss*	$\bar{X}$	*Ss*	*t*	*p*
Başa çıkma stilleri	71.58	8.39	71.33	9.34	.20	.84*

*p>.05

Tablo 3.6'da başa çıkma stillerinin anne grubu ile anneanne grubu puan ortalamaları arasındaki saptanan farklılık bağımsız gruplar t testi ile analiz edilmiştir. Bağımsız gruplar t testi sonuçlarında başa çıkma stillerine göre anne ve anneanne gruplar arasında anlamlı farklılaşma göstermemektedir t = .20 p=.84 (p>.05). Buna göre annelerin başa çıkma stilleri ($\bar{X}$=71.58, *SS*= 8.39) ile anneannelerin ($\bar{X}$=71.33, *SS*= 9.34) başa çıkma stilleri arasında anlamlı bir farklılaşma bulunmamaktadır.

Problem 6: İç ya da dış kontrol odağı olma anne grubu ile annaanne grubu arasında farklılaşma göstermekte midir?

Kontrol odağı puan ortalamalarının anne grubu ile anneanne grubu kıyaslamaları bağımsız gruplar t testi ile hesaplanmıştır. Elde edilen sonuçlar tablo 3.7'de paylaşılmıştır.

Tablo 3.7

Kontrol Odağı Puan Ortalamalarına Göre Anne ve Anneanne Grubunun t-Testi Analiz Sonuçları

	Anne		Anneanne		*t*	*p*
	$\bar{X}$	*Ss*	$\bar{X}$	*Ss*		
Kontrol Odağı	11.65	3.70	11.77	3.84	-.22	.72*

*p>.05

Tablo 3.7'de anne grubu ile anneanne grubu kontrol odağı puan ortalamaları arasındaki saptanan farklılık bağımsız gruplar t testi ile analiz edilmiştir. Bağımsız gruplar t testi sonuçlarında kontrol odağı puan ortalamalarına göre anne ve anneanne gruplar arasında anlamlı farklılaşma göstermemektedir t =-.22 p=.72 (p>.05). Buna göre annelerin kontrol odağı puanları ($\bar{X}$=11.65, *SS*= 3.70) ile anneannelerin ($\bar{X}$=11.77, *SS*= 3.84) kontrol odağı puan ortalamaları arasında anlamlı bir farklılaşma bulunmamaktadır.

Problem 7: Anneannelerin aile işlevleri ile psikolojik dayanıklılıkları arasında bir ilişki var mıdır?

Problem 8: Anneannelerin aile işlevleri ile başa çıkma stilleri arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

Problem 9: Anneannelerin aile işlevleri ile iç ya da dış kontrol odağı olma durumları arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

Problem 10: Anneannelerin başa çıkma stilleri ile psikolojik dayanıklılıkları arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

Problem 11: Anneannelerin iç ya da dış kontrol odağı olma durumları ile psikolojik dayanıklılıkları arasında bir ilişki var mıdır?

Anneannelerin aile işlevleri, psikolojik dayanıklılıkları, başa çıkma stilleri, kontrol odağı olma durumları pearson korelasyon analizi ile hesaplanmıştır. Elde edilen sonuçlar Tablo 3.8'de paylaşılmıştır.

Tablo 3.8

Anneannelerin Aile İşlevleri, Psikolojik Dayanıklılıkları, Başa Çıkma Stilleri, Kontrol Odağı Olma Durumları Arasındaki İlişki

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1.ADÖ Problem Çözme	1									
2.ADÖ İletişim	.69*	1								
3.ADÖ Roller	.49*	.61*	1							
4.ADÖ Duygusal Tepki Verebilme	.55*	.64*	.40*	1						
5.ADÖ Gereken İlgiyi Gösterme	.05	.26*	.34*	.27*	1					
6.ADÖ Davranış Kontrolü	-.08	-.33*	-.36*	-.28*	-.35*	1				
7.ADÖ Genel İşlevler	.67*	.77*	.55*	.52*	.23*	-.29*	1			
8. RİDKOÖ	-.14	-.20*	-.12	-.26*	-.17	.12	-.20*	1		
9. BÇS	.10	-.04	-.09	.12	-.09	.01	-.00	.09	1	
10.KPSÖ	.30*	.42*	.31*	.31*	.27*	-.09	.47*	-.29*	-.08	1

*p<.05

Tablo 3.8'de Anneannelerin aile işlevleri, psikolojik dayanıklılıkları, başa çıkma stilleri, kontrol odağı olma durumları pearson korelasyon analizi ile incelenmiştir. Anneannelerin iç-dış kontrol odaklı olma puanları ile ADÖ iletişim (r=-.20, p=.03, p<.05), ADÖ Duygusal Tepki Verebilme (r=-.26, p=.00, p<.05) ve ADÖ genel işlevler (r=-.20, p=.03, p<.05) puanları arasındaki ilişkiyi saptamaya yönelik yapılan pearson korelasyon analizi sonucu negatif yönlü, zayıf bir ilişki saptanmıştır. Anneannelerin psikolojik dayanıklılıkları ile ADÖ Problem Çözme (r=.30, p=.00, p<.05), ADÖ İletişim (r=.42, p=.00, p<.05), ADÖ Roller (r=.31, p=.00, p<.05), ADÖ Duygusal Tepki Verebilme (r=.31, p=.00, p<.05), ADÖ Gereken İlgiyi Gösterme (r=.27, p=.00, p<.05), ADÖ genel işlevler (r=.47, p=.00, p<.05) puanları arasındaki ilişkiyi saptamaya yönelik yapılan pearson korelasyon analizi sonucu pozitif yönlü, zayıf bir ilişki saptanmıştır. Anneannelerin psikolojik dayanıklılıkları ile iç-dış kontrol odaklı olma (r=-.29, p=.00, p<.05) puanları arasındaki ilişkiyi saptamaya yönelik yapılan pearson korelasyon analizi sonucu negatif yönlü, zayıf bir ilişki saptanmıştır. Anneannelerin başa çıkma stilleri ile ADÖ problem çözme (p=.31, p>.05), ADÖ iletişim (p=.65, p>.05), ADÖ roller (p=.32, p>.05), ADÖ duygusal tepki verebilme (p=.23, p>.05), ADÖ gereken ilgiyi gösterme (p=.34, p>.05), ADÖ davranış kontrolü (p=.92, p>.05), ADÖ genel işlevler (p=..98, p>.05) puanları arasındaki ilişkiyi saptamaya yönelik yapılan korelasyon analizi sonucunda anlamlı bir ilişki

saptanmamıştır. Anneannelerin kontrol odaklı olma puanları ile ADÖ problem çözme (p=.13, p>.05), ADÖ roller (p=.21, p>.05), ADÖ gereken ilgiyi gösterme (p=.07, p>.05), ADÖ davranış kontrolü (p=.23, p>.05), başa çıkma stilleri (p=.33, p>.05) puanları arasındaki ilişkiyi saptamaya yönelik yapılan korelasyon analizi sonucunda anlamlı bir ilişki saptanmamıştır. Anneannelerin psikolojik dayanıklılıkları ile ADÖ davranış kontrolü (p=.35, p>.05) ve başa çıkma stilleri (p=.37, p>.05) puanları arasındaki ilişkiyi saptamaya yönelik yapılan korelasyon analizi sonucunda anlamlı bir ilişki saptanmamıştır.

Problem 12: Annelerin aile işlevleri ile psikolojik dayanıklılıkları arasında bir ilişki var mıdır?

Problem 13: Annelerin aile işlevleri ile başa çıkma stilleri arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

Problem 14: Annelerin aile işlevleri ile iç ya da dış kontrol odağı olma durumları arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

Problem 15: Annelerin başa çıkma stilleri ile psikolojik dayanıklılıkları arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

Problem 16: Annelerin iç ya da dış kontrol odağı olma durumları ile psikolojik dayanıklılıkları arasında bir ilişki var mıdır?

Annelerin aile işlevleri, psikolojik dayanıklılıkları, başa çıkma stilleri, kontrol odağı olma durumları pearson korelasyon analizi ile hesaplanmıştır. Elde edilen sonuçlar Tablo 3.9'da paylaşılmıştır.

Tablo 3.9

Annelerin Aile İşlevleri, Psikolojik Dayanıklılıkları, Başa Çıkma Stilleri, Kontrol Odağı Olma Durumları Arasındaki İlişki

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1.ADÖ Problem Çözme	1									
2.ADÖ İletişim	.68*	1								
3.ADÖ Roller	.58*	.63*	1							
4.ADÖ Duygusal Tepki Verebilme	.45*	.51*	.54*	1						
5.ADÖ Gereken İlgiyi Gösterme	.26*	.26*	.4*5	.33*	1					
6.ADÖ Davranış Kontrolü	-.17	-.24*	-.31*	-.14	-.35*	1				
7.ADÖ Genel İşlevler	.74*	.78*	.69*	.56*	.35*	-.26*	1			
8. RİDKOÖ	-.14	-.17	-.02	-.05	.06	-.07	-.17	1		
9. BÇS	-.02	-.11	.00	-.08	-.11	.01	-.08	.00	1	
10.KPSÖ	.00	.16	.22*	.15	.25*	.01	.16	-.17	-.13	

*p<.05

Tablo 3.9'da Annelerin aile işlevleri, psikolojik dayanıklılıkları, başa çıkma stilleri, kontrol odağı olma durumları pearson korelasyon analizi ile incelenmiştir. Annelerin psikolojik dayanıklılık puanları ile ADÖ roller (r=.22, p=.02, p<.05) ve ADÖ gereken ilgiyi gösterme (r=.25, p=.01, p<.05) puanları arasındaki ilişkiyi saptamaya yönelik yapılan pearson korelasyon analizi sonucu pozitif yönlü zayıf bir ilişki saptanmıştır. Annelerin başa çıkma stilleri ile ADÖ problem çözme (r=-.02, p=.83, p>.05), ADÖ iletişim (r=-.11, p=.26, p>.05), ADÖ roller (r=.00, p=.93, p>.05), ADÖ duygusal tepki verebilme (r=-.08, p=.41, p>.05), ADÖ gereken ilgiyi gösterme (r=-.11, p=.24, p>.05), ADÖ davranış kontrolü (r=.01, p=.88, p>.05), ADÖ genel işlevler (r=08, p=.39, p>.05) puanları arasındaki ilişkiyi saptamaya yönelik yapılan pearson korelasyon analizi sonucunda anlamlı bir ilişki saptanmamıştır. Annelerin kontrol odağı puanları ile ADÖ problem çözme (r=-.14, p=.15, p>.05), ADÖ iletişim (r=-.17, p=.07, p>.05), ADÖ roller (r=-.02, p=.82, p>.05), ADÖ duygusal tepki verebilme (r=-.05, p=.59, p>.05), ADÖ gereken ilgiyi gösterme (r=.06, p=.50, p>.05), ADÖ davranış kontrolü (r=.-.07, p=.48, p>.05), ADÖ genel işlevler (r=-.17, p=.08, p>.05), başa çıkma stilleri (r=.00, p=.94, p>.05) puanları arasındaki ilişkiyi saptamaya yönelik yapılan pearson korelasyon analizi sonucunda anlamlı bir ilişki saptanmamıştır. Annelerin psikolojik dayanıklılıkları ile ADÖ problem çözme (r=.00, p=.99, p>.05), ADÖ iletişim (r=.16, p=.09, p>.05), ADÖ duygusal tepki verebilme (r=.15, p=.12,

p>.05), ADÖ davranış kontrolü (r=.01, p=.89, p>.05), ADÖ genel işlevler (r=.16, p=.09, p>.05), başa çıkma stilleri (r=-.13, p=.17, p>.05) ve kontrol odağı puanları (r=-.17, p=.08, p>.05) arasındaki ilişkiyi saptamaya yönelik yapılan pearson korelasyon analizi sonucunda anlamlı bir ilişki saptanmamıştır.

BÖLÜM 4. TARTIŞMA VE SONUÇ

Alan yazın incelendiğinde nesiller arası geçişler hakkında tartışmalar devam etmektede de etkilerin, savaş gazilerinin ailelerinde (Dekel ve Goldblatt, 2008; Dias ve ark., 2014), siyasi baskı görenlerde, mültecilerde (Van Ee ve ark., 2012) devam edebildiğine dair çalışmalar bulunmaktadır. Ebeveyn travmasının ikinci veya üçüncü nesil üzerindeki etkileri de günümüzde araştırılmaya devam eden konuların başında gelmektedir. Bazı çalışmalar, yeni kuşakların daha iyi uyum sağlayabildiğini ortaya koyarken, diğer araştırmalar ise ciddi klinik sonuçlar doğurduğuna dikkat çekmektedirler (Bakermans-Kranenburg ve ark., 2003). Öte yandan, ebeveyn travmasının çocuklar üzerinde önemli etkileri olabileceğine dair önemli kanıtlar bulunmaktadır (Bowers ve Yehuda, 2016). Son dönemde, ebeveyn stresiyle ilgili, çevresel, ebeveynlik, genetik, epigenetik faktörler (Binder ve ark., 2008) ve bağlanma ile ilgili faktörler (Bar-On ve ark., 1998) dahil olmak üzere travma aktarımının çeşitli yolları kavramsallaştırılmıştır. Yapılan tüm çalışmalar; ebeveynlik, algılanan ebeveyn yükü, bağlanma ve aile iletişimi gibi psikolojik faktörler de ailelerdeki aktarıma ve geçişlere dikkat çekmektedir (Wiseman ve ark, 2002). Son zamanlarda, ebeveynlik tarzı (Field ve ark., 2013) ve ikinci nesilde koruyucu bir faktör olarak aile içi iletişim (Giladi ve Bell, 2012) gibi nesiller arası dayanıklılığın birkaç önemli faktörü tanımlanmıştır. Psikolojik dayanıklılık da koruyucu bir faktör olarak nesiller boyunca aktarılan ve çoklu ve birbiriyle ilişkili faktörlerden birisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu çalışma kapsamında, anne ve anneannelerin psikolojik dayanıklılıkları ve aile işlevleri arasındaki ilişki incelenmektedir.

Anne olan kadınların ve onların annelerinin psikolojik dayanıklılıkları ile aile işlevleri arasındaki ilişkilerinin yönünün tespit edilmesini amaçlayan bu çalışmada çalışma grubu olarak öncelikle Diyarbakır'da bulunan kadınlar hedeflenmiş ancak örneklem kısıtlılığından ve katılımcıların isteksizliğinden dolayı Türkiye geneli bir çalışma yapılmıştır. Anneannelerin dahil olduğu bu çalışmada anneannelerin fiziksel ve psikolojik rahatsızlıklarından dolayı ulaşılan birçok katılımcı çalışmaya katılmaya uygun bulunmamıştır. Bütün bunlara ek olarak ölçeklerin hem anneler hem anneanneler tarafından doldurması gerektiğinden elde edilen 447 bulgunun sadece 204 verisi analize dâhil edilmiştir. Çalışmada annelerin ve anneannelerin aile işlevleri kıyaslandığından

dolayı analize sadece evli kadınlar katılmış dul, boşanmış, ayrı yaşayan kadınlar analizden çıkarılmıştır.

Bu çalışma kapsamında, anne ve anneannelerin psikolojik dayanıklılıkları ve aile işlevleri arasındaki ilişki incelenmektedir. Katılımcıların ADÖ, KPSÖ, BÇS, RİDKOÖ düzeyleri birbirleri ile karşılaştırılmıştır.

Bu çalışmada farklı illerde bulunan 102 anne ve 102 anneanne olmak üzere toplam 204 kişi değerlendirilmiştir. Çalışmada ADÖ, KPSÖ, BÇS, RİDKOÖ ölçekleri uygulanmış ve katılımcıların cevaplarına ilişkin bulgular incelenmiştir. Literatürdeki birçok çalışmada anne ve anneannelerin psikolojik dayanıklılıkları ve aile işlevleri arasındaki ilişki üzerinde etkisinin olup olmadığı değerlendirilmiştir.

Problem 1: Annelerin psikolojik dayanıklılıkları risk faktörlerine göre farklılaşma göstermekte midir?

Risk; bir problemin oluşması, sürmesi ya da daha kötüye gitmesi ihtimalini artıran bir durumdur. Bu çalışmada, anne grubunda, psikolojik dayanıklılığın risk faktörlerine göre anlamlı bir farklılaşma göstermediği tespit edilmiştir. Alan yazın incelendiğinde benzer örneklemle çalışılmamış olsa da risk faktörlerinin psikolojik sağlamlığı ne yönde etkilediğine dair kesin veriler bulunmamaktadır. Fergus ve Zimmerman (2005) risk faktörlerinin bazı durumlarda koruyucu faktörlere dönüşebildiğini ve olumsuz sonuçları azalttıklarını vurgulamaktadırlar. Ayrıca iyimserlik, özgecilik, otonomi, yüksek özgüven, olumlu ve gerçekçi düşünme gibi kişisel özelliklerin psikolojik dayanıklılığı arttırdığı bilinmektedir. Yine olumlu bir ebeveynlik tarzı ve aktif başa çıkma becerileri geliştirilerek risk faktörlerinin koruyucu faktörlere dönüşeceği vurgulanmaktadır (Rowland-Klein ve Dunlop, 1998). Bu çalışma örnekleminde annelerin biyolojik anneleri ile benzer sonuçlar aldığı düşünüldüğünde bulguların literatürle uyumlu olduğu düşünülmektedir (Shevell ve Denov, 2021).

Çalışmanın koronavirüs pandemisi döneminde yürütülmesinin, dünyayı saran yeni bir durumun varlığının ve tüm dünya için öncelikli riskin COVID-19 olmasının da sonuçlarda etkili olabileceği düşünülmektedir.

Problem 2: Anneannelerin psikolojik dayanıklılıkları risk faktörlerine göre farklılaşma göstermekte midir?

Bu çalışmada, anneanneler grubunda da psikolojik dayanıklılık risk faktörlerine göre anlamlı bir farklılaşma göstermemiştir. Literatür incelendiğinde de (Bombay ve ark., 2009; Howell ve ark., 2021) geç yetişkinlerin psikolojik dayanıklılığı, olumsuz yaşam deneyimine göre farklılık göstermemektedir. Olumsuz yaşam deneyimi arttıkça psikolojik dayanıklılığın olumlu ya da olumsuz anlamda etkilenebileceği tahmin edilmiş ancak sonuçlar bunu desteklememiştir.

Bu araştırmada elde edilen bulgular, alanyazındaki farklı çalışmalar ile benzer yöndedir (Fletcher ve Sarkar, 2013). Bu durum, Salutogenesis teorisi (bir kişinin yaşamdaki zorlukların üstesinden gelme yeteneği) ile açıklanabilir (Cassel ve Suedfeld, 2006).

Molard ve arkadaşları (2021) pandemi döneminde yüksek düzeyde riske maruz kalan kadınların düşük düzeyli bir dayanıklılık sergilediğine, yüksek düzeyde depresyon, kaygı ve stres tepkileri yaşadıklarına vurgu yapmaktadırlar. Bu araştırmada koronavirüs pandemi kaygısına yönelik bir ölçek kullanılmamıştır, ancak belirsiz ve tehdit edici bir durumla karışılaşılmasının tüm insanlık için yepyeni bir risk faktörü gündeme getirdiği ve bunun diğer risklerin önüne geçtiği bu sebeple de anlamlı bir farklılaşma saptanmadığı düşünülmektedir.

Problem 3: Aile işlevleri anne grubu ile annaanne grubu arasında farklılaşma göstermekte midir?

Ekolojik ve gelişimsel bağlamsal ebeveynlik teorileri (Belsky, 1993) ebeveynliğin birden fazla belirleyicisi olduğunu ve nesiller arası etkilerin sağlıklı aile işlevlerinin ailenin sağlıklı olma ya da olmamasını şekillendirdiğini savunmaktadır.

Bu çalışma grubunda aile işlevlerinin anne ve anneanne grupları arasında anlamlı bir farklılaşma gösterdiği saptanmıştır. Buna göre literatürle uyumlu olarak annelerin ADÖ genel işlevleri (Çalışkan, 2017), ADÖ iletişim becerileri (Kanopienė, 2012) ve ADÖ duygusal tepki verebilme (Akgül Gök ve İl, 2017; Çalışkan, 2017) puanları anneannelerden anlamlı düzeyde daha yüksektir.

Rahim (1983), ortak yaşam alanını kullanan bireylerin birbirinin benzeri durumlarda yine birbirleri ile ortak olan çatışma biçimleri kullanma eğiliminde olduklarını ifade etmektedir. İlgili literatür incelendiğinde erkeklere kıyasla kadınların problem çözme becerilerinin daha düşük olduğu saptanmıştır (Erbay ve ark., 2015). Bu doğrultuda, kız çocuklarının erken dönemlerinde bakım verenlerden öğrendikleri problem çözme becerilerini içselleştirerek kendilerinin de kullandığını ve yerleşen bu davranış dizisini de kendi çocuklarına aktarabildikleri bilinmektedir (Elder ve Liker, 1982). Problem çözme becerileri gelişmiş olan kişilerin bazı ortak özellikleri bulunmaktadır (Erbay ve ark. 2015). Bunlar; yenilikçi bakış açıları, yeni fikirlere açık olmaları, sorumluluk sahibi olmaları, yeni ve farklı fikirleri üretebilmeleri, aktif, enerjik olmaları, özgüveni yüksek bireyler olmalarıdır (Aksu, 2008). Bu durumda annelerin yeniliklere daha açık bir nesil olduğu düşünülmektedir.

Bu çalışmada annelerin modern yaşamın bir getirisi olarak sorumluluk alanlarındaki artış, eğitim seviyelerinin daha yüksek olması, rahatça ulaşabildikleri kaynakların çokluğu, yaşları gereği maruz kaldıkları risk faktölerinin anneanne grubuna kıyasla daha farklı olması sebebiyle annelerin aile işlevlerinin anneanne grubundan daha sağlıklı bir seviyede olduğu düşünülmektedir.

Problem 4: Psikolojik dayanıklılık anne grubu ile annaanne grubu arasında farklılaşma göstermekte midir?

Bu çalışmada psikolojik dayanıklılık düzeylerinin anne ve anneanneler arasında anlamlı bir farklılaşma gösterdiği saptanmıştır. Buna göre annelerin psikolojik dayanıklılık düzeyleri anneannelere göre anlamlı seviyede daha yüksek olduğu görülmüştür.

Serbin ve Karp (2004) tarafından yürütülen bir araştırmada psikososyal riskin kuşaklararası aktarımı ve ebeveynlerin çocuklarına aktarabileceği sosyal, davranışsal ve sağlık sorunları gibi psikolojik dayanıklılığa etki edebilecek faktörlerin incelendiği saptanmıştır. Sonraki kuşağın sağlıklı gelişiminde annenin sosyal, eğitim ve sağlık alanlarındaki destek uygulamalarının önemine vurgu yaptıkları saptanmıştır.

Psikolojik dayanıklılığı yüksek bireyler var olmayı sürdürme, stres ve olumsuz koşullarla mücadele etme ve gelişip üstün gelme yetenekleri gösterirler (Garmezy, 1991 akt. Gizir, 2007). Hatta mevcut durumu düzeltmede geçmişe kıyasla daha iyi olabilme gücünde olduklarına inanırlar (Florin Mikulincer ve Taubman, 1995; akt. Terzi, 2008).

Yapılan çalışmalarda psikolojik dayanıklılık düzeyleri yüksek olan kişilerin sosyal kabul alma ve uyum sağlama yeterliliğinin de iyi seviyede olduğu saptanmıştır (Werner ve Smith, 2001). Bu açıdan sosyal becerilere sahip olan bireylerin psikolojik dayanıklılıkları yüksektir çıkarsaması yapılabilir.

Yürütülen bu çalışmada annelerin anneannelere kıyasla daha fazla risk faktörü ile başa çıkmak durumunda kalması, eğitim seviyelerinin yüksek olması, birçoğunun iş yaşamında rol alması, daha fazla kaynağa daha kolay ulaşabilmesi, sosyal destek ağının daha geniş olması gibi sebeplerle daha yüksek psikolojik dayanıklılık gösterdiği düşünülmektedir.

Problem 5: Başa çıkma stilleri anne grubu ile annaanne grubu arasında farklılaşma göstermekte midir?

Bu çalışmada (Matic, 2010; Schofield ve ark., 2014) başa çıkma stillerinin anne ve anneanne grupları arasında anlamlı farklılaşma göstermediği saptanmıştır.

Başa çıkma stillerini konu alan çalışmalar incelendiğinde bireylerin kullandığı başa çıkma stilleri özellikle kadınların stresli durumlarda yaptıkları değerlendirmeleri ve çözüme yönelik davranışlarına olan etkisine vurgu yapan çalışmalara rastlanmaktadır (Garity, 1997; Kiran, 2009; Steinhardt ve Dolbier, 2008; Van Buren ve Van Gordon, 2020). Önceki kuşaklarda öğrenilen davranış örüntülerinin sonraki kuşaktan gelen kişilerle kurulan ilişkilerde kendisini tekrar ettiği bilinmektedir (DeMause, 1988). Schofield ve ark. (2014) bireylerin kişisel kaynaklarının ve pozitif ebeveynlik geçmişlerinin gelecek nesildeki çocuklar için de pozitif ebeveynlik ortamını teşvik etmede ve rol model olmada anlamlı bir ilişkisinin olduğunu ortaya koymuştur. Bireyin içinde büyüdüğü aile yapısı, kişisel kaynaklarını oluşturma noktasında önemli bir yer edinmektedir.

Matic (2010) tarafından yürütülen bir çalışmada artan yaşlı nüfusla beraber bireylerin yaşamlarında yaşlanmaya eşlik eden zorluklar ve sorunlarla başa çıkabilmeleri için daha hassas bir dikkat gösterilmesi gerektiğini ifade etmektedir. Yaşlı bireylerin karşı karşıya kaldıkları riskleri belirlemek ve onlarla ilgili başa çıkma stratejilerini ortaya koymak üzere yürütülen bu çalışmada bireylerin yaşam alanlarının, sosyal destek ağlarının ve kuşaklar arası dayanışmanın önemli bir rolü olduğu saptanmıştır.

Yürütülen çalışmada önceki kuşaktan öğrenilen davranış örüntülerinin sonraki kuşaktan gelen kişilerle kurulan ilişkilerde kendisini tekrar etmesi sebebiyle kuşaklararası başa çıkma stillerinde anlamlı bir farklılaşma göstermediği düşünülmektedir.

Problem 6: İç ya da dış kontrol odağı olma, anne grubu ile annaanne grubu arasında farklılaşma göstermekte midir?

Analizler sonucunda anne ve anneanne gruplar arasında iç ya da dış kontrol odağı olma durumlarının anlamlı farklılaşma göstermediği saptanmıştır.

Öz-kararlılık teorisine göre bireyler belirli ihtiyaçlarla dünyaya gelirler. Bu ihtiyaçlar, başarı, ilişkisellik ve özerklik olarak sıralanmıştır. Yine bu teoriye göre motivasyon kavramı iki boyutta açıklanır (İçsel ve dışsal). İçsel motivasyon bireyin herhangi bir sonuca bağlı olmaksızın yaptığı işten zevk alarak motive olmasını tanımlar. Dışsal motivasyon ise bireyin motive olabilmesi için yaptığı işin sonucunda ödüllendirici bir çıktı olmasını gerektirir. İçsel motivasyonla hareket eden bireyler var olan kapasitelerini geliştirmek ve her zaman daha iyisini yapabilmek için içsel bir istek duyarlar. Onlar için işin kendisi motivasyon kaynağıdır. Dışsal motivasyonda ise tam tersi, bireyin gerekli işi yapabilmesi için işin sonucunun bir şekilde ödüllendirici olması lazımdır. Yani işin kendisi değil, sonuçları bireyde tatmin yaratır (Deci ve Ryan, 1985; akt. Çetin ve ark. 2015).

Yürütülen bu çalışmada önceki kuşaklardan aktarılan davranış örüntülerinin, öğrenilen kontrol mekanizmalarının sonraki kuşaktan gelen bireylerle kurulan ilişkilerde kendisini tekrar ettiği düşünülmektedir.

Problem 7 ve 12: Annelerin ve anneannelerin aile işlevleri ile psikolojik dayanıklılıkları arasında bir ilişki var mıdır?

Bu çalışma grubunda aile işlevleri ile psikolojik dayanıklılığın anne ve anneanne grupları arasında anlamlı bir farklılaşma gösterdiği saptanmıştır. Buna göre anneannelerin psikolojik dayanıklılıkları ile ADÖ problem çözme, ADÖ iletişim, ADÖ roller, ADÖ duygusal tepki verebilme, ADÖ gereken ilgiyi gösterme, ADÖ genel işlevler puanları arasındaki ilişkiyi saptamaya yönelik yapılan pearson korelasyon analizi sonucu pozitif yönlü, zayıf bir ilişki bulunmaktadır. Annelerin psikolojik dayanıklılık puanları ile ADÖ roller ve ADÖ gereken ilgiyi gösterme puanları arasındaki ilişkiyi saptamaya yönelik yapılan pearson korelasyon analizi sonucu pozitif yönlü zayıf bir ilişki saptanmıştır.

Kocakaya (2017) yaptığı çalışmada algılanan aile işlevselliğinin psikolojik dayanıklılığa etki edip etmediğini bulmak amacıyla aşamalı regresyon analizi yapmıştır. Analize birinci aşamada psikolojik dayanıklılık değişkeninde %18 ile en fazla varyansı açıklayan genel işlevler değişkeni girmiştir. Genel işlevler ile psikolojik dayanıklılık arasında negatif bir ilişki bulmuştur. Genel işlevler iyileştikçe psikolojik dayanıklılık artmaktadır. Analize ikinci aşamada varyansa %3 katkı sağlayan iletişim değişkeni dahil olmuş ve böylece açıklanan varyans %21'e yükselmiştir. İletişim iyileştikçe psikolojik dayanıklılık da arttığı saptanmıştır.

Sağlıklı bir aile işleyişinin bireylerin psikolojik dayanıklılığı açısından koruyucu faktör olduğu bilinmektedir (Petr, 2003; Stewart ve ark., 1997; Wright ve ark., 2013). Fang ve arkadaşlarına göre sağlıklı aile işleyişi, kronik hastalığı olan çocuğa sahip ailelerdeki üyelerin yılmazlığının gelişmesine yardımcı olan önemli bir etkendir. Bu durumun tam tersi de geçerlidir, yani sağlıksız aile işleyişi de bireylerin psikolojik dayanıklılığı açısından risk faktörü oluşturmaktadır (Anasuri, 2016; Petr, 2003; Stewart ve ark., 1997). Krug ve arkadaşları ebeveyn depresif bozuklukları ile sağlıklı olmayan aile işleyişi arasında olumlu yönde bir ilişki olduğunu saptamıştır (Krug ve ark., 2016). Yürütülen bu çalışmada sağlıklı aile işleyişinin sağlıklı bireylere, sağlıksız aile işleyişinin ise sağlıksız bireylere işaret ettiği düşünülmektedir.

Problem 8 ve 13: Anne ve anneannelerin aile işlevleri ile başa çıkma stilleri arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

Yapılan analiz sonucunda anne ve anneannelerin aile işlevleri ile başa çıkma stilleri arasında anlamlı bir ilişki saptanmamıştır.

Araştırmalar, anne-kız bağının ve duygusal yoğunluğunun diğer çiftlerden daha yüksek olduğuna vurgu yapmakta (Rastogi ve Wampler, 1999) ve bu ilişkinin kız çocuğunun başa çıkma becerilerini etkileyebileceğine dikkat çekmektedir. Lee ve Liu (2001)'nun kuşaklararası aile çatışmaları ve risk durumları arasındaki potansiyel aracı olan dolaylı ve doğrudan başa çıkma stillerini inceledikleri araştırmalarında kullanılan başa çıkma stilleri arasında kültürel farklılıkların olduğu sonucuna ulaştıkları bilinmektedir. Önceki kuşaklarda öğrenilen davranış örüntülerinin sonraki kuşaktan gelen kişilerle kurulan ilişkilerde kendisini tekrar ettiği bilinmektedir (DeMause, 1988). Schofield ve ark. (2014) bireylerin kişisel kaynaklarının ve pozitif ebeveynlik geçmişlerinin gelecek nesildeki çocuklar için de pozitif ebeveynlik ortamını teşvik etmede ve rol model olmada anlamlı bir ilişkisinin olduğu ortaya koymuştur. Bireyin içinde büyüdüğü aile yapısının, kişisel kaynaklarını oluşturma noktasında önemli bir yer edindiği düşünülmektedir.

Problem 9 ve 14: Anne ve anneannelerin aile işlevleri ile iç ya da dış kontrol odağı olma durumları arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

Yapılan analiz sonucunda anne ve anneanne gruplarının aile işlevleri ile iç ya da dış kontrol odaklı olma durumları arasında anlamlı bir ilişki saptanmıştır. Buna göre anneannelerin iç-dış kontrol odaklı olma puanları ile ADÖ iletişim, ADÖ duygusal tepki verebilme ve ADÖ genel işlevler puanları arasındaki ilişkiyi saptamaya yönelik yapılan pearson korelasyon analizi sonucu negatif yönlü, zayıf bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Annelerin iç-dış kontrol odaklı olma puanları ile ADÖ roller ve ADÖ gereken ilgiyi gösterme puanları arasındaki ilişkiyi saptamaya yönelik yapılan pearson korelasyon analizi sonucu pozitif yönlü zayıf bir ilişki saptanmıştır.

Şenel ve ark. (2019) tarafından yürütülen kadın ve erkeklerin kontrol odağı algısındaki farklılıkların incelenmesine yönelik yürütülen araştırmada kadınların

erkeklere kıyasla daha çok dış kontrol odaklı oldukları sonucuna ulaştıkları tespit edilmiştir. Bu durumun sebebinin diğer insanların ne düşüneceğine yönelik bir baskıyla yaşıyor olmaları, başkalarına ayıp olabileceği ya da günah olacağına ilişkin düşünce kalıpları olduğu düşünülmektedir.

Problem 10 ve 15: Annelerin ve anneannelerin başa çıkma stilleri ile psikolojik dayanıklılıkları arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

Anne ve anneannelerin başa çıkma stilleri ile psikolojik dayanıklılıkları arasında literatürle uyumluluk gösteren (Andrew, 1989; Crowley, 1997; Hills ve Norsel, 1991; Simoni ve Paterson, 1997) anlamlı bir ilişki saptanmamıştır. Mevcut çalışma sonuçlarının bu bulgulara paralel olmadığı görülmüştür. Bu durumun sebebi olarak da pandemi döneminin uzun sürmesi ve yaşamı tehdit etmesinin bireylerin kaynaklarını ve başa çıkma stillerini zorladığı düşünülmektedir.

Andrews (1989) tarafından yapılan çalışmada dayanıklı bireylerin aktif başa çıkma stratejilerini kullandığı saptanmıştır. Yine çalışmayla benzerlik gösteren başka çalışmalarda da psikolojik dayanıklılığı yüksek olan bireylerin pasif kalmak ve kaçma davranışı sergilemekten kaçındığı, aktif başa çıkma davranışı gösterdiği vurgulanmıştır (Fusco, 1994; Holt ve ark., 1987).

Simoni ve Paterson (1997) tarafından yapılan çalışmada psikolojik dayanıklılığı yüksek olan bireylerin aktif başa çıkma stratejilerini kullandığı sonucu ortaya çıkmıştır. Aynı zamanda Hills ve Norsel (1991) ve Crowley (1997) tarafından yapılan çalışmalarda da psikolojik dayanıklılığı yüksek olan bireylerin bu dayanıklılığı arttırmada uyum sağlayıcı başa çıkma davranışından güç aldığı saptanmıştır.

Klag ve Bradley (2004) tarafından yapılan çalışmada psikolojik dayanıklılık gösteren bireylerin aktif başa çıkma stratejileri arasından en çok problem odaklı ve planlama unsurlarını tercih ettiği sonucuna ulaşılmıştır.

Nowack (1986) tarafından yapılan çalışmada ise psikolojik dayanıklılığı yüksek olan bireylerin etkili ve problem odaklı başa çıkma stratejisinden yararlandığı, düşük psikolojik dayanıklılığa sahip olan bireylerin ise en sık tercih ettiği stratejilerin kaçınmacı ve inkâr olduğu görülmüştür.

King ve diğerleri (1998) tarafından yapılan çalışmada psikolojik dayanıklılığı yüksek olan bireylerin aktif başa çıkma stratejilerini kullandığı görülmektedir.

Terzi (2008) tarafından yapılan çalışmada ise dayanıklılık ile problem odaklı başa çıkma arasında anlamlı bir ilişki olduğu saptanmıştır. Judkins (2001) tarafından yapılan çalışmada ise yüksek psikolojik dayanıklılık ile problem odaklı başa çıkma arasında anlamlı ilişki bulunmuştur.

Nowack (1986), Funk (1992), Chan (2003), Mark (2008) ve Eid ve arkadaşları (2012) tarafından yapılan çalışmalarda düşük psikolojik dayanıklılığa sahip olan bireylerin stres altında kaçınmacı stratejileri tercih ettikleri görülmektedir. Soderstrom ve arkadaşları (2000) tarafından yapılan çalışmada ise psikolojik dayanıklılık ile kaçınmacı başa çıkma stratejisi arasında negatif ve anlamlı bir ilişki saptanmıştır.

Problem 11 ve 16: Anne ve anneannelerin iç ya da dış kontrol odağı olma durumları ile psikolojik dayanıklılıkları arasında bir ilişki var mıdır?

Yapılan analiz sonucunda anneannelerin psikolojik dayanıklılıkları ile iç-dış kontrol odaklı olma puanları arasında negatif yönlü, zayıf bir ilişki saptanmıştır. Mevcut çalışma bulgularının bu sonuçlara paralel olduğu görülmüştür. Annelerin iç ya da dış kontrol odaklı olma durumları ve psikolojik dayanıklılıkları arasında ise anlamlı bir ilişki saptanmamıştır.

Liem (1997) tarafından yapılan çalışmada psikolojik dayanıklılık ile içsel kontrol odaklı olmanın, düşük kendini yıkıcı davranış özellikleri göstermenin, düşük stresli bir aile ortamının, ilginin ve ihmalin boyutlarında anlamlı bir ilişki saptanmıştır (akt. Eryılmaz, 2012).

Karaırmak ve Siviş Çetinkaya (2011) yaptıkları çalışmada benlik saygısı ve bireylerin iç denetim odağının bilişsel düzeyde duygular üzerinde etkili olduğunu ve bu duyguların, psikolojik dayanıklığı yordadığı sonucuna varmışlardır. Yine Ören (1991) araştırmasında; içten denetimli olan bireylerin kendini kabulünün, dıştan denetimli olan bireylere göre daha yüksek olduğu sonucuna ulaşmıştır. Yaşla ilgili olarak; özellikle kadınların yaşantılarının birikmesi ile kendisi ve çevresiyle olan ilişki öğrenimlerinin çoğalması, içten denetimliliğinin artmasını gerektirebilir. “Bireysel sorumluluk alma ve

özgürleşme ile denetim, dıştan içe doğru kayar ve artık -kendi- kabul edilmiş, sahiplenilmiş olur" şeklinde değerlendirilebilir.

BÖLÜM 5. ÖNERİLER

Araştırmadan elde edilen bu sonuçlardan yola çıkarak aşağıdaki önerilerde bulunulabilir.

- Aile işlevleri değişkeni ile yapılacak çalışmalar planlanırken örneklemin aile yaşam döngüsü içinde eşit sayı yakalanarak çalışılması önerilmektedir.
- Psikolojik dayanıklılık özellikle risk faktörlerinin iyi tanımlanmasını gerektiren bir değişken olduğu için yürütülmesi planlanan araştırmalarda risk faktörleri listesinin detaylı görüşmelerle oluşturulması önerilmektedir.
- Bundan sonra yürütülecek çalışmalarda özellikle de kuşaklar arası çalışıldığı durumlarda bu değişkenlere problem çözme becerileri değişkeninin eklenmesinin alan yazına yarar sağlayacağı düşünülmektedir.
- Bu araştırmada kontrol odağı, başa çıkma stilleri, aile işlevi ve psikolojik dayanıklılık anne ve anneanne örnekleminde ele alınmıştır. Literatürde özellikle babalarla yapılacak çalışmalara ihtiyaç olduğu bilinmektedir. Yeni planlanan araştırmalarda baba ve dede gruplarına yer verilmesinin alan yazına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.
- Araştırmanın sınırlılıklarından birisi de örneklemin demografik özellikleridir. Yaş, eğitim ve gelir düzeyi bakımından normal dağılıma sahip örneklemle çalışılması önerilmektedir.
- Psikolojik dayanıklılığın artırılması amacıyla bireylerin sosyal kaynaklardan etkili bir biçimde yararlanmasının sağlanması, sosyal destek, etkinlik ve törenlerin düzenlenmesi, hedef belirleme, plan yapma, düzenli alışkanlıklar edinme, stresle başaçıkma yöntemleri, problem çözme becerileri, etkili başa çıkma, kişiler arası iletişim gibi konularda sosyal hizmet eğitimleri ve ulusal politikaların belirlenerek kişilerin desteklenmeleri önerilmektedir.
- Çalışmada elde edilen bulguların örneklem sınırlılığı içinde olduğunu, ancak daha geniş bir örneklemle evrene ilişkin genellenebilir sonuçlar elde edileceği düşünülmektedir. Yürütülecek çalışmalarda örneklem sayısının arttırılması önerilmektedir.

- Gelecekte yapılacak araştırmalarda özellikle bir kişilik envanterinin de kullanılması önerilmektedir.

EKLER

EK-1 DEMOGRAFİK BİLGİ FORMU

1. Katılımcı tarzınızı belirtiniz: Anne / Anneanne
2. Yaşınız:
3. Medeni durumunuz:

Evli / Boşanmış / Dul / Ayrı Yaşıyor

4. Sahip olduğunuz çocuk sayısı:
5. Engelli çocuğunuz var mı?

Var / Yok

6. En son mezun olduğunuz okul:

- İlkokul
- Ortaokul
- Lise
- Meslek Yüksekokulu ve üstü

7. Herhangi bir işte çalışıyor musunuz? Çalışıyorsanız çalışma biçiminiz:

Çalışmıyorum / Çalışıyorum

8. Ekonomik Durumunuz:

Gelirim giderimi karşılıyor /Gelirim giderimden çok / Gelirim giderimden az

9. Pandemi döneminde covid geçirdiniz mi? Evet / Hayır
10. Pandemi sürecinde ruh sağlığı alanından destek aldınız mı? Evet / Hayır
11. Herhangi bir sorunla karşılaştığınızda kimden destek alırsınız?

- Aile
- Arkadaş
- Eş

EK-2 RİSK FAKTÖRLERİNİ BELİRLEME LİSTESİ

İnsanlar, yaşamları süresince yakın birinin ölümü, hastalık, boşanma, ayrılık, ciddi kazalar, doğal felaketler gibi bazı sorunlarla karşılaşabilirler. Aşağıda yaşam süresince karşılaşılabilecek olan sorunlar sıralanmıştır. Lütfen, aşağıda verilenlerden her birini dikkatlice okuyarak yaşadığınız sorunların yanına (X) işareti koyunuz. Yardımlarınız için teşekkür ederim.

☐ Erken doğmuş olma ☐ Kronik bir hastalığa sahip olma ☐ Özel eğitime muhtaç olma ☐ Alkol,uyuşturucu vb. madde kullanma ☐ Erken yaşta çocuk sahibi olma ☐ Anne ve/veya babanın fiziksel ya da ruhsal bir hastalığa sahip olması ☐ Anne ve babanın boşanması ☐ Tek ebeveynle yaşama (anne ya da babayı kaybetmiş olma) ☐ Üvey anne/baba ile yaşama	☐ Anne ve babayı kaybetmiş olma ☐ Anne ve/veya babanın aşırı otoriter tutumu ☐ Anne ve/veya babanın suç işlemesi ☐ Özel eğitime muhtaç anne / baba / kardeşe sahip olma ☐ Göç yaşama ☐Oturulan yerleşim yerinin sorunları (şiddetin, terörün, farklı tehlikelerin olması gibi) **DİĞER.....**

EK-3 AİLE DEĞERLENDİRME ÖLÇEĞİ

Cümleler	**Aynen Katılıyorum**	**Büyük Ölçüde Katılıyorum**	**Biraz Katılıyorum**	**Hiç Katılmıyorum**
1.Ailece ev dışında programa yapmakta güçlük çekeriz, çünkü aramızda işbirliği sağlayamıyoruz.				
17. Evde herkes başına buyruktur.				
25. Bizim evde herkes kendini düşünür.				
52. Sinirlenince birbirimize küseriz.				
56. Aile içinde birbirimize güveniriz.				
60. Problemimizi çözmek için ailecek çeşitli yollar bulmaya çalışırız.				

EK-4 ROTTER İÇ-DIŞ KONTROL ODAĞI ÖLÇEĞİ (RİDKOÖ)

a. Ana-babaları çok fazla cezalandırdıkları için çocuklar problemli oluyor.

b. Günümüz çocuklarının çoğunun problemi, ana-babaları tarafından aşırı serbest bırakılmalarıdır.

a. İnsanların yaşamındaki mutsuzlukların çoğu, biraz da şanssızlıklarına bağlıdır.

b. İnsanların talihsizlikleri kendi hatalarının sonucudur.

a. Savaşların başlıca nedenlerinden biri, halkın siyasetle yeterince ilgilenmemesidir.

b. İnsanlar savaşı önlemek için ne kadar çaba harcarsa harcasın, her zaman savaş olacaktır.

a. İnsanlar bu dünyada hak ettikleri saygıyı er geç görürler.

b. İnsan ne kadar çabalarsa çabalasın ne yazık ki değeri genellikle anlaşılmaz.

a. Öğretmenlerin öğrencilere haksızlık yaptığı fikri saçmadır.

b. Öğrencilerin çoğu, notlarının tesadüfi olaylardan etkilendiğini fark etmez.

a. Koşullar uygun değilse insan başarılı bir lider olamaz.

b. Lider olamayan yetenekli insanlar fırsatları değerlendirememiş kişilerdir.

EK-5 BAŞA ÇIKMA STRATEJİLERİ ÖLÇEĞİ

Açıklama: Bu ölçek yardımıyla insanların günlük yaşamlarında güç veya bunaltı verici olaylarla ya da sorunlarla karşılaştıkları zaman nasıl tepki verdiklerini araştırmayı amaçlıyoruz. İnsanların karşılaştıkları sorunlarla baş etmelerinin çok sayıda yolu olabilir. Ancak yine de siz seçenekleri bir sorunla karşılaştığınızda genel olarak ne yaptığınızı ya da nasıl davrandığınızı düşünerek işaretlemeye çalışın. Seçenekleri işaretlerken bir öncekinden bağımsız düşünmeye özen gösteriniz. Seçenekleri işaretlerken aşağıda belirtilen puanlamayı kullanınız.

1. Asla böyle birşey yapmam **2. Çok az böyle yaparım**

3. Orta derecede böyle yaparım **4. Çoğunlukla böyle yaparım**

Madde	
1. Sorunla karşılaştığımda moralim bozulur ve duygularımı dışarıya yansıtırım.	1 2 3 4
2. Bu olay hakkında daha az düşünmek için sinemaya giderim ya da TV seyrederim.	1 2 3 4
3. Olay hiç olmamış gibi davranırım.	1 2 3 4
5. Olayın gerçekten olduğu fikrine kendimi alıştırırım.	1 2 3 4
6. Allah'tan yardım isterim.	1 2 3 4
7. Söz konusu sorunla ilgili şakalar yaparım.	1 2 3 4
8. Şartlar uygun olana kadar bu konuda hiçbir şey yapmam.	1 2 3 4

EK-6 KISA PSİKOLOJİK SAĞLAMLIK ÖLÇEĞİ

	Hiç uygun değil	**Uygun değil**	**Biraz uygun**	**Uygun**	**Tamamen uygun**
2.Sıkıntılı zamanlardan sonra kendimi çabucak toparlayabilirim.					
4.Stresli olayların üstesinden gelmekte güçlük çekerim.					
6.Zor zamanları çok az sıkıntıyla atlatırım.					

KAYNAKÇA

Acar, A. (1990). *Türk aile yapısı ve kızılcahamam aile yapısı üzerine bir araştırma.* (Yayınlanmamış doktora tezi). İstanbul Üniversitesi.

Adisa, T., Abdulraheem, I. ve Isiaka, S. (2019), Patriarchal hegemony: Investigating the impact of patriarchy on women's work-life balance. *Gender in Management.* 34 (1), 19-33. Https://doi.org/10.1108/GM-07-2018-0095.

Adler, A. (2014). *Yaşamın anlamı.* (Çev. Hasan Can). Tutku Yayınevi.

Akgül Gök, F. ve İl, S. (2017). Evli kadın ve erkeklerin toplumsal cinsiyet rolleriyle ilgili algılarının aile işlevlerine yansıması. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi.* 10 (54), 523-533.

Akar, A. (2018). *Psikolojik dayanıklılık programının ergenlerin psikolojik dayanıklılık düzeyine etkisi.* (Yayınlanmamış doktora tezi). Maltepe Üniversitesi.

Akduman, G., Karahan, G. ve Solmaz, M. S. (2018). İletişim becerileri üstünde empati ve psikolojik sağlamlığın etkisi. *Finans Ekonomi ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 3(4), 765- 775. Https://doi.org/10.29106/fesa.494713.

Aksu, M. (2008). Kronik *hastalığı olan çocukların annelerinin sosyodemografik özellikleri depresyon, anksiyete, problem çözme yeteneği ve yaşam kaliteleri açısından değerlendirilmesi* (Uzmanlık tezi). T.C. Sağlık Bakanlığı Haydarpaşa Numune Eğitim ve Araştırma Hastanesi Aile Hekimliği.

Aktaş, G. ve Özden, M. (2020). Sosyo-kültürel değişim sürecinde kuşaklararasında anneliğin dönüşümü: Denizli ili örneği. *SDÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi.* 51, 96-120.

Anasuri, S. (2016). Building resilience during life stages: current status and strategies. *International Journal of Humanities and Social Sciences.* 6 (3), 1-9.

Andrews, G., Pollock, C. ve Stewart, G. (1989). The determination of defense style by questionnaire. *Archives of General Psychiatry. 46* (5), 455-460.

Https://www.apa.org/topics/resilience. *Erişim tarihi: 25.03.2022*

Artan, T., Atak, I., Karaman, M. ve Cebeci, F. (2020). Koronavirüs (COVID-19) Salgınında Sosyodemografik Özellikler, Psikolojik Sağlamlık ve Kaygı Düzeyleri Arasındaki İlişki. *Electronic Turkish Studies*. 15 (6), 79-94.

Aslantürk, H. ve Kaya Kılıç, A. (2020). Üvey aileye sahip gençlerde aile aidiyeti: nitel bir analiz. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi.* 24 (3), 1171-1189.

Atallah, D. (2017). A community-based qualitative study of intergenerational resilience with Palestinian refugee families facing structural violence and historical

trauma. *Transcultural Psychiatry.* 54 (3), 1-27. Https://doi.org/10.1177/1363461517706287.

Avero, P., Corace, K. M., Endler, N. S. ve Calvo, M. G. (2003). Coping styles and threat processing. *Personality and Individual Differences.* 35 (4), 843-861. Https://doi.org/10.1016/S0191-8869(02)00287-8.

Aydemir, S. (2018). Çalışanlarda psikolojik dayanıklılığın pozitif ve negatif duygu açısından incelenmesi. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi.* 20 (3), 69-94.

Aydın, S. (2020). Kadınlarda mizah anlayışının aile hayatı ve sosyal hayat üzerindeki etkisi. *Aksaray İletişim Dergisi*. 2 (1), 13-24.

Aydöner, N. H. (2018). *Kadınlarda şiddete maruz kalma durumu ile sosyal destek algısı, depresyon ve psikolojik dayanıklılık arasındaki ilişkiler: Karşılaştırmalı bir çalışma.* (Yüksek lisans tezi). İstanbul: Işık Üniversitesi.

Bandura, A. (1995). *Exercise of personal and collective efficacy in changing societies. In Self- efficacy in changing societies.* A. Bandura (Edt.), 1-44. New York: Cambridge University.

Bacanlı, H., Sürücü, M. ve İlhan, T. (2013). Başa çıkma stilleri ölçeği kısa formunun (BÇSÖ-KF) psikometrik özelliklerinin incelenmesi: geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri.* 13 (1), 81-96.

Bakermans-Kranenburg, M. J., van IJzendoorn, M. H. ve Juffer, F. (2003). Less is more: Meta-analyses of sensitivity and attachment interventions in early childhood. *Psychological Bulletin,* 129 (2), 195–215. Https://doi.org/10.1037/0033-2909.129.2.195.

Belsky, J. (1993). etiology of child maltreatment: A developmental-ecological analysis. *Psychological Bulletin.* 114 (3), 413-434.

Ben-Zur, H. (2009). Coping styles and affect. *International Journal of Stress Management.* 16(2), 87–101. Https://doi.org/10.1037/a0015731.

Bilgili, A. (1993). *Avrupa topluluğu ile bütünleşme sürecinde Türk aile yapısı.* (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Mimar Sinan Üniversitesi.

Binder, R. K., Wonisch, M., Corra, U., Cohen-Solal, A., Vanhees, L., Saner, H. ve Schmid, J. P. (2008). Methodological approach to the first and second lactate threshold in incremental cardiopulmonary exercise testing. *European Journal of Cardiovascular Prevention and Rehabilitation.* 15(6), 726–734. Https://doi.org/10.1097/hjr.0b013e328304fed4.

Bombay, A., Matheson, K. ve Anisma, H. (2009). Intergenerational trauma: convergence of multiple processes among first nations peoples in Canada. *International Journal of Indigenous Health.* 5 (3), 6-47. Https://doi.org/10.3138/ijih.v5i3.28987.

Bonanno, G., Romero, S. ve Klein, S. (2015). The Temporal Elements of Psychological Resilience: An Integrative Framework for the Study of Individuals, Families, and Communities. *An International Journal for the Advancement of Psychological Theory. 26 (2),* Https://doi.org/10.1080/1047840X.2015.992677.

Bowers, M. E. ve Yehuda, R. (2015). Intergenerational transmission of stress in humans. *Neuropsychopharmacology*. 41(1), 232–244. Https://doi.org/10.1038/npp.2015.247.

Bretherton, I. (1990). Communication patterns, internal working models, and the intergenerational transmission of attachment relationships. *Infant Mental Health Journal.* 11 (3), 237–252. Https://doi.org/10.1002/1097-0355(199023)11:3<237:AID-IMHJ2280110306>3.0.CO;2-X.

Bromand, Z., Temur-Erman, S., Yesil, R., Heredia Montesinos, A., Aichberger, M.C., Kleiber, D. Schouler-Ocak, M., Heinz, A., Kastrup M.C. ve Rapp M.A. (2012). *Mental health of Turkish women in Germany: resilience and risk factors. European Psychiatry*. 27 (52).

Buchwald, P. (2003). The relationship of individual and communal state-trait coping and interpersonal resources as trust, empathy and responsibility. *Anxiety, Stress and Coping.* 16 (3), 307–320. Https://doi.org/10.1080/1061580031000095452.

Buddelmeyer, H. ve Powdthavee, N. (2016). Can having internal locus of control insure against negative shocks? Psychological evidence from panel data. *Journal of Economic Behavior & Organization.* 122, 88-109.

Büyüköztürk, Ş., Çokluk Bökeoğlu, Ö. ve Şekercioğlu, G. (2010). Sosyal bilimler için çok değişkenli istatistik SPSS ve LISREL uygulamaları. *Pegem Akademi*. ISBN: 978-605-5885-67-0.

Bulut, I. (1990). *Aile değerlendirme ölçeği (ADÖ) el kitabı*. Özgüzeliş Matbaası.

Bulut, I. (1993) *Ruh hastalığının aile işlevlerine etkisi.* Başbakanlık Kadın ve Sosyal Hizmetler Müsteşarlığı Yayınları.

Butler, L., Morland, L. ve Leskin, G. (2006). Psychological resilience in the face of terrorism. 25, 400-415. *Psychology of Terrorism.* Oxford University Press.

Caffo, E. ve Belaise, C. (2003). Psychological aspects of traumatic injury in children and adolescents. *Child and Adolescent Psychiatric Clinics of North America*. 12 (3), 493–535. Https://doi.org/10.1016/S1056-4993(03)00004-X.

Can Gürkan, Ö. ve Coşar, F. (2009). Ekonomik şiddetin kadın yaşamındaki etkileri. *Maltepe Üniversitesi Hemşirelik Bilim ve Sanatı Dergisi*. 2 (3), 124-129

Canatan, K. ve Yıldırım, E. (2009). Aile Sosyolojisi. İstanbul: Açılım Kitap.

Carver, C. S., Pozo, C., Harris, S. D., Noriega, V., Scheier, M. F., Robinson, D. S., Ketcham, A. S., Moffat, Jr F. L. ve Clarck, K. C. (1993). How coping mediates

the effect of optimism on distress: A study of women with early stage breast cancer. *Journal of Personality and Social Psychology*. 65, 375-390.

Cassel, L. ve Suedfeld, P. (2006). Salutogenesis and autobiographical disclosure among Holocaust survivors. *The Journal of Positive Psychology*. 1(4), 212–225. Https://doi.org/10.1080/17439760600952919.

Chan, D. W. (2003). Hardiness and its role in the stress-burnout relationship among prospective Chinese teachers in Hong Kong. Teaching and Teacher Education, 19(4), 381–395. Https://doi.org/10.1016/S0742-051X(03)00023-4.

Chauvin, C. ve Berman C. M. (2004). Intergenerational transmission of behavior. *Cambridge University Press.* 209-234 Macaque Societies: A Model for the Study of Social Organization, ed. B. Thierry, M. Singh and W. Kaumanns.

Colegate Stone, T., Marenah, K., Compson, J., Tahmassebi, R. ve Tavakkolizadeh, A. (2015). Functional outcomes following pilon fractures of the middle phalanx managed with the ligamentotaxor external fixator. *Hand Surgery.* 20(02), 285–289. Https://doi.org/10.1142/s0218810415500252.

Contreras, J. M., Mangelsdorf, S. C., Rhodes, J. E., Diener, M. L. ve Brunson, L. (2010). Parent-child ınteraction among latina adolescent mothers: The role of family and social support. *Journal of Research on Adolescence*. 9 (4), 417-439.

Coppens, C., de Boer, S. ve Koolhaas, J. (2010). Coping styles and behavioural flexibility: towards underlying mechanisms. *Philosophical Transactions of the Royal Society B: Biological Sciences. 365* (1560), 4021–4028. Https://doi.org/10.1098/rstb.2010.0217.

Crowley, B. (1997). *The relationships between hardiness and responses to life events in adulthood.* (Unpublished masters thesis). University of North Texas.

Çalışkan, M. (2017). Aile işlevselliğinin evlilik doyumuyla incelenmesi. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi.* 17 (39), 59-74.

Çağlayan, S. ve Kemik, A. (2018). Kırdan kente iç göç süreciyle kadınların iş yaşamına katılımları ve sonuçları. *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi.* 43, 143-157.

Çetin, F., Yeloğlu, H. ve Basım, N. (2015). Psikolojik dayanıklılığın açıklanmasında beş faktör kişilik özelliklerinin rolü: Bir kanonik ilişki analizi. *Türk Psikoloji Dergisi. 30* (75), 81-92.

Dağ, İ. (1991). Rotter'ın iç-dış kontrol odağı ölçeği (RİDKOÖ)'nin üniversite öğrencileri için güvenirliği ve geçerliği. *Psikoloji Dergisi*. 7(26), 10-16.

Davila, J., Hammen. C., Burge, D., Paley, B. ve Daley, S. E. (1996). Cognitive/interpersonal correlates of adult interpersonal problem-solving strategies. *Ther Res*. 20, 465-480.

Dekel, R. ve Goldblatt, H. (2008). Is there ıntergenerational transmission of trauma? the case of combat veterans children. *American Journal of Orthopsychiatry.* 78 (3), 281-289. Https://doi.org/10.1037/a0013955.

DeMause, L. (1988). On writing childhood history. *The Journal of Psychohistory*. 16 (2), 135–171.

Demir, G. ve Arıöz, A. (2014). Göç eden kadınların sağlıklı yaşam biçimi davranışları ve etkileyen faktörler. *Düzce Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi.* 4 (2), 1-8.

DeNeve, K. M. ve Cooper, H. (1998). The happy personality: A meta-analysis of 137 personality traits and subjective well-being. *Psychological Bulletin*. 124 (2), 197–229. Https://doi.org/10.1037/0033-2909.124.2.197.

Denov, M., Fennig, M., Rabiau, M. ve Shevell, M. (2019). Intergenerational resilience in families affected by war, displacement, and migration: "It runs in the family". *Journal of Family Social Work. 22* (1), 17-45. Https://doi.org/10.1080/10522158.2019.1546810.

Dervişoğlu Akpınar, H. (2017). *İç göç ve aile bağlamında kadınların iyi oluş ve dayanıklılığı* (Yüksek lisans tezi). Uludağ Üniversitesi.

Dias, A., Sales, L., Mooren, T., Mota Cardoso, R. ve Kleber, R. (2017). Child maltreatment, revictimization and Post-Traumatic Stress Disorder among adults in a community sample. *International Journal of Clinical and Health Psychology*. 17 (2), 97–106. Https://doi.org/10.1016/j.ijchp.2017.03.003.

Doğan, T. (2015). Kısa Psikolojik Sağlamlık Ölçeği'nin Türkçe uyarlaması: Geçerlik ve güvenirlik çalışması. *The Journal of Happiness and Well-Being*. 3 (1), 93-102.

Durlak, J. A. (1998). Common risk and protective factors in successful prevention programs. *American Journal of Orthopsychiatry*. 68 (4), 512-520.

Duckworth, A., Steen, T. A. ve Seligman M. E. P. (2005). Positive psychology in clinical practice. *Annual Review of Clinical Psychology*. 1(1), 629–651. Https://doi.org/10.1146/annurev.clinpsy.1.102803.144154.

Eid, J., Brevik, J. I., Hystad, S. W. ve Bartone, P. T. (2012). Evaluation of Psychological Hardiness and Coping Style as Risk/Resilience Factors for Health Risk Behaviour.

Eker, D., Arkar, H. ve Yaldız, H. (2001). Çok boyutlu algılanan sosyal destek ölçeğinin gözden geçirilmiş formunun faktör yapısı, geçerlik ve güvenirliği. *Türk Psikiyatri Dergisi.* 12(1), 17-25.

Ekşi, H. ve Kahraman, Z. (2012). Bir evlilik ve aile hayatı eğitim programının evli kadınlarda evlilik uyumuna ve aile sistemine etkisi. *Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi.* 36, 129-145.

Elder, G. H. ve Liker, J. K. (1982). Hard times in women's lives: Historical ınfluences across forty years. *American Journal of Sociology*. 88 (2), 241–269 Https://doi.org/10.1086/227670.

Endler, N. ve Parker, J. (1990). State and trait anxiety, depression and coping styles. *Australian Journal of Psychology*. *42* (2), 207-220. Https://doi.org/10.1080/00049539008260119.

Erbay, E., Akgül Gök, F. ve Yüceer Kardeş, T. (2015). Aile mahkemelerine başvuran ve boşanma sürecinde olan ailelerin problem çözme becerilerinin incelenmesi. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi.* 19 (1), 139-154.

Erden, M. (1998). *Öğretmenlik mesleğine giriş.* Alkım Yayınları.

Erdoğan Taycan, S. ve Çepik Kuruoğlu, A. (2013). Evlilik uyumu ile bağlanma stilleri ve mizaç ve karakter özellikleri arasındaki ilişkilerin incelenmesi. *Türk Psikiyatri Dergisi.* 25 (1), 9-18.

Ergin, B. E. ve Dağ, İ. (2013) Kişilerarası problem çözme davranışları, yetişkinlerdeki bağlanma yönelimleri ve psikolojik belirtiler arasındaki ilişkiler. *Anadolu Psikiyatri Dergisi.* 14, 36-45. Https://doi.org/10.5455/apd.35958.

Ergüner Tekinalp, B. ve Terzi, Ş. (2016). Türkiye'de dayanıklılığın yordayıcıları olarak başa çıkma, sosyal ilgi ve psikolojik doğum düzeni. *Uygulamalı Araştırma Kalitesi Ömrü*. 11, 509–524. Https://doi.org/10.1007/s11482-014-9378-3.

Eryılmaz, A. (2012). Pozitif psikoterapi bağlamında yaşam amaçları belirleme ölçeğinin üniversite öğrencileri üzerinde psikometrik özelliklerinin incelenmesi. *Klinik Psikiyatri*. 15, 166-174.

Eryılmaz, S. (2012). *Üniversite öğrencilerinde psikolojik sağlamlığı yordamada, yaşam doyumu, benlik saygısı, iyimserlik ve kontrol odağının incelenmesi.* (Yüksek lisans tezi). Muğla Üniversitesi.

Fergus, S. ve Zimmerman, M. A. (2005). Adolescent resılıence: A framework for understanding healthy development in the face of risk. *Annual Review of Public Health.* 26(1), 399–419. Https://doi.org/10.1146/annurev.publhealth.26.021304.144357.

Fletcher, D. ve Sarkar, M. (2013). Psychological resilience. *European Psychologist.* 18 (1), 12–23. Https://doi.org/10.1027/1016-9040/a000124.

Friborg, O., Barlaug, D., Rosenvinge, J. H., Martinussen, M. ve Hjemdal, O. (2005). Resilience in relation to personality and intelligence. *International Journal of Methods in Psychiatric Research.* 14 (1), 29–42. Https://doi/10.1002/mpr.15.

Funk, S.C. (1992). Hardiness: A review of theory and research. *Health Psychology*. 11, 335-345

Fusco, P. S. (1994). *Hardiness, coping style, and burnout: relationships in female hospital nurses.* (Published doctoras thesis). University of North Texas.

Gamzeli, A. ve Kahraman, S. (2018). Yetişkinlerde çocukluk çağı ruhsal travmaları belirtilerinin psikolojik sağlamlığa etkisi. *Uluslararası Al- Farabi Sosyal Bilimler Kongresi.* 882-892.

Ganellen, R. J. ve Blaney, P. H. (1984). Hardiness and social support as moderators of the effects of life stress. *Journal of Personality and Social Psychology.* 47 (1), 156–163. Https://doi/10.1037/0022-3514.47.1.156.

Garity, J. (1997). Stress, learning style, resilience factors, and ways of coping in alzheimer family caregivers. *American Journal of Alzheimer's Disease*. 12 (4), 171–178. Https://doi/10.1177/153331759701200405.

Garmezy, N. ve Masten, A. S. (1986). Stress, competence, and resilience: Common frontiers for therapists and psychopathologist. *Behavior Therapy*. 17 (5), 500-521. Https://doi.org/10.1016/S0005-7894(86)80091-0.

Garmezy, N., Masten, A. S. ve Tellegen, A. (1984). The study of stress and competence in children: a building block for developmental psychopathology. *Child Development.* 55(1), 97-111. Https://doi.org/10.2307/1129837.

Gezer Tuğrul, Y. (2018). Erken yaşta evlendirilen kadınların evlilik süreçleri, deneyimleri ve sonraki yaşamları üzerine nitel bir çalışma. *Sosyoloji Notları*. 2 (1), 2-38.

George, D. ve Mallery, P. (2010). *SPSS for Windows step by step a simple guide and reference 17.0 update.* 10th Edition, Pearson, Boston.

Giladi, L. ve Bell, T. S. (2012). Protective factors for ıntergenerational transmissionof trauma among second and third generation holocaust survivors. Psychological trauma: Theory, research, practice, and policy. Advance Online Publication. Https://doi.org/10.1037/a0028455.

Gizir, C. (2007). Psikolojik dayanıklılık, risk faktörleri ve koruyucu faktörler üzerine bir derleme çalışması. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*. 3 (28), 113-128.

Gizir, C. (2009). Protective factors contributing to the academic resilience of students living in poverty in Turkey. *Professional School Counseling*. *13*(1), 38-49. Https://doi.org/10.1177/2156759X0901300103.

Gopal, N. ve Nunlall, R. (2017). Interrogating the resilience of women affected by violence. *Agenda*. 31(2), 63-73. Https://doi.org/10.1080/10130950.2017.1379759.

Gökçe, B., (1990), "Aile ve Aile Tipleri Üzerine Bir İnceleme", Aile Yazıları I, (Derl: B. Dikeçligil ve A. Çiğdem) Ankara: Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları Bilim Serisi, 205-223.

Guess, C. (2004). Decision Making in Individualistic and Collectivistic Cultures. Online Readings in Psychology and Culture, Unit 4. Retrieved from Http://scholarworks.gvsu.edu/orpc/vol4/iss1/3.

Günay, G. ve Bener, Ö. (2011). Kadınların toplumsal cinsiyet rolleri çerçevesinde aile içi yaşamı algılama biçimleri. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 153 (153), 157-171.

Haj-Yahia, M. M. (2011). Contextualizing interventions with battered women in collectivist societies: Issues and controversies. *Aggression and Violent Behavior*. 16 (4), 331-339. Https://doi.org/10.1016/j.avb.2011.04.005.

Harmancı, H., Öcalp, G. ve Bozgöz, H. (2019). Genç yetişkinlerde psikolojik dayanıklılık ve duygusal öz-farkındalık düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 3, 229-241.

Hills, H. ve Norvell, N. (1991). An Examination of Hardiness and Neuroticism as Potential Moderators of Stress Outcomes. *Behavirol Medicine. 17*, 31-48.

Holt, P., Fine, M. ve Tollefson, N. (1987). Mediating stress: Survival of the hardy. *Psychology In The Schools. 24* (1), 51-58.

Hooberman, J., Rosenfeld, B., Rasmussen, A. ve Keller, A. (2010). Resilience in trauma-exposed refugees: The moderating effect of coping style on resilience variables. *American Journal of Orthopsychiatry*. *80*(4), 557–563. https://doi.org/10.1111/j.1939-0025.2010.01060.x

Hooper, L. M. (2009). Individual and family resilience: definitions, research, and frameworks relevant for all counselors**.** *Alabama Counseling Association Journal*. 35 (1), 19-26.

Howell, K., Thurston, I., Schwartz, L., Jamison, L. ve Hasselle, A.(2018). Protective factors associated with resilience in women exposed to intimate partner violence. *Psychology of Violence*. 8(4), 438–447. https://doi.org/10.1037/vio0000147.

Howell, K.H., Miller-Graff, L.E., Martinez-Torteya, C., Napier, T.R. ve Carney, J.R. (2021) Charting a course towards resilience following adverse childhood experiences: Addressing ıntergenerational trauma via strengths-based ıntervention. *Children.* 8 (844), 1-13. Https:// doi.org/10.3390/children8100844.

Idema, H. ve Phalet, K. (2007). Transmission of gender-role values in Turkish-German migrant families: the role of gender, intergenerational and intercultural relations. *Zeitschrift für Familienforschung*. 19 (1), 71-105. Https://nbnresolving.org/urn:nbn:de:0168-ssoar-58062.

Işık, B. ve Güven, Y. (2007). An investigation of preschool children's family functions: a general outlook on the family from the mother's perspective. *Educational Sciences: Theory and Practice*. 7 (3), 1287–1300.

Johnson, J. L. ve Wiechelt, S. A. (2004). Introduction to the special issue on resilience. *Substance Use and Misuse*. 39 (5), 657–670. Https://doi.org/10.1081/JA-120034010.

Johnson, D., Worell, J. ve Chandler, R. (2008) Assessing psychological health and empowerment in women: the personal progress scale revised. *Women & Health*. 41(1), 109-129. Https://doi.org/10.1300/J013v41n01_07.

Judkins, S. K. (2001). *Hardiness, stress and coping strategies among mid-level nurse managers: Implications for continuing higher education.* (Unpublished Doctora‟s Thesis). University of North Texas.

Kamışlı, E. (2018). *Toplumsal cinsiyet rolleri ve aile işlevselliğinin problem çözme becerilerine etkisi.* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Ticaret Üniversitesi.

Kaner, S. ve Bayraklı, H. (2010). Aile Yılmazlık Ölçeği: geliştirilmesi, geçerliği ve güvenirliği. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi.* 11 (2), 47-66. Https://doi.org/10.1501/Ozlegt_0000000151.

Kanopienė, V. (2012). Intergenerational communication in lithuanian families. *Socialinis Darbas Social Work.* 11(2), 245–256.

Karadeniz, G. (2019). *Genç yetişkin erkeklerin algıladıkları baba tutumları ile bireyleşme arasındaki ilişkide psikolojik sağlamlığın düzenleyici rolü.* (Yayımlanmamış doktora tezi). Maltepe Üniversitesi.

Karaırmak, Ö. (2006). Psikolojik dayanıklılık, risk faktörleri ve koruyucu faktörler. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi.* 3 (26), 129-142.

Karasar, N. (2004). *Araştırmalarda rapor hazırlama*. Nobel Yayın Dağıtım.

Karasar, N. (2005). Bilimsel araştırma yöntemi.15. Baskı. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Karoly, P. ve Ruehlman, L. (2006). Psychological “resilience” and its correlates in chronic pain: Findings from a national community sample. *Science Direct*. 123 (1-2), 90-97. https://doi.org/10.1016/j.pain.2006.02.014.

Karreman, A. ve Vingerhoets, J. (2012). Attachment and well-being: The mediating role of emotion regulation and resilience. *Personality and Individual Differences.* 53 (7), 821-826. Https://doi.org/10.1016/j.paid.2012.06.014.

Kaufman, J. ve Zigler, E. (1987). Do abused children become abusive parents? *American Journal of Orthopsychiatry*. 57 (2), 186-192.

Kaya, N., (2017). *Kırsal ve kentsel alanda yaşayan evli kadınların evlilik uyumu, evlilik doyumu ve ilişkilerde mutluluk düzeylerinin karşılaştırılması ve incelenmesi.* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Ticaret Üniversitesi.

Kazlauskas, E., Gailiene, D., Vaskeliene, L. ve Skeryte, M. (2017). Intergenerational transmission of resilience? Sense of coherence ıs associated between lithuanian survivors of political violence and their adult offspring. *Sense of Coherence and Intergenerational Trauma*. 8, 1-8. Https://doi.org/10.3389/fpsyg.2017.01677.

Keleş, H. N. (2011). Y kuşağı çalışanlarının motivasyon profillerinin belirlenmesine yönelik bir araştırma. *Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi*. 3 (2), 129-139.

Kesebir, S., Özdoğan Kavzoğlu, S. ve Üstündağ, M. F. (2011). Bağlanma ve psikopatoloji. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar.* 3 (2), 321-342.

Kındıroğlu, Z. ve Yaşar Ekici, F. (2019), Ebeveynlerin psikolojik iyi oluş ve psikolojik dayanıklılık düzeyleri ile çocukların sosyal yetkinlik ve davranışları arasındaki ilişki. *Adıyaman Üniversitesi Eğitim Bilimleri Dergisi.* 9 (1), 138-157.

Kır, İ. (2011). Toplumsal bir kurum olarak ailenin işlevleri. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*. 10 (36), 381-404.

Kızıldağ, F. ve Cin, F. (2018). Evli kadınlarda çalışmanın toplumsal cinsiyet algılarına ve aile işlevselliklerine etkisi. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 17 (33), 241-251.

King, L., King, D., Fairbank, J., Keane, T. ve Gary A. Adams. (1998). Resilience–recovery factors in post-traumatic stress disorder among female and male Vietnam veterans: Hardiness, postwar social support, and additional stressful life events. *Journal of Personality and Social Psychology,* 74(2), 420-434.

Kira, İ. (2001). Taxonomy of trauma and trauma assessment. *Traumatology*. 7 (2), 73-86. Https://doi.org/10.1177/153476560100700202.

Kiran, R. (2009). Recent research in stress, coping and women's health. *Current Opinion in Psychiatry.* 22 (2), 188-193. Https://doi.org/10.1097/YCO.0b013e328320794a.

Kirby, L.D. ve Fraser, M. W. (1997). Risk and resilience in childhood. (Ed: M. Fraser) Risk and resilience in childhood. Washington, DC: NASW Press.

Kumpfer, L. (1999) Factors and process contributing to resilience: The resilience framework. In M. D. Glantz, ve J. L. Johnson (Eds.), Resilience and Development: Positive Life Adaptations. (179- 224). New York: Kluwer Academic/ Plennum Publishers.

Klag, S. ve Bradley, G. (2004). The role of hardiness in stress and illness: An exploration of the effect of negative affectivity and gender. *British Journal of Health Psychology*. 9, 137-161.

Kobasa, S. C., ve Puccetti, M. C. (1983). Personality and social resources in stress resistance. *Journal of Personality and Social Psychology*. 45 (4), 839–850. Https://doi.org/10.1037/0022-3514.45.4.839.

Kocakaya, R. (2017). *Engelli üyeye sahip ailelerdeki bireylerin psikolojik dayanıklılığı ile algılanan aile işlevselliği arasındaki ilişki* (Doktora tezi). Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi.

Koyun, A., Taşkın, L. ve Terzioğlu, F. (2011). Yaşam dönemlerine göre kadın sağlığı ve ruhsal işlevler: hemşirelik yaklaşımlarının değerlendirilmesi. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar.* 3(1), 67-99.

Krug, S., Wittchen, H. U., Lieb, R., Beesdo-Baum, K. ve Knappe, S. (2016). Family functioning mediates the association between parental depression and low self-esteem in adolescents. *Journal of affective disorders.* 203, 184-189.

Kuczynski, L. (1984). Socialization goals and mother–child interaction: Strategies for long-term and short-term compliance. *Developmental Psychology.* 20 (6), 1061–1073. Https://doi.org/10.1037/0012-1649.20.6.1061.

Lee, R. M. ve Liu, H.-T. T. (2001). Coping with intergenerational family conflict: Comparison of Asian American, Hispanic, and European American college students. *Journal of Counseling Psychology.* 48(4), 410–419. Https://doi.org/10.1037/0022-0167.48.4.410.

Lengua, L. J. ve Stormshak, E. A. (2000). Gender, gender roles, and personality: gender differences in the prediction of coping and psychological symptoms. *Sex Roles.* 43, 787–820. Https://doi.org/10.1023/A:1011096604861.

Luthar, S. ve Cicchetti, D. (2000). The construct of resilience: Implications for interventions and social policies. *Dev Psychopathol*. 12(4), 857–885.

Luthar, S. ve Zelazo, L. B. (2003). Research on resilience: An integrative review. S. S. Luthar (Ed.), Resilience and vulnerability: Adaptation in the context of childhood adversities içinde (510–549). New York: Cambridge University Press.

Manning, L. (2014). Enduring as lived experience: exploring the essence of spiritual resilience for women in late life. *Journal of Religion and Health.* 53, 352-362.

Mark, S. (2008). *The relationship between hardiness, attachment style, and well-being among college undergraduates.* (Unpublished Doctora‟s Thesis). Roosevelt University.

Markus, H. R. ve Kitayama, S. (2003). Culture, self and the reality of the social. *Psychological Inquiry.* 14 (3-4), 277–283. Https://doi.org/10.1207/S15327965PLI1403&4_17.

Masten, A. (1994). Resilience in individual development: Successful adaptation despite risk and adversity. In M. C. Wang ve E. W. Gordon (Eds.), Educational resilience in inner-city America: Challenges and prospects (3-25). Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum

Masten, A. S. ve Reed, M. J. (2002). Resilience in development. (Ed: C. R. Snyder ve S. J. Lopez) *The handbook of positive psychology*. Oxford University Press. 74–88. New York, NY: Oxford University Press.

Matic, K. (2010). Dealing with problems in old age : the coping strategies of the older people and the role of intergenerational solidarity. *Repository of the University of Ljubljana.* 47 (6), 1210-1237.

McCloskey, L. (2013). The intergenerational transfer of mother–daughter risk for gender-based abuse. *Psychodynamic Psychiatry*. 41 (2). Https://doi.org/10.1521/pdps.2013.41.2.303.

McCrae, R. R. ve Costa, P. T. (1987). Validation of the five-factor model of personality across instruments and observers. *Journal of Personality and Social Psychology*. 52 (1), 81–90. Https://doi.org/10.1037/0022-3514.52.1.81.

McCrae R. ve Costa Jr. P. (1988). Psychological resilience among widowed men and women: a 10-year follow-up of a national sample. *Journal of Social Issues.* 44(3), 129-142. https://doi.org/10.1111/j.1540-4560.1988.tb02081.x.

McCubbin, H., Thompson, A. ve McCubbin, M. (1996). *Family assessment: Resiliency, coping and adaptation—inventories for research and practice.* Madison, WI: University of Wisconsin.

Meyers, S., Varkey, S. ve Aguirre, A. (2010). Ecological correlates of family functioning. *The American Journal of Family Therapy.* 30 (3), 257-273. Https://doi.org/10.1080/019261802753577575.

Miller, A. ve Chandler, P. (2002). Acculturation, resilience, and depression in midlife women from the former soviet union. *Nursing Research.* 51(1), 26-32.

Molard, E., Kupzyk, K. ve Moore, T. (2021). Postpartum stress and protective factors in women who gave birth in the United States during the COVID-19 pandemic. Women's Health. 17, 1-10. Https://doi.org/10.1177/17455065211042190.

Morry, M. M. (2003). Perceived locus of control and satisfaction in same-sex friendships. *Personal Relationships*. 10 (4), 495-509. Https://doi.org/10.1046/j.1475-6811.2003.00062.x.

Naçar, M., Baykan, Z., Poyrazoğlu, S. ve Çetinkaya, F. (2009). Kayseri ilinde iki sağlık ocağı bölgesinde kadına yönelik aile içi şiddet. *TAF Preventive Medicine Bulletin*. 8 (2), 131-138.

Nadler, A. (1990). *Help-seeking behavior as a coping resource.* In M. Rosenbaum (Ed.), *Springer series on behavior therapy and behavioral medicine. Vol. 24. Learned resourcefulness: On coping skills, self-control, and adaptive behavior* (127–162). Springer Publishing Co.

Newman, T. (2004). *What works in building resilience*. Barkingside: Barnardo's.

Niitsu, K., Rice, M., Houfek, J., Stoltenberg, S., Kupzyk, K. ve Barron, C. (2019). A Systematic Review of Genetic Influence on Psychological Resilience. *Biological Research for Nursing*. 21 (1) 61-71. Https://doi.org/10.1177/1099800418800396.

Nirun, N. (1994). *Sistematik sosyoloji yönünden aile ve kültür*. Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayını.

Nowack, K. M. (1986). Who Are The Hardy? *Training and Development Journal*. 116-118

Okanlı, A., Tortumluoğlu, G. ve Kırpınar, İ. (2003). Gebe kadınların ailelerinden algıladıkları sosyal destek ile problem çözme becerileri arasındaki ilişki. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*. 4 (2), 98-105.

Olff, M., Brosschot, J. ve Godaert, G. (1993). Coping styles and health. *Personality and Individual Differences.* 15(1), 81–90. Https://doi.org/10.1016/0191-8869(93)90044-4.

Olsson, C. A., Bond, L., Burns, J. M., Vella-Brodrick, D. A. ve Sawyer, S. M. (2003). Adolescent resilience: A concept analysis. *Journal of Adolescence*. 26 (1), 1-11. Https://doi.org/10.1016/s0140-1971(02)00118-5.

Ong, A., Bergeman, C., Bisconti, T. ve Wallace, K. (2006). Psychological resilience, positive emotions, and successful adaptation to stress in later life. *Journal of Personality and Social Psychology*. 91(4), 730–749. Https://doi.org/10.1037/0022-3514.91.4.730.

O'Rourke, N. (2004) Psychological resilience and the well-being of widowed women. *Ageing International*. 29, 267-280.

Ozolins, A. R. ve Stenström, U. (2003). Validation of health locus of control patterns in Swedish adolescent. *Adolescence.* 38 (152), 651-657.

Ökten, Ş. (2009), Toplumsal cinsiyet ve iktidar: Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin toplumsal cinsiyet düzeni. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi.* 2 (8), 302-312.

Önder, N. (2013). Türkiye'de kadın işgücünün görünümü. *ÇSGB Çalışma Dünyası Dergisi.* 1 (1), 35-61.

Ören, N. (1991). Denetim odağı ve kendini kabul arasındaki ilişkiler. *Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*. 1 (2), 20-88.

Öz, F. ve Yılmaz, E. B. (2009). Ruh sağlığının korunmasında önemli bir kavram: Psikolojik dayanıklılık. *Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Hemşirelik Dergisi.* 16 (3), 82-89.

Özateş Gelmez, Ö. S. (2019). Üniversiteli kadın öğrencilerin gözünden kadının güçlenmesi. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*. 9 (2), 256-267.

Özensel, B. (2004). Türk toplumunda çocuğun yetiştirilmesinde annenin rolü: Konya ili örneği. *Değerler Eğitimi Dergisi.* 2 (6), 77-96.

Özyeşil, Z., Oluk, A. ve Çakmak, D. (2014). Yaşlı hastalara bakım verme yükünün durumluk-sürekli kaygıyı yordama düzeyi. *Anadolu Psikiyatri Dergisi.* 15, 39-44.

Özyürek, A. ve Tezel Şahin, F. (2005). 5-6 yaş grubunda çocuğu olan ebeveynlerin tutumlarının incelenmesi. *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi.* 25 (2), 19-34.

Park, C. L. (2012). Meaning, spirituality, and growth: Protective and resilience factors in health and illness. In A. Baum, T. A. Revenson ve J. Singer (Eds.) Handbook of health psychology (405–429). Psychology Press.

Parmaksız, İ. (2019) İyimserlik, özgecilik ve medeni durumun psikolojik dayanıklılık üzerindeki etkileri. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. 48, 285-302. Https://doi.org/10.9779/pauefd.576186.

Perişan, N. (2018), *Kaygı, psikolojik dayanıklılık ve başa çıkma yolları arasındaki ilişki: üst bilişin aracı rolü.* (Yüksek Lisans Tezi). Maltepe Üniversitesi.

Petaluma, C. (2010). *Turkey women in culture, business and travel.* California: World Trade Press.

Petr, C. G. (2003). Social work with children and their families: Pragmatic foundations. Oxford university press.

Philbrick, C. ve Fitzgerald, M. (2007). Women in business-owning families: a comparison of roles, responsibilities and predictors of family functionality. *Journal of Family and Economic Issues.* 28, 618–634.

Pielage, S. B., Luteijn, F. ve Arrindell, W. A. (2005). Adult attachment, intimacy and psychological distress in a clinical and community sample. *Clinical Psychology and Psychotherapy*. 12 (6), 455–464. Https://doi.org/10.1002/cpp.472.

Rahim, M. A. (1983). A measure of styles of handling interpersonal conflict. *Acad Manage J*. 26 (2), 368-376. Https://doi.org/10.2307/255985.

Rastogi, M. ve Wampler, K. S. (1999). Adult daughters' perceptions of the mother-daughter relationship: a cross-cultural comparison. *Family Relations.* 48 (3), 327-336. Https://doi.org/10.2307/585643.

Graber, R., Pichon F. ve Carabine E. (2015). Psychological resilience. *State of knowledge and future research agendas*. 425.

Reyes, A., Constantino, R., Cross, C., Tan, R., Bombard, J. ve Acupan, A. (2019). Resilience and psychological trauma among Filipino American women. Archives of Psychiatric Nursing, 33 (6), 177-185. Https://doi.org/10.1016/j.apnu.2019.08.008.

Rijt-Plooij, H. H. C. ve Plooij, F. X. (1993). Distinct periods of mother-infant conflict in normal development: Sources of progress and germs of pathology. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*. 34 (2), 229–245. Https://doi.org/10.1111/j.1469-7610.1993.tb00981.x.

Rowland-Klein, D. ve Dunlop, R. (1998). The transmission of trauma across generations: Identification with parental trauma in children of Holocaust survivors. *Australian and New Zealand Journal of Psychiatry.* 32(3), 358–369. Https://doi.org/10.3109/00048679809065528.

Rutter, M. (1987). Psychosocial resilience and protective mechanisms. *American Journal of Orthopsychiatry*. 57 (3), 316-331. Https://doi.org/10.1111/j.1939-0025.1987.tb03541.x.

Rutter, M. (1990). Psychosocial Resilience and Protective Mechanisms. In J. Rolf, A. S. Masten, D. Cicchetti, K. H. Nuechterlein ve S. Weintraub (Eds.), Risk and Protective Factors in the Development of Psychopathology (181-214). New York: Cambridge University Press. Https://doi.org/10.1017/CBO9780511752872.013.

Schunk, D. H. (1996). Self-Efficacy for Learning and Performance. Annual Conference of the American Educational Research Association. Erişim Adresi: .http://www.eric.ed.gov/PDFS/ ED394663.pdf.

Sakallı Uğurlu, N. ve Akbaş, G. (2013). Namus kültürlerinde namus ve namus adına kadına şiddet: Sosyal psikolojik açıklamalar. *Türk Psikoloji Yazıları.* 16 (32), 76–91.

Schlack, R., Ravens-Sieberer, U. ve Petermann, F. (2013). Psychological problems, protective factors and health-related quality of life in youth affected by violence: The burden of the multiply victimised. *Journal of Adolescence*. 36 (3), 587-601. Https://doi.org/10.1016/j.adolescence.2013.03.006.

Schofield, T. J., Conger, R. D. ve Neppl, T. K. (2014). Positive parenting, beliefs about parental efficacy and active coping: Three sources of intergenerational resilience. *Journal of Family Psychology.* 28 (6), 973–978. Https://doi.org/10.1037/fam0000024.

Serbin, L. ve Karp, J. (2003). The intergenerational transfer of psychosocial risk: mediators of vulnerability and resilience. *Annual Review of Psychology*. 55, 333-363. Https://doi.org/10.1146/annurev.psych.54.101601.145228.

Sexton, M., Byrd, M. ve Kluge, S. (2010). Measuring resilience in women experiencing infertility using the CD-RISC: Examining infertility-related stress, general distress, and coping styles. *Journal of Psychiatric Research*, 44 (4), 236-241. Https://doi.org/10.1016/j.jpsychires.2009.06.007.

Sezal, İ. (2003). *Toplum ve aile, sosyolojiye giriş.* İ. Sezal (ed). Martı kitap ve yayınevi.

Sezer, S. (2012). Yaşamın anlamı konusuna kuramsal ve psikometrik çalışmalar açısından bir bakış. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi.* 45 (1), 209-227. Https://doi.org/10.1501/Egifak_0000001242.

Shevell, M. C. ve Denov, M. S. (2021). A multidimensional model of resilience: Family, community, national, global and intergenerational resilience. *Child Abuse and Neglect.* 119 (2), 1-15. Https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2021.105035.

Simoni, P. S. ve Paterson, J. J. (1997). Hardiness, Coping, and Burnout in the Nursing Workplace. Journal of Professional Nursing, 13 (3), 178-185.

Smith, B., Dalen, J., Wiggins, K., Tooley, E., Christopher, P. ve Jennifer Bernard, J. (2008). The brief resilience scale: Assessing the ability to bounce back. *International Journal of Behavioral Medicine.* 15, 194–200.

Smyth, I. ve Sweetman, C. (2015) Introduction: Gender and resilience. *Gender & Development.* 23 (3), 405-414, https://doi.org/10.1080/13552074.2015.1113769.

Soderstrom, M., Dolbier, C., Leiferman, J. ve Steinhardt, M. (2000). The Relationship of Hardiness, Coping Strategies, and Perceived Stress to Symptoms of Illness. Journal of Behavioral Medicine, 23 (3), 311-328.

Soltani, E., Shareh, H., Bahrainian, S. ve Farmani, A. (2013). The mediating role of cognitive flexibility in correlation of coping styles and resilience with depression. *Pajoohande,* 18(2), 88-96.

Soysal, A., Ergenekon E. ve Aksoy E. (1999) Yenidoğan döneminde hastanede uzun süreli tedavi görmenin bağlanma örüntüsü üzerindeki etkileri: Bir olgu sunumu. *Klinik Psikiyatri Dergisi*, 2, 266-270.

Sönmez, V. ve Gülderen Alacapınar, F. (2020) Örneklendirilmiş Bilimsel Araştırma Yöntemleri. Anı Yayıncılık. 512

Sposito, V. A., Hand, M. L. ve Skarpness, B. (1983). On the efficiency of using the sample kurtosis in selecting optimal lpestimators. Communications in Statistics – Simulation and Computation. 12 (3), 265-272. Https://doi.org/10.1080/03610918308812318.

Staudinger, U. M., Freund, A. M., Linden, M. ve Maas, I. (1999). Self, personality, and life regulation: Facets of psychological resilience in old age. In P. B. Baltes ve K. U. Mayer (Eds.), *The Berlin Aging Study: Aging from 70 to 100* (302–328). Cambridge University Press.

Steinhardt, M. ve Dolbier, C. (2008). Evaluation of a resilience intervention to enhance coping strategies and protective factors and decrease symptomatology. *Journal of American College Health*. 56 (4), 445–453. Https://doi.org/10.3200/jach.56.44.445-454.

Stewart, M., Reid, G. ve Mangham, C. (1997). Fostering children's resilience. Journal of pediatric nursing, 12(1), 21-31.

Sürücü, M. ve İlhan, T. (2013) Başa çıkma stilleri ölçeği kısa formunun (BÇSÖ-KF) psikometrik özelliklerinin incelenmesi: geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri.* 13 (1), 81-96.

Şahin, M. (2019). Kültür aktarımında toplumsal cinsiyetin rolü. *Akademik Hassasiyetler.* 6 (11), 233-249.

Şen, S. ve Kavlak, O. (2011). Çocuk gelinler: Erken yaş evlilikleri ve adölesan gebeliklere yaklaşım. *Aile ve Toplum.* 25 (25), 35-44.

Şenel, B., Çolak, B., Duman, B. ve Öncü, B. (2019). Kadın ve erkeklerde kontrol odağı algısındaki farklılıklar ve benlik saygısı ile ilişkisi. *Kriz Dergisi.* 27 (2), 79-85.

Tambulut, A. ve Eker, E. (2019), Bakıcı annelerin ebeveyn rolüne ilişkin kendilik algısı, psikolojik dayanıklılıkları ve depresyon düzeylerinin demografik değişkenler ile ilişkisinin incelenmesi. *Sosyal Çalışma Dergisi.* 3 (2), 147-176.

Taylan, H. H. (2009). Türkiye'de köy ailesinde aile içi ilişkiler. *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi.* 22, 117-138.

Tellioğlu, P. ve Özdemir, H. (2018). Kırsal Kesimde Yaşayan Evli Kadınların Aile İşlevlerinin Evlilik Uyumuna Etkisi. Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi. 3 (1), 127-140. Https://doi.org/10.33905/bseusbed.400204.

Terzi, Ş. (2008). Üniversite öğrencilerinde kendini toparlama gücünün içsel koruyucu faktörlerle ilişkisi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi.* 35 (35), 297-306.

Tezcan, M. (1985). *Eğitim sosyolojisi.* Ankara Üniversitesi Basımevi.

Tsirigotis, K. ve Luczak, J. (2018). Resilience in women who experience domestic violence. *Psychiatric Quarterly.* 89, 201–211.

Tugade, M. ve Fredrickson, B. (2004). Resilient individuals use positive emotions to bounce back form negative emotional experiences. *Journal of Personality and Social Psychology.* 86, 320-333.

Tümlü, G. ve Recepoğlu, E. (2013). Üniversite akademik personelinin psikolojik dayanıklılık ve yaşam doyumu arasındaki ilişki. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*. 3, 205-213.

Türkleş, S., Yılmaz, M., Özcan, A. Öncü, E. ve Karataş, B. (2013). Kadınlarda ruh sağlığını ve aile işlevlerini etkileyen etmenler. *Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi.* 16(3),154 – 162

Uğur, E. ve Akın, A. (2015). Yaşam bağlılığı ölçeği Türkçe formu: geçerlik ve güvenirlik çalışması. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi.* 4 (2), 4224-432.

Van Buren, F. ve Van Gordon, W. (2020). Emirati women's experiences of consanguineous marriage: A qualitative exploration of attitudes, health challenges and coping styles. *Int J Ment Health Addiction*, 18, 1113–1127 Https://doi.org/10.1007/s11469-019-00123-z.

Van Ee, E., Kleber, R. J. ve Mooren, T. T. M. (2012). War trauma lingers on: Associations between maternal posttraumatic stress disorder, parent-child interaction, and child development. *Infant Mental Health Journal*. 33(5), 459–468. Https://doi.org/10.1002/imhj.21324.

Wadsworth, M. E. ve Santiago, C. D. (2008). Risk and resiliency processes in ethnically diverse families in poverty. Journal of Family Psychology 22(3), 399–410. Https://doi.org/10.1037/0893-3200.22.3.399.

Wagnild, G. ve Young, H. (1990). Resilience among older women. *Image: Journal Of Nursing Scholarship*. 22(4), 252-255.

Walsh, F. (2003). Crisis, trauma and challenge: a relational resilience approach for healing, transformation and growth. *Smith College Studies in Social Work.* 74 (1), 49-71. Https://doi.org/10.1080/00377310309517704

Walsh, F. (2003). Family resilience: A framework for clinical practice. *Family Process*. 42 (1), 1-18. Https://doi.org/10.1111/j.1545-5300.2003.00001.x.

Walsh, F. (2012). *Normal family processes: Growing diversity and complexity.* The Guilford Press.

Werner, E. E. (1955). Journeys from childhood to mildlife: Risk, resilience and recovery. *Pediatrics*. 114 (2), 492-499.

Werner, E. E. (1989). High-risk children in young adulthood: a longitudinal study from birth to 32 years. *American Journal of Orthopsychiatry.* 59 (1), 72-81. Https://doi.org/10.1111/j.1939-0025.1989.tb01636.x.

Werner, E. E. (2004). Journeys from childhood to mildlife: Risk, resilience and recovery. *Pediatrics*. 114 (2), 492. Https://doi.org/10.1542/peds.114.2.492.

Werner, E. E. ve Smith, R. S. (2001). *Journeys from childhood to midlife: Risk, resilience, and recovery.* Cornell University Press.

Weston, J. ve Parkin, R. (2010). *Resilience. In: Encyclopedia of cross-cultural school psychology*. New York: Springer

Wettersten, K. B., Rudolph, S. E., Faul, K., Gallagher, K., Trangsrud, H. B., Adams, K., Graham, S. ve Terrance, C. (2004). Freedom through self-sufficiency: A qualitative examination of the ımpact of domestic violence on the working lives of women in shelter. *Journal of Counseling Psychology*. 51 (4), 447–462. Https://doi.org/10.1037/0022-0167.51.4.447.

Https://www.who.int/about/governance/constitution. *Erişim tarihi: 23.03.2021.*

Winders, S. (2014). From extraordinary invulnerability to ordinary magic: A literature review of resilience. *Journal of European Psychology Students,* 5 (1), 3-9.

Wright, M. O. D., Masten, A. S. ve Narayan, A. J. (2013). Resilience processes in development: Four waves of research on positive adaptation in the context of adversity. In Handbook of resilience in children (15-37). Springer, Boston, MA.

Wiseman, R., Watt, C., Greening, E. ve Stevens, P. (2002). An investigation into the alleged haunting of Hampton Court Palace: Psychological variables and magnetic fields. *The Journal of Parapsychology*. 66 (4), 1-17.

Wrosch, C., Scheier, M. F., Miller, G. E., Schulz, R., & Carver, C. (2003). Adaptive self-regulation of unattainable goals: Goal disengagement, goal reengagement and subjective well-being. *Personality and Social Psychology Bulletin.* 29 (12), 1494–1508. Https://doi.org/10.1177/0146167203256921.

Yaman Efe, Ş. ve Ayaz, S. (2010). Kadına yönelik aile içi şiddet ve kadınların aile içi şiddete bakışı. *Anadolu Psikiyatri Dergisi.* 11, 23-29.

Yapıcı, Ş. (2010). Türk toplumunda aile ve eğitim ilişkisi. *Turkish Studies.* 5 (4), 1544-70. Http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.1495.

Yehuda, R. ve Lehrner, A. (2018). Intergenerational transmission of trauma effects: putative role of epigenetic mechanisms. *World Psychiatry*. 17(3), 243-257. Https://doi.org/ 10.1002/wps.20568.

Yıldız, M., Ateş, S., Yıldırım, K. ve Rasinksi, T. (2011). Okumaz yazmaz Türk kadınların perspektifinden okuryazarlık ve okumaz yazmazlık: Fenomonolojik bir çalışma. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*. 8 (1), 740-759.

Young, E. S., Simpson, J. A., Griskevicius, V., Huelsnitz, C. ve Fleck, C. (2017). Childhood attachment and adult personality: A life history perspective. *Self And Identity*. 18 (1), 1–17. Http://dx.doi.org/10.1080/15298868.2017.1353540.

Ziller, R. C. (1964). Individuation and Socialization: A Theory of Assimilation in Large Organizations. *Human Relations.* 17 (4), 341-360. Https://doi.org/10.1177%2F001872676401700403.